

Херман Хесе
СТЕПНИЯТ
ВЪЛК

ХЕРМАН ХЕСЕ СТЕПНИЯ ВЪЛК

Превод: Недялка Попова

chitanka.info

Основният мотив в „Степния вълк“ е самотата, схваната като съдба, усамотяването като особено отрицание на действителността. Но, потърсил свобода и независимост в тях, героят се оказва с потешки вериги.

Пътят на примирението е изобразен като гибелен.

Къде аутсайдерът Халер може да се докосне до обществото? Вече не и в професорския дом, само старата кръчма остава убежище за единството на огорчените, самотните и нещастните за час или два, където се залъгват до следващата вечер. Драмата на Хари е болест на времето — Хесе подчертава това, пътят към хуманността е мъчителен.

Цялата му проницателност е насочена към себе си.

Вглеждането в собствената същност е болезнено, но едновременно упойва болките, причинени от света.

ПРЕДГОВОР НА ИЗДАТЕЛЯ

Тази книга съдържа записките, останали ни от човека, когото назовахме с прозвището Степния вълк, което сам той много пъти изричаше. Въпросът, дали неговият ръкопис се нуждае от встъпителни слова, остава открит; във всеки случай аз изпитвам необходимост да добавя към страниците на Степния вълк няколко нови, в които се опитвам да отразя спомените си за него. Зная само малко, особено миналото и произходът на този човек останаха неизвестни за мене. Но от личността му съм съхранил силно и, както въпреки всичко следва да кажа, приятно впечатление.

Степния вълк, мъж, който наближаваше петдесетте, преди няколко години се появи един ден в дома на моята леля, търсейки мебелирана стая. Той нае мансардата и малката спалня горе до нея, след няколко дни дойде отново с два куфара и голям сандък, пълен с книги, и квартирува при нас девет-десет месеца. Живееше много тихо и усамотено и ако съседството на нашите спални не бе довело до няколко случайни срещи на стълбището и коридора, ние навярно изобщо не бихме се запознали, защото този човек беше необщителен, затворен до крайна степен, нещо, което дотогава не бях наблюдавал у никого, той наистина, както понякога се наричаше, беше Степен вълк, чуждо, диво, но и плахо, дори много плахо същество от друг, различен от моя свят. И все пак едва от записките му, останали тук, узнах в каква дълбока самотност се бе вживял той, по склонност и съдба, и колко съзнателно бе приел това уединение за своя участ; но още отпреди, чрез някои бегли срещи и разговори, го бях поопознал и намирам, че образът, открил се от неговите записки, в общи линии съвпада с образа, разбира се, по-смътен и непълен, възникнал от личното ни запознанство.

Случайно присъствах, когато Степния вълк за пръв път влезе в нашата къща и си нае жилище при леля ми. Той дойде около обяд, чиниите още стояха на масата, аз имах още половин час свободно време до тръгването ми за кантората. Не съм забравил странното и

много противоречиво впечатление, което ми направи той при първата ни среща. Влезе през стъклената врата, като преди това бе дръпнал звънеца, в полутъмния коридор, и леля го попита какво желае. Той обаче — Степния вълк — бе вдигнал нагоре ниско остриганата си глава и сякаш душеше, поемаше дъх с потръпващи ноздри и още не отговорил и непредставил се, каза: „О, тук мирише на хубаво!“. При това се усмихна, моята добра леля също му отвърна с усмивка, аз приех тези поздравителни думи по-скоро като смешни и изпитах към него неприятно чувство.

— Ах, да — каза той, — идвам заради стаята, която давате под наем.

Едва след като тримата се изкачихме по стълбата за таванския етаж, можах да разгледам мъжа по-добре. Той не беше много висок, но вървеше и държеше главата си, както правят едрите хора; носеше удобно модерно зимно палто и бе изобщо прилично, но небрежно облечен, гладко избръснат и със съвсем къса коса, която, тук-там леко посивяла, сребрееше. Отначало походката му никак не ми хареса, в нея имаше нещо мъчително и колебливо, което не прилягаше на острия груб профил, а и на тона и живостта на речта му. Едва по-късно забелязах и узнах, че той боледуваше и му бе трудно да върви. С една своеобразна усмивка, която тогава също ми беше неприятна, той наблюдаваше стъпалата, стените и прозорците, старите високи шкафове покрай стълбището; всичко това, изглежда, му допадаше и едновременно му се струваше някак смешно. Изобщо той целият правеше впечатление на човек, идващ при нас от чужд свят, може би от презморски страни, и затова намираще всичко тук, макар и хубаво, малко комично. Беше вежлив, дори приветлив, не бих могъл да се изразя другояче; незабавно и без възражения одобри дома, стаята, наема и цената на закуската, при все това около този човек се носеше някаква чужда и както ми се стори, недобра или враждебна атмосфера. Той нае стаята и малката спалня до нея, осведоми се за отоплението, водата, обслужването и реда в къщата, изслуша обясненията внимателно и приветливо, съгласи се напълно с тях и веднага предложи предплата за наема, но през цялото време изглеждаше, че не всичко го задоволява, сам се намира смешен в действията си и не ги взема сериозно, сякаш за него бе странно и ново да наема стая и да говори немски с хората, докато всъщност и в душата си би се

занимавал със съвсем други неща. Приблизително такова беше впечатлението ми и едва ли би било по-добро, ако не бе кръстосано и поправено от различни малки черти. Преди всичко още от самото начало ми хареса лицето на мъжа; въпреки оня израз на странност, то беше навярно малко своеобразно и тъжно, но будно, много замислено, уморено и одухотворено. И към това се прибавяше, за да ме настрои по-примирително, естеството на неговата вежливост и приветливост, макар да личеше, че му струват известно усилие, в тях нямаше никакво високомерие, напротив, таяха нещо почти трогателно, някак умоляващо, което си обясних едва по-късно, ала то веднага ме бе привлякло.

Още преди да приключи огледът на двете помещения и другите договаряния, моята обедна почивка изтече, трябваше да отида в кантората си. Сбогувах се и оставих чужденеца с леля ми. Когато се прибрах вечерта, тя ми разказа, че той наел квартирата и в близките дни щял да се пренесе, помолил единствено за това полицията да не се уведомява за настаняването му, понеже нему, един болнав човек, били непоносими формалностите, висенето из полицейските канцеларии и тъй нататък. Още си спомням съвсем точно колко ме смая молбата му и как предупредих леля да не се съгласява с подобно условие. Струваше ми се, че тази боязън от полицията се свързва особено добре с непривичното и чуждото, което мъжът носеше в себе си, за да не прави впечатление на подозрителна. Обясних на леля ми, че при никакви обстоятелства не бива да се съгласява с това бездруго малко странно, дръзко предложение на един свършено чужд човек, чието приемане при случай би могло да има неприятни последици. Ала веднага стана ясно, че леля ми вече е обещала да изпълни желанието му и че изобщо се бе оставила да бъде привлечена и очарована от пришелеца; защото тя никога не бе приютявала в дома си чужди хора, ако не можеше да влезе в някакви човешки отношения с тях — приятелски, сестрински, дори майчински, което някои по-раншни наематели прекалено използваха. И през първите седмици продължи така — аз намирах някои недостатъци у новия ни наемател, докато леля ми всякога и с топлота го вземаше под своя закрила.

И тъй като тази работа с избягването на полицейската регистрация не ми хареса, исках да разбера поне какво е научила леля ми за чужденеца, за неговия произход и намеренията му. Тя вече

знаеше нещичко, макар след моето излизане по обяд той да бе стоял съвсем малко. Беше й казал, че възнамерява да прекара в нашия град няколко месеца, да разгледа старините му и да ползва библиотеките. Собствено, това, че той наемаше жилището за толкова късо време, не отговаряше на интересите на леля ми, но чужденецът явно вече я беше спечелил, въпреки малко странното си държание. С две думи: стаите бяха наети, а моите възражения — твърде закъснели.

— Защо каза той, че тук мирише на хубаво? — попитах аз.

Тогава леля ми, понякога тя проявяваше истински верен усет, отвърна:

— Зная съвсем точно. Тук, у нас, мирише на чистота, ред и дружелюбен, порядъчен живот, което му и хареса. Той има вид на човек, вече поотвикнал от тези неща, но личи, че те му липсват.

„Е възможно е“ — помислих аз и казах:

— Но ако той не е свикнал на редовен и порядъчен живот, как ще я караме тогава? Какво ще правим, ако е нечист и омърси всичко, или пък се връща пиян по всеки час на нощта.

— Тогава ще му мислим — каза тя и се засмя. Успокоих се. Всъщност моите опасения бяха неоснователни. Наемателят, без оглед на това, че в никакъв случай не водеше редовен и разумен живот, нито ни тежеше, нито ни ощети, ние и до днес с удоволствие си спомняме за него. Но дълбоко в нас, в душите и на двама ни — на леля и мене — този човек все пак твърде много ни навреди и обремени; откровено казано, аз дълго — и още не съм престанал — размишлявам за него. Понякога нощем го сънувам и просто от това, че на света има едно такова същество, се чувствавам смутен и обезпокоен до дън душа, макар той направо да ми е домилял.

Два дни по-късно един колар докара вещите на чужденеца, който се казваше Хари Халер. Добро впечатление ми направи един много хубав кожен куфар, а втори, по-голям и плосък, подсказваше за пораншни далечни пътешествия, най-малкото — беше облепен с избледнели фирмени марки на хотели и транспортни къщи от различни, също и отвъдморски страни. После се яви самият Халер и затече времето, през което аз постепенно опознах този чуден човек. Отначало от своя страна не правех нищо за това. Въпреки че от минутата, в която го видях, се интересувам от Халер, в първите няколко седмици не предприех никакви стъпки да се срещна или вляза

в разговор с него. Но в замяна, трябва да призная това, още от самото му появяване у нас го наблюдавах, понякога в негово отсъствие влизах в стаята му и изобщо от любопитство бях почнал мъничко да го следя.

Вече дадох някои сведения за външността на Степния вълк. Непокколебимо и още от пръв поглед той правеше впечатление на значителен, рядък и необикновено надарен човек; лицето му беше много одухотворено, изключително нежната и жива игра на чертите му отразяваше един интересен, крайно неспокоен, необичайно чувствителен и емоционален душевен живот. При разговор с него, когато прекрachesе границите на общоприетото и излезеше от своята странност, което невинаги се случваше, той изричаше свои искрени слова, тогава хората от моя тип без възражения трябваше да му се подчиняват. Халер бе размишлявал повече от останалите и в областта на духовното проявяваше онази почти хладна деловитост, онази сигурност на премислилите и опозналите много, присъща само на истинските хора на духа, на който липсва каквото и да е честолубие и никога не желаят да блеснат, да увещават другите или непременно да се окажат прави.

Спомням си за една негова преценка от последните дни на престоя му тук, тя дори не бе изказана в истинския смисъл на думата, а се състоеше само от един поглед. По онова време бе обявено, че в аулата на университета ще изнесе доклад един прочут философ-историк и критик, човек с европейска известност, и ми се удаде да склоня Степния вълк, който отначало нямаше никакво желание, да изслушае доклада. Отидохме заедно в аудиторията и седнахме един до друг. Щом се изправи до катедрата и заговори с малко неестественото си и суетно държание, ораторът разочарова някои слушатели, които бяха очаквали, че е едва ли не пророк. Когато вместо въведение той изказа няколко ласкателства по отношение на слушателите и благодарност за тяхната многобройност, Степния вълк ми хвърли мигновен поглед, поглед осъдителен за думите и цялата личност на докладчика — о, един незабравим и страшен поглед, за чийто смисъл би могло да се напише цяла книга! Този взор не критикуваше само оратора, унищожавайки прославения мъж със своя сковаваща, макар и кротка ирония, това беше най-малкото в него. Взорът беше много повече тъжен, отколкото ироничен, той бе дори глъбинно и безнадеждно тъжен; съдържаше едно тихо отчаяние,

донякъде станало вече привичка и стил. Светлината на неговата отчаяна ясност пронизваше не само личността на суетния оратор, иронизираше и разкриваше положението в момента, очакванията и настроението на публиката, малко дръзкото заглавие на обявения реферат — е, погледът на Степния вълк пронизваше цялото ни съвремие, цялото усърдно суетене, цялото домогване, цялата предвзетост, цялата плитка игра на една въображаема, празноглава духовност — ах, за съжаление този поглед се врязваше много по-дълбоко, отиваше още по-далече, отвъд недостатъците и безнадеждността на нашето време, на нашата интелектуалност, на нашата култура. Той стигаше до сърцето на цялото човечество, в една-единствена секунда изразяваше всичките съмнения на мислителя и може би на посветения в достойнството, в смисъла на всечовешкия живот изобщо. Този поглед казваше: „Виж, такива маймуни сме ние! Виж, такъв е човекът!“ И цялата прославеност, цялата разумност, всички постижения на духа, всички пристъпи към възвишеност, величие и трайност в човешкото отпадаха и бяха подражателска игра.

С това аз избързах и собствено, противно на плана и желанието ми, в основни линии, вече казах същественото за Халер, докато моето първоначално намерение беше постепенно и в течение на разказа да разкрия неговия образ и как стъпка по стъпка го опознавах.

След като толкова много изпреварих, е излишно да говоря повече за загадъчната „странност“ на Халер и подробно да описвам как малко по малко предчувствах и проумявах причините и значението на тази странност, на това необикновено и страховито усамотяване. Така е по-добре, защото бих желал собствената ми личност да остане колкото е възможно на заден план. Не искам да правя признания, да разказвам съчинения или да се занимавам с психология, а само като очевидец да допринеса с нещо за портретирането на своеобразния човек, оставил ръкописите на Степния вълк.

Най-напред, още когато той влезе през стъклената врата на лелиния дом, протегна глава някак като птица и похвали приятния дъх на жилището, на мене ми се хвърли в очи особеното у този човек и моят пръв наивен ответ на това беше антипатия. Аз долових (и моята леля, която, за разлика от мен, съвсем не е интелектуален човек, усети почти същото), че този човек е болен, че по някакъв начин болест е увредила духа, психиката или неговия характер и му се

противопоставих с инстинкта на здравия. С течение на времето това противодействие се смени от симпатия, която почиваше върху голямо съчувствие към този дълбоко и непрестанно страдащ човек, чието усамотяване и вътрешно умиране аз схващах. По онова време все повече и повече осъзнавах, че болестта на този мъченик не се корени в никакви недостатъци на природата му, напротив — само в голямото богатство от дарби и сили, които у него не бяха стигнали до съзвучие. Прозрях, че Халер е гений на страданието, че той, в смисъла на някои изказвания на Ницше, си е създал една гениална, безгранична, страхотна способност за страдание. Едновременно разбрах, че не презрение към света, а себепрезрение е основата на неговия песимизъм, защото колкото безпощадно и съсипващо да можеше да говори за институции и лица, Халер никога не се изключваше, винаги той самият беше първият, срещу когото насочваше стрелите си, сам беше първият, когото мразеше и отричаше...

Тук следва да добавя една психологическа забележка. Макар да зная много малко за живота на Степния вълк, имам всичките основания да предполагам, че е бил възпитан от любвеобилни, но строги и набожни родители и учители в оня дух, който прави „пречупването на волята“ основен принцип на възпитанието. Но при този ученик унищожаването на личността и пречупването на волята не бе им се удало, той бе премного силен и твърд, премного горд и одухотворен. Вместо да смажат неговата личност, бяха сполучили само да го научат да мрази себе си. И ето цял живот той насочваше всичката гениалност на фантазията си, всички сили на своя разум срещу самия себе си, срещу този невинен и благороден обект. Все пак Халер беше истински християнин, истински мъченик поради това, че всяка острота, критика, злост, всяка омраза, на която бе способен, отрищваше първо и предимно срещу себе си. Що се отнася до другите, до околния свят, то той непрестанно полагаше най-героични и най-сериозни усилия да ги обича, да бъде справедлив към тях, да не им причинява болка, защото „обичай ближния си“ му бе втълпено толкова дълбоко, колкото и себеомразата. И тъй, целият негов живот бе пример за това, че без самолюбие е невъзможна и любовта към ближния, а да ненавиждаш себе си значи точно същото и накрая поражда точно същата ужасна самотност и отчаяние, както и най-крещящата себичност.

Но вече е време да изоставя собствените си разсъждения и да говоря за обстоятелствата. И така, първото, което узнах за господин Халер, отчасти чрез моя шпионаж, отчасти чрез доловеното от леля ми, се отнасяше до неговия начин на живот. Че той беше човек на мисълта и книгите и не упражняваше никакво практическо занятие, пролича скоро. Всякога лежеше много до късно, често ставаше от леглото едва към обяд и по халат изминаваше няколкото крачки от спалнята до всекидневната си. Тази всекидневна, просторна и приветлива мансарда с два прозореца, само за няколко дни доби различен вид, отколкото когато я обитаваха други наематели. Тя бе запълнена и с времето се запълваше още повече. По стените бяха окачени портрети, прикрепени рисунки, понякога и изрязани от списания картини, които често биваха сменяни. Там висяха един южен пейзаж, изглед от немско провинциално градче, явно родното място на Халер, а между тях пъстроцветни блестящи акварели, за които ние едва по-късно разбрахме, че той сам ги е рисувал. Имаше и фотография на хубава млада жена или може би момиче. Известно време на стената висеше изображение на сиамски Буда, то бе заменено с репродукция на „Нощ“ от Микеланджело, а после от портрет на Махатма Ганди. Книгите изпълваха не само големия библиотечен шкаф, но бяха натрупани навред: по масите, върху хубавото старо писалище, дивана, столовете и пода, книги с пъхнати в тях листчета за отбелязване, които постоянно се сменяха. Книгите непрестанно се увеличаваха, защото той не само носеше цели пакети от библиотеките, но и много често получаваше пратки по пощата.

Мъжът, който обитаваха тази стая, можеше да бъде някой учен. На това предположение съответстваха и цигареният дим, който забулваше всичко, и разпръснатите навсякъде угарки и пепелници. Голяма част от книгите обаче нямаха научно съдържание, повечето бяха творби на писатели от различни времена и народи. Известно време върху дивана, където Халер често лежеше по цели дни, бяха разпръснати и шестте дебели тома на едно произведение, озаглавено „Пътуването на София от Мемел до Саксония“, възникнало в края на осемнадесетото столетие. Много използвани изглеждаха едно издание на събрани съчинения на Гьоте и друго от Жан Паул, същото се отнасяше за Новалис, но и за Лесинг, Якоби и Лихтенберг. От няколкото тома на Достоевски стърчаха куп изписани листчета. На

голямата маса между многото книги и ръкописи често имаше букет цветя, там се търкаляше и кутия с водни бои, все покрита с прах, край нея и пепелниците, за да не премълча и това, стърчаха най-различни шишета с напитки. Едно оплетено със слама шише често бе пълно с италианско червено вино, което той вземаше от близкия малък магазин; понякога можеше да се види бутилка бургундско, също и малага. Забелязвах как наистина за късо време тумбестото шише с черешова ракия почти се изпразваше, после обаче изчезваше в някой ъгъл на стаята, без остатъкът да намалява, и тънеше в прах.

Не искам да се оправдавам, загдето го шпионирах и открито признавам, че на първо време всички тези признаци на един наистина наситен с духовни интереси, но въпреки това, действително пропиляван и разпуснат живот, предизвикаха у мене отврата и недоверие. Аз не бях само човек, привикнал на труд и строго разпределение на времето, който води бюргерски редовен живот, още въздържател и непушач, и ония бутилки в стаята на Халер ми допадаха по-малко, отколкото останалият живописен безпорядък.

Както към съня и работата, така много нееднакво и според настроението си, пришелецът се отнасяше и към храненето и пиенето. В някои дни той изобщо не излизаше от къщи и освен сутрешното кафе, не слагаше в уста нищо. Понякога леля намираще като единствен остатък от неговия обяд кора от банан, ала в други дни той се хранеше по ресторанти, ту в добри и елегантни, ту в малки кръчми из покрайнините. Здравословното му състояние, струва ми се, не беше добро; освен болките в краката, поради които често твърде мъчително се изкачваше по своята стълба, изглежда го мъчеха и други смущения. Веднъж той между другото каза, че от години нямал нито здрав сън, нито редовен стомах. Приписах това преди всичко на неговото пиене. По-късно, когато от време на време го придружавах в една от любимите му гостилници, се случваше да бъда свидетел на това, колко бързо и охотно се налива с вино, но истински пиян не сме го видели нито аз, нито някой друг.

Никога няма да забравя първата ни лична среща. Ние се познавахме само като съквартиранти в къща за наематели. Една вечер, прибирайки се от кантората у дома, за мое учудване намерих господин Халер седнал на площадката на стълбището между първия и втория етаж. Приседнал върху най-горното стъпало, той се отдръпна, за да ми

направи място да мина. Попитах дали не му е лошо и предложих да го придружа догоре. Халер ме изгледа и аз забелязах, че го бях разбудил от някакъв сънен унес. Бавно се усмихна, появи се онази хубава и жаловита усмивка, с която толкова често ми късаше сърцето, после ме покани да седна до него, аз благодарих и казах, че не съм свикнал да седя по стълбите, пред жилищата на чужди хора.

— Ах, да — каза той и се усмихна по-широко, — имате право. Но почакайте още миг, трябва да ви покажа защо ми се иска да поседя тук още малко.

При това Халер посочи към площадката пред жилището на първия етаж, където живееше една вдовица. На малката, покрита с паркет площ между стълбището, прозореца и стъклената врата, до стената бе сложен висок махагонов шкаф със стара обкова, а на пода пред него — две ниски поставки, върху които в големи саксии растяха една азалия и една араукария^[1]. Растенията имаха хубав вид и всякога бяха много чисто и безукорно поддържани. Това бе направило приятно впечатление и на мене.

— Виждате ли — продължи Халер, — тази тясна площадка с араукарията ухае така приказно, че аз често не мога да я отмина, без да се поспра за малко. И в дома на вашата леля мирише, разбира се, хубаво, цари ред и най-голямата чистота, но площадката с араукарията тук е така сияйно чиста, избърсана от прах, измита и лъсната, ненарушимо чиста, че просто ти въздейства. Тук винаги трябва да поема дълбоко дъх, не усещате ли аромата? Как миризмата от смазка за паркет и един слаб дъх на терпентин, заедно с махагона, измитите листа на растенията и всичко дават някакъв букет, превъзходен израз на бюргерска чистота, грижливост и точност, на изпълнен дълг и вярност в незначителното. Не зная кой живее тук, но зад тази стъклена врата трябва да е рай на чистотата и бюргерския бит, върху когото не оставят прашинка да падне, един рай на реда и плахо-трогателната преданост към малките привички и задължения.

И тъй като аз мълчах, той продължи:

— Не мислете, че говоря с ирония. Мили господине, дори и през ум не ми минава да осмивам този бюргерски бит и ред. Наистина аз самият живея в един друг свят, не в този, и едва ли бих издържал дори ден в дом с такава араукария. Но макар и стар, и толкова дръглив степен вълк, то все пак аз съм син човечески, моята майка също

беше бюргерска жена и отглеждаше цветя, бдеше над стаята, стълбището, мебелите и завесите и се стараеше да придаде на жилището и живота си толкова много чистота, спретнатост и порядъчност, сякаш все се гласеше да си иде. За това ми напомня дъхът на терпентин, също и араукарията, и ето че понякога сядам тук, гледам тази малка тиха градина на реда и се радвам, че всичко това още съществува.

Той поиска да стане, обаче му беше трудно и не ме отстрани, когато му помогнах малко. Продължавах да мълча, но също както преди се беше случило с леля ми, се поддадох на някакво обаяние, каквото от време на време странният мъж можеше да има.

Бавно се заизкачвахме нагоре заедно и пред своята врата, вече с ключ в ръката, той ме погледна още веднъж открито и много приветливо в лицето и каза:

— Вие идвате от кантората си? Ех, да, аз нищо не разбирам от това, живея малко встрани, в покрайнината, знаете ли. Но мисля, че също се интересувате от книги и подобни неща, веднъж леля ви ми каза, че сте завършили гимназия и сте били много добре по гръцки. Тази сутрин открих един израз у Новалис, искате ли да ви го покажа? Ще достави радост и на вас.

Той ме въведе в стаята си, където силно миришеше на тютюн, измъкна някаква книга от една купчина, запрелиства я, търсеше.

— И това е хубаво, много хубаво — каза той, — чуйте изречението: „Трябва да бъдем горди за болката, всяка болка е едно напомняне за нашата извисеност.“ Чудесно! Осемдесет години преди Ницше! Но това не е сентенцията, която имах пред вид, почакайте, ето че я намерих. И тъй: „Повечето хора не искат да плуват, преди да са се научили.“ — Не е ли остроумно? Естествено те не искат да плуват. Родени са за сушата, не за водата. И също естествено не искат и да мислят; та те са родени за живот, не за мислене! Да, а който мисли, който превърне мисленето в свое главно дело, то наистина може да го изведе далеч напред, но той все пак заменя сушата с водата и някога ще потъне.

Сега Халер ме привлече и заинтересува и аз останах известно време при него; оттогава нерядко се случваше, щом се срещнем на стълбището или улицата, да си поговорим малко. При това, в началото, също както пред араукарията, аз все някак имах чувството, че той ме

иронизира. Но не беше така. Към мене, както и към араукарията, той просто изпитваше уважение. Халер бе така съзнателно убеден в своята самотност, в плуването си във водата; в това, че е изтръгнат от корен, и наистина без всякакъв присмех понякога можеше да се въодушеви при вида на една обикновена бюргерска постъпка — например точността, с която отивах на работа в кантората, или преценката на някой прислужник, на трамваен кондуктор. На първо време това ми се струваше действително смешно и пресилено, такава една прищявка на господар или празносжител човек, някаква неестествена сантименталност. Но все по-дълбоко и по-дълбоко трябваше да прозра, че всъщност от своето безвъздушно пространство, от битието на вълк-единак и отчуждеността си той откровено се отнасяше с удивление и обич към нашия малък бюргерски свят, както спрямо здравето и сигурното, далечното и непостижимото, родината и мира, до които за него не бе прокаран път. Пред нашата портиерка, порядъчна жена, той всякога сваляше шапка с искрено уважение, а някой ден, когато се разговореха с леля ми и тя му обърнесе внимание, че бельото му се нуждае от позакърпване или някое от копчетата на палтото му виси, той слушаше с особено уважение и сериозност, сякаш полагаше неизразими, но безнадеждни усилия да проникне през някаква пролука в този малък мирен свят и там да се почувствува у дома си, пък било и само за час.

Още при оня първи разговор край араукарията той се нарече степен вълк, което също ме отблъсна и малко смути. Що за изрази бяха това? Но аз се научих да употребявам прозвището не само по привичка и по-скоро в себе си, в мислите си, никога вече не наричах мъжа другояче, освен Степния вълк. И до днес не зная по-подходящи думи за неговия облик. Един заблудил се при нас в градовете и в нашия стаден живот степен вълк — никой друг образ не може да покаже по-сполучливо плахото усамотяване и дивотата му, неспокойствието, неговата тъга по отечество и неговата безотечественост.

Веднъж на един симфоничен концерт, където за моя изненада го видях да седи недалече от мене, можах да го наблюдавам през цялата вечер, без той да ме забележи. Първо изпълняваха нещо от Хендел — една благородна и красива музика, — но Степния вълк седеше, потънал в мисли, откъснат и от музиката, и от обкръжението си. Отлъчен, самотен и чужд, той седеше със студено; но угрижено лице,

свел ниско поглед. После засвириха друга творба, една малка симфония на Фридеман Бах, и тогава с голямо учудване видях как след няколко такта моят странник почна да се усмихва, увлече се, съвсем се вгълби и цели десет минути изглеждаше така щастливо потънал в забрава и хубави мечти, че аз обръщах повече внимание на него, отколкото на музиката. Когато симфонията свърши, той се сепна, седна по-изправено, понечи да стане и изглежда искаше да си тръгне, но после все пак продължи да седи, изслуша и последната пиеса — вариации от Регер, една музика, която мнозина възприемат като леко провлачена и уморителна. И Степния вълк, който отначало бе слушал още по-внимателно и драговошно, наново се отказа, пхна ръце в джобовете и пак потъна в себе си, но този път не щастливо и мечтателно, а тъжно и накрая зло, лицето му пак стана далечно, сиво и угаснало, той изглеждаше стар, болнав и недоволен.

След концерта отново го видях на улицата и тръгнах подир него. Сгушен в палтото си, той крачеше невесел и уморен към нашия квартал, пред една малка старовремска гостилница се спря, погледна нерешително часовника си и влезе. Помамен от мигновено желание, влязох след него. В тази дребнобюргерска обстановка, той вече сядаше край малка маса, а стопанката и келнерката го поздравяваха като познат гост; поздравих и аз и седнах при него. Цял час прекарахме там и докато аз изпих две чаши минерална вода, той си поръча половин, а после още четвърт литър вино. Казах, че съм бил на концерта, но той не подхвана разговор за това. Прочете етикета на бутилката с моята вода, попита не бих ли искал вино и предложи да ме почерпи.

Щом чу, че никога не пия вино, на лицето му отново се появи израз на безпомощност и Халер каза:

— Да, да, вие имате право. И аз години наред живях във въздържание и също дълго време постих, но сега отново съм под знака на водолея, един тъжен и пропит с влага знак.

И когато на шега подхванах този намек и дадох да се разбере колко невероятно ми изглежда тъкмо той да вярва в астрологията, Халер пак заговори с оня вежлив тон, който често ме обиждаше, и отвърна:

— Съвсем правилно, и в тази наука за съжаление не мога да вярвам.

Сбогувах се и си тръгнах, а той се прибра много късно през нощта, но стъпката му бе неизменно същата и както винаги не си легна веднага (от съседната стая аз чувах това съвсем ясно), а постоя във всекидневната си, където лампата свети още цял час.

Не съм забравил и една друга вечер. Тогава бях сам вкъщи, леля ми я нямаше, позвъни се на външната врата и когато отворих, там стоеше млада, много хубава дама и щом попита за господин Халер, аз я познах — именно тя беше на фотографията в стаята му. Посочих ѝ неговата врата и се оттеглих, тя остана известно време горе, скоро след това ги чух заедно да слизат, оживени и доволни, надолу по стълбището и да се отдалечават в шеговит разговор. Бях много учуден, че отшелникът имаше любовница, а и толкова млада, хубава и елегантна — всички мои предположения за него и живота му отново ми се видяха съмнителни. Още след час обаче той вече се прибираше вкъщи сам, с тежка и тъжна стъпка. С мъка изкачи стълбата догоре и после часове наред тихо влачеше крака из всекидневната си, напред и назад, също както вълк снове в клетка; цяла нощ, едва ли не до сутринта, в стаята му светеше.

Не зная почти нищо за тази връзка и искам само да добавя — видях го още веднъж със същата жена на една от улиците на града. Вървяха под ръка и той изглеждаше щастлив, отново се учудих колко прелест и дори наивност може да има понякога в неговото угрижено лице на пустинник и разбрах жената, разбрах съчувствието, което моята леля изпитваше към този човек. Но същия ден вечерта той се върна в къщи тъжен и жалък; срещнах го на вратата и както в други случаи, пак носеше под палтото си шишето с италианско вино, с което седя до полунощ горе в леговището си. Съжалявах го, но що за безутешен, загубен и беззащитен живот водеше!

Е, стига бърбене! Не са потребни повече сведения и описания, за да проличи, че Степния вълк водеше живот на самоубиец. Но въпреки това аз не вярвам да е сложил край на живота си тогава, когато ненадейно и без да се сбогува, но след като бе издължил всички неизплатени суми, напусна нашия град и изчезна. Никога вече не чухме за Халер и все още пазим няколко писма, които после се получиха за него. Тук той не остави нищо освен ръкописа, който бе възникнал по време на престоя му у нас и който ми подарява с няколко реда и забележката да постъпя със записките му както пожелаея.

Невъзможно беше да проследя дали събитията, за които се разказва в ръкописа на Халер, по съдържание отговарят на действителността. Не се съмнявам, че в по-голямата си част те са съчинения, не обаче в смисъл на произволно измислени, а в смисъла на търсене на изказ, чрез който дълбоко изживени душевни процеси да се представят в одеянията на видими събития. Вероятно тези отчасти фантазни явления в художествената творба на Халер датират от последните седмици на неговия тукашен престой, не се съмнявам, че в тяхната основа е вложен къс от действителни преживелици. По онова време нашият наемател всъщност се бе променил по държание и облик, прекарваше много време вън от къщи, понякога и цели нощи, а книгите му стояха недокоснати. При вече редките ни срещи той изглеждаше поразително оживен и подмладен, няколко пъти дори доволен. Всеки случай, веднага след това настъпи нова тежка депресия, Халер оставаше по цял ден в леглото, без да желае храна; тъкмо тогава се разрази и необикновено бурното, дори брутално скарване с появилата се отново негова любовница, което възмути цялата къща и го накара на другия ден да моли леля за извинение.

Не, аз съм убеден, че не е посегнал на живота си. Той е още жив, слиза и се изкачва с уморени нозе някъде по стълбищата на чужди къщи, вглежда се някъде в блестящо излъсканите паркетни подове и чисто поддържани араукарии; денем седи в библиотеките, нощем — в гостилниците; или лежи на взето под наем канапе, слуша как зад прозорците живеят светът и хората — знае, че е откъснат от тях, но не се самоубива, защото някаква останка от вяра му казва, че в сърцето си трябва да изпита докрай тези страдания, тази горчива мъка и че това е болката, която ще го погуби. Аз често мисля за него — той не направи живота ми по-лек, нямаше дарбата да подкрепи силното и ведрото в мен и да го насърчи — ох, напротив! Но аз съм друг човек и не водя живот като неговия, а свой, скромен и бюргерски, ала осигурен и изпълнен със задължения. И така, ние спокойно и с добро чувство можем да мислим за него — и аз, и леля ми, която би разказала за Степния вълк повече от мене, но всичко остава скрито в нейното добро сърце.

Що се отнася до записките на Халер, тези чудни, отчасти болезнени, отчасти красиви и с богат смисъл фантазии, то трябва да кажа, че ако бяха попаднали в ръцете ми случайно и не познавах

автора им, положително щях да ги изхвърля възмутен. Но поради познанството ми с Халер имам възможност да ги разбера, донякъде дори да ги одобря. Бих се подвоумил да ги споделя с другите, ако виждах в тези страници само патологични фантазии на единак, на клет душевно болен. Но аз откривам в тях нещо повече, един документ на времето, защото душевната болест на Халер — днес знам това — не е странна приумица на някакъв отделен човек, а болест на самото време, невроза на поколението, към което принадлежи той, и налегнати от нея в никакъв случай не изглеждат само слабите и малоценните, а тъкмо силните, най-одухотворените, най-даровитите.

Тези записки, независимо дали в основата им лежи повече или по-малко реален живот, са един опит да се преодолее тежкото заболяване на времето не чрез заобикаляне и прикриване, а като самата болест се превърне в обект на изображение. Те представляват съвсем дословно обиколка през ада, някакво ту страховито, ту смело минаване през хаоса на един помрачен душевен свят, започнато с волята да се пресече преизподнята; да се даде отпор на хаоса; злото да се изстрада до края.

Ключ към това разбиране ми даде един израз на Халер. Веднъж, след като бяхме говорили за така наречените жестокости на Средновековието, той ми каза:

— Всъщност това не са никакви жестокости. На един средновековен човек целият стил на нашия днешен живот би се виждал не само жесток, но ужасен и варварски. Всяко време, всяка култура, всички нрави и традиции си имат свой стил, свои нежности и суровости, красоти и ужаси, които му съответстват, приемат известни страдания за естествени, известни злини за търпими. Но човешкият живот се превръща в истинско мъчение, в ад там, където се пресичат две времена, две култури и религии. Ако би трябвало да живее в Средновековието, човекът от античността би се задушил мъчително, също както дивакът ще се задуши сред нашата цивилизация. Има и времена, когато едно цяло поколение попада между две епохи, между два стила на живот така, че загубва всичко, което се разбира от само себе си — всички нрави, всяка защитеност и невинност. Естествено не всеки долавя това еднакво силно. Една натура като Ницше трябваше да изстрада бедата на днешния ден преди повече от едно поколение — това, което той изпита самотен и неразбран, днес изживяват хиляди.

Когато четях записките на Халер, често трябваше да премислям тези думи. Той принадлежи към хората, които попадат между две епохи, лишени от всякаква защита и непорочност, тяхната участ е да изпитат цялата проблематичност на човешкото битие, усилена до степента на лична мъка и ад.

В това, струва ми се, е смисълът, който неговите записки биха могли да имат за нас, ето защо и реших да им дам гласност. Впрочем, не искам нито да ги защитавам, нито да се произнасям отрицателно за тях, нека всеки читател отсъди по съвест!

[1] Араукария — иглолистно дърво, което вирее в Южна Америка и Австралия. ↑

ЗАПИСКИ НА ХАРИ ХАЛЕР

САМО ЗА УМОПОМРАЧЕНИ

Денят бе отминал, както минават всички дни; аз го убих, погубих го кротко с моя примитивен и боязлив стил в изкуството да се живее. Поработих няколко часа; рових се из стари книги; два часа имах болки, каквито изпитват по-старите хора; взех един прах и се радвах, че болката се остави да бъде надхитрена; лежах в гореща вана, поемайки приятната топлина на водата; три пъти получих поща и прегледах всичките ненужни ми писма и печатни пратки; направих своите дихателни упражнения, но от леност днес изоставих упражненията на мисълта; един час се разхождах и открих нарисувани в небето красиви скъпоценни образи на нежни перести облаци.

Това беше много хубаво, също както четенето на стари книги, лежането в топлата вана, и в края на краищата — макар този ден да не беше същинската прелест, да не бе точно лъчезарен час на щастието и радостта, той беше един от дните, които от дълго време са естествени и привични за мене: уморено приятни, изобщо търпими, безлики и хладни дни на един позастарял недоволен господин, дни без особени болки; без големи грижи; без истински мъки; без отчаяние, в които дори въпросът, дали не е време да последвам примера на Адалберт Щифтер^[1] и да свърша със себе си при бръснене, се претегля без вълнение или чувство на страх, деловито и спокойно.

Позналият другите дни, злите — тези с атаки на подагратата или с неумолимото, вгнездило се зад очните ябълки главоболие, което сатанински омагьосва от радост в мъка всяка дейност, за която са потребни зрение и слух, или дните на душевна агония — ония страшни дни на вътрешна празнота и отчаяние, когато сред опустошената и изсмукана от акционерните дружества земя човешкият свят и така наречената култура на всяка крачка се хият и ни отвращават със своя измамен и коварен, тенекиен панаирджийски блясък. Съсредоточен, той бива тласкан към върха на непоносимото в

собственото болно аз. Всеки, изпитал такива адски дни, бива много доволен от обикновените, сивите, подобни на днешния; благодарен сяда до топлата печка, четейки сутрешния вестник; с благодарност вижда, че и днес не е започнала война, не е установена нова диктатура, не е разкрито никакво особено очебийно свинство в политиката и икономиката; с благодарност настройва струните на ръждясалата си лира за един умерен, не особено радостен, почти весел благодарствен псалм, с който отегчава своя тих, кротък, малко упоен с бром полубог на доволството. И в спарения въздух на тази блажена скука, на достойната за благодарност безболезненост и двамата — празният клюмащ полубог и леко посивелият, запял приглушения псалм човек, — си приличат като близнаци.

Това е хубаво за доволството, за безболезнеността, за тези поносимо унили дни, когато нито болка, нито наслада дръзват да закрепят; когато всичко само шепти и се промъква на пръсти. Сега за съжаление се чувствавам така, че съвсем не мога да понасям тъкмо тази примиреност — след късо време тя ми става нетърпимо омразна и отвратителна, и обзет от отчаяние, трябва да бягам в други ширини, където и да е по пътя на приятните чувства, в случай на нужда обаче — и по пътя на мъките. Щом преживеех известно време без удоволствие и без тегло и бях дишал хладната вяла поносимост на така наречените добри дни, в моята детинска душа се надигаше такава бурна жал и мъка, че захвърлях в лицето на сънния бог на доволството ръждясалата благодарствена лира и би ми било по-приятно да усещам как ме опалва истинска дяволска болка, отколкото тази здравословна стайна температура. Тогава в мен гори дива жажда за силни чувства, за сензации, ярост към този безцветен, плосък, равен, нормален и стерилизиран живот и бясна страст да разбия нещо — може би магазин или катедрала. Или да погубя себе си; да правя безогледни глупости; да сваля перуките от главите на неколцина почитани кумири; да доставя на няколко бунтовно настроени момчета билетите до Хамбург, за които мечтаят; да прелъстя някое малко момиче или да извия врата на неколцина представители на бюргерския световен ред.

Защото най-искрено от всичко мразя, отвращавам се и проклиnam именно доволството, здравестта, приятната разположеност, грижливо поддържания оптимизъм на бюргера — това тлъсто, благополучно целомъдрие на средното, обикновеното, посредственото.

И тъй, на свечеряване в такова настроение завърших този поносим обикновен ден. Не го приключих по естествения и благотворен за един малко болав човек начин, като се оставя да бъде пленен от приготвеното легло, в което за примамка е сложена бутилка с гореща вода, а недоволен и отвратен от малкото сторено през деня, обзет от досада, нахлузих обущата си, мушнах се в палтото си и при мрак и мъгла тръгнах за града, та в гостилницата „При стоманената каска“ да изпия това, което пиячите по стара условност наричат „чашка вино“.

Така заслизах от моята мансарда надолу по стъпалата, по това трудно за изкачване стълбище на чужбината, по тези напълно бюргерски, изметени, чисти стъпала на една високо порядъчна къща за три семейства от наематели, на чийто таван беше моята постница. Не знам как се стичат обстоятелствата, но аз, бездомният степен вълк и самотник, мразещ дребнобуржоазния свят, винаги се настанявам в истински бюргерски къщи. Стара моя сантименталност. Не живея нито в палати, нито в бедняшки къщурки, а винаги в такива крайно порядъчни, страшно скучни, поддържани безукорно дребнобюргерски гнезда, където мирише малко на терпентин и сапун и където човек се изплашва, ако някога хлопне силно входната врата или влезе с кални обуща. Няма съмнение, аз обичам тази атмосфера от детството си и моят скрит копнеж по нещо като родина безнадеждно ме води все отново по старите глупави пътища. Е да, аз обичам и противоположността, в която се намира моят живот — самотен, лишен от любов, съсипан, крайно хаотичен по отношение на тази семейна и бюргерска среда. Обичам да вдъхвам на стълбището този мирис на тишина, ред, чистота, почтеност и сдържаност, в който въпреки омразата си срещу бюргерството винаги намирам нещо вълнуващо, и обичам после да пристъпям прага на моята стая — там всичко това престава, — където между купчините книги са разхвърляни угарки от цигари и стърчат бутилки с вино, всичко е безредно, неприветливо и занемарено, и всичко — книги, ръкописи, мисли — е белязано и пропито от злочестината на самотника, от проблематиката на човешкото съществуване и от копнежа по едно ново осмисляне на станалия безсмислен човешки живот.

И сега аз минах покрай араукарията, именно покрай жилището на първия етаж на тази къща, което без съмнение е още по-безукорно,

по-чисто и по-изметено от другите, защото тази малка площадка блести от свръхчовешка чистота — тя е един малък сияен храм на реда. На паркета, по който не смееш да стъпиш, са сложени две красиви поставки, а върху всяка саксия — в едната расте азалия, а в другата — сравнително едра араукария, — едно здраво, стройно, малко дърво със съвършен вид, при това чак и последната игличка на най-високата клонка е свежа и измита. Понякога, когато знам, че не ме наблюдават, използвам тези кътчета като храм — сядам на стъпалата срещу цветята, отдъхвам си за малко, скръствам ръце и гледам благоговейно към тази малка градинка на реда, чийто трогателен вид и самотна комичност някак странно завладяват душата ми. Предполагам, че зад тази площадка, така да се каже — в святата сянка на араукарията, — има един дом, изпълнен с блестящ махагон, и живот, наситен с благоприличие и здраве, където са привични ставането в зори, изпълняването на задълженията, умерено веселите семейни празници, неделното отиване на църква и ранното лягане.

С престорена бодрост бързах по влажния асфалт на уличките; светлините на лампите, сълзливо замъглени, проникваха през студено влажната дрезгавина и всмукваха отраженията, застинали по мократа земя. Спомних си моите забравени младежки години: как обичах такива мрачни мъждиви вечери в късна есен и зима; колко жадно и опиянено попивах настроението на самотност и тъга, когато при дъжд и буря, загърнат в палтото си, бродех до полунощ сред враждебната обезлистена природа, самотен още тогава, но изпълнен с дълбоко наслаждение и стихове, които после записвах на светлината на свещ, седнал на ръба на леглото в таванската ми стаичка. Сега това бе минало, чашата беше изпита и никога нямаше да се напълни. Бе ли ми жал? Не, не съжалявах. Нямаше нищо, за което да се съжалява, болно ми беше само за мига и за деня, за всички тези неброени часове и дни, които изгубих, които само изстрадах, без да са ми донесли нито дар, нито потрес. Но, слава Богу, има и изключения — от време на време, макар и рядко, идват и други часове. Те носят сътресение, дарове, рушат стени и връщат мен, заблудения, отново към живото сърце на света. Тъжен и ведно с това дълбоко развълнуван, аз се опитвам да си спомня последните такива преживявания. Беше по време на един концерт. Свиреха чудесна старинна музика. И тогава, между два такта, при едно „пиано“, изпълнено от дървени духови инструменти,

внезапно почувствах, че за мен отново се отварят дверите към отвъдното, аз облетях небето, видях Бог, зает с делата си, изпитах болка и вече срещу нищо на този свят не се съпротивявах, от нищо на света не се страхувах, одобрявах всичко и на всичко отдавах сърцето си. Това не трая дълго, може би петнадесетина минути, но същото усещане се върна в съня ми още през нощта и оттогава през всички пусти дни навремени проблясва тайнствено. Понякога го виждам ясно за мигове да преминава през моя живот, като златна божествена диря, но почти винаги посипана с много нечистотия и прах; после грейва отново в златни искри — изглежда, че никога няма да се изгуби, а всъщност бързо пак потъва дълбоко. Веднъж то се яви нощем. Лежейки буден, неочаквано заредих на глас стихове — стихове премного красиви и удивителни, че да бих дръзнал и помислил да ги запиша, — които на утрото вече не помнех и все пак те лежаха стаени в мене, както тежка ядка в стара попукана черупка. Друг път тази следа проблесна при четене на някакъв поет, при размисъл над една идея на Декарт, на Паскал; един ден тя запламтя наново и поведе златна диря далече в небето, тъкмо когато бях с любимата си. Ех, трудно е да намериш тази божествена диря сред живота, който ние водим; сред това толкова самодоволно, крайно бюргерско, бездушно време; при вида на тази архитектура, тези сделки, политика, хора! Как да не бъда степен вълк и жалък отшелник сред един свят, в който не споделям никоя от неговите цели, когато никоя от радостите му не ме вълнува! Аз не мога да издържа дълго ни в театър, ни в кино, едва мога да прочета някой вестник, рядко модерна книга; не съм в състояние да разбера що за удоволствие и радости търсят хората в претъпканите влакове и хотели; в препълнените кафенета, при похотлива знойна и натрапчива музика; в баровете и вариететата на красивите луксозни градове; по световните изложения и крайбрежни булеварди; на сказките за любознателни и на големите спортни стадиони — всички тези радости, за които стотици други се мъчат и блъскат, за мен биха били достъпни и постижими, но не ги разбирам, не ги споделям. И напротив, каквото ми се случва и преживявам в моите редки часове на радост и за мене е удоволствие, екстаз и възвисеност, светът познава, търси и обича най-вече в поезията, а в живота го намира за налудничаво. А всъщност, ако светът има право, ако музиката в кафенетата, масовите развлечения и тези американизирани,

задоволяващи се с толкова малко хора имат право, то значи аз не съм прав. Тогава съм луд. Действително съм степен вълк, както често се наричам сам — едно животно, заблудено в чужд и непонятен нему свят, което вече не може да си намери родина, удоволствие и храна.

С тези привични мисли продължавах да вървя по мокрите улици през един от най-тихите и най-старите квартали на града. Отсреща, на другата страна на уличката, в тъмнината се издигаше стар сив каменен зид, когото винаги гледах с удоволствие. Възвишаваше се там между една малка църква и стара болница, все така монолитен и с немара към околността. Денем аз често спирах за отмора очи по грапавата му повърхност — имаше толкова малко тихи, безмълвни стени, в сърцевината на града, където иначе на всеки половин квадратен метър кресливо ти натрапват имената си магазин, адвокат, откривател, лекар, бръснар или педикюрисът. И сега отново съзрях отколешния зид, смълчан в своя покой, и все пак нещо в него се бе променило. В средата на стената видях малък красив портал с островърха арка над него и се обърках, защото вече наистина не помнех дали винаги е била там, или е новопостроена. Без съмнение изглежда стара, прастара, вероятно малкият затворен портал с потъмнялата врата още преди столетия е водел към някакъв сънен манастирски двор, както и досега, макар манастирът вече да не съществуваше. И навярно аз съм виждал вратата стотици пъти, но просто никога не съм ѝ обръщал внимание, може би беше новобоядисана и затова ми направи впечатление.

Във всеки случай аз се спрях и внимателно погледнах нататък, без да премина на другата страна, улицата беше ужасно разкаляна и мокра; аз останах на тротоара и просто гледах. Всичко беше вече съвсем тъмно и ми се струваше, че около портала има венец или нещо друго — пъстро, преплетено. И като си дадох труд да се вгледам по-добре, видях над портала светла плоча, на която имаше, така ми се стори, нещо написано. Напегнах очи и накрая, въпреки калта и локвите, минах отсреща. Тогава на сиво-зелената стара стена над портала видях петно, матово осветено, а над него да пробягват подвижни пъстри букви, те се появяваха и изчезваха. „Виж ги ти — помислих аз, — и тази добра, стара стена използват незаконно за светлинна реклама.“ Междувременно разгадах и няколко от бегло явяващите се думи. Те се четяха трудно и трябваше наполовина да бъдат отгатнати. Буквите светваха на неравни промеждутъци, толкова

бледи и трептящи, и угасваха съвсем бързо. Човекът, който искаше да направи сделка от това, явно не беше прилежен — той беше степен вълк, клетник. Защо бе оставил буквите му да трептят през късните часове на денонощието и при дъждовно време, тук, върху тази стена, в най-тъмната уличка на стария град, по която не минаваше никой, а и защо буквите бяха толкова бегли, смътни, причудливи и нечетливи? Но почакай! Ето че сега ми се удаде да доловя една след друга повече думи. А те гласяха:

Магически театър
Вход не за всички,
не за всеки.

Опитах се да отворя портала, тежката стара брава не се помръдна, колкото и да я натисках. Играта на буквите свърши, тя престана изведнъж — тъжна, схванала своята ненужност. Аз отстъпих няколко крачки назад, нагазих дълбоко в кал, вече не се явяваха букви, светлините угаснаха; дълго стоях сред нечистотията и чаках. Напразно.

Тогава, когато се отказах да чакам повече и се върнах на тротоара, върху огледалния асфалт пред мен капнаха няколко цветни светлинни букви. И аз прочетох:

Само... за... умопомрачени!

Краката ми се бяха намокрили, мръзних, но въпреки това стоях още доста време в очакване. Не се яви нищо повече. Докато още стоях и мислех колко хубаво нежните пъстри букви пробягваха като блуждаещи светлини върху влажната стена и черния блестящ асфалт, внезапно ми дойде наум откъс от предишните ми мисли, сравнението за пламващата златна следа, която така неочаквано стана далечна и неоткриваема.

Зъзних и вече тръгнах отново, следвайки в мечтата си оная диря, пълен с копнеж по дверите на един вълшебен театър само за умопомрачени. Междувременно бях навлязъл в пазарния квартал,

където не липсват вечерни развлечения и на всеки две-три крачки виси плакат или приканваща табела: дамски оркестър, вариете, кино, танцова вечер, но всичко това не беше за мене. То беше за „всички“, за нормалните хора, каквито виждах навред да се блъскат на тълпи през порталите. Въпреки това моето тъжно настроение малко се поразведри. Все пак ме беше досегнал един поздрав на другия свят, няколко цветни букви бяха поиграли и полудували в моята душа и докоснали скритите ѝ струни, един отблясък на златната диря отново бе станал видим.

Аз намерих малката старовремска механа, в която нищо не се бе променило от първия ми престой в този град преди близо двадесет и пет години. И стопанката беше още същата, а някои от днешните посетители и тогава идваха тук, сядяха на същите места, пред същите чаши. Влязох в скромната пивница. Това бе за мене заслон, наистина само заслон, нещо като араукарията на стълбището, но и тук аз не намерих родина и общност — намерих само едно тихо зрителско място пред сцената, където чужди хора свиреха чужди пиеси, но този кът имаше известна стойност поне с тишината си: никаква човешка тълпа, никакъв вик, никаква музика, само няколко спокойни бюргери край непокритите дървени маси (никакъв мрамор, никакъв емайлиран метал, ни плюш, ни месинг!). И пред всеки бе поставена една вечерна напитка, добро силно вино. Може би тези неколцина постоянни посетители, познати на всички по лице, да бяха истински филистери и вкъщи — в техните филистерски жилища да си имаха досадни домашни олтари пред глупави божества на доволството; може би и те като мене бяха самотни и излезли от коловозите мъже — тихи, замислени пияници, заради банкрутирали идеали; може би и те бяха степни вълци и бедни дяволи? Не зная. Всеки от тях бе привлечен тук от някаква носталгия, от едно разочарование или потребността да намери някакъв заместител: ожененият търсеше тук атмосферата на ергенските си години; старият чиновник — отзвuci от времето на студентството си; всички бяха сравнително мълчаливи и всички пиеха и седяха също като мене, с по-голямо удоволствие, пред половината литър елзаско вино, отколкото ако слушаха дамски оркестър. Тук хвърлих котва и аз, тук можеше да се прекара един час, да се остане и два. Едва бях отпил глътка елзаско и веднага усетих, че днес не бях ял нищо, освен един сандвич за закуска. Чудно, какво ли не може да

погълне човек! Цели десет минути четох вестник, с очи поемах интелекта на един безотговорен човек, който предъква думите на другите и като ги наслюнчи в устата си, отново ги изплюва несмлени. Налапах цяла вестникарска колона. А после изядох порядъчно парче дроб, отрязан от тялото на убито теле.

Чудно. Най-хубавото тук беше елзаското вино. Аз не обичам дивите руйни вина. Най-малкото, не за всекидневие. Вината със силна, крещяща привлекателност, които имат прочути, особени вкусове. Най обичам съвсем чисти, леки, скромни, местни вина, без гръмки имена. От тях можеш да изпиеш много, те са добри на вкус и носят приятния аромат на поле и пръст, на небе и зеленина. Една чаша елзаско и къшей хляб е най-доброто от всички яденета. Но аз вече бях унищожил порция дроб, особено удоволствие за човек като мене, който рядко яде месо, и ми бе налята втора чаша. Това също бе чудно — някъде в зелени долини, здрави хора отглеждат лозя и изстискват с преси грозде за вино, а пък тук или там по света, много далече от тях, неколцина разочаровани, тихо седнали на чаша бургери и безпомощни степни вълци, могат да поемат заедно с този сок малко дързост и настроение.

Какво пък, нека бъде чудно. Но беше добре, помагаше, настроението идваше. И после над словесната каша от вестникарската статия у мен взе да се надига един облекчаващ смях, съвсем неочаквано отново ми хрумна забравената мелодия с онова „пиано“ на духов инструмент; литна нагоре като лек огледален сапунен мехур, блесна, отрази малък и пъстър целия свят и тихо се пукна. Щом беше възможно тази малка небесна мелодия да пусне тайно корен в душата ми и един ден нейното прелестно цвете отново да избуи в мен с всичките си мили багри, то можеше ли да съм съвсем загубен? И наистина да бях едно заблудено животно, което не разбира околния свят, то все пак в моя глупав живот имаше някакъв смисъл; нещо в мен даваше ответ, беше приемник на призови от далечни високи светове; в мозъка ми бяха натрупани хиляди картини:

Сонм ангели на Джото от един малък син църковен свод в Падуа, а редом с тях вървяха Хамлет и Офелия, увенчани с венец, красив символ на всички мъки и недоразумения в света; там, в горящия балон стоеше въздухоплавателят Джаноцо и тръбеше с рог; Атила Шмелце носеше в ръка новата си шапка, а Боробудур вдигаше в небесата

планината от скулптурите си. И дори ако тези красиви образи живееха в хиляди други сърца, то пак оставаха още стотици хиляди непознати картини и звуци, чиято родина, зрящо око и чуващо ухо беше единствено моята душа. Ето нявгашната болнична стена — стара и петнисто сиво-зелена, в чиито пукнатини и порутени места можеха да се предчувстват хиляди фрески; кой можеше да им отговори; кой ги приемаше в душата си; кой обичаше и долавяше омаята на техните нежни, чезнещи багри? А старите книги на монасите, с кротко светещите миниатюри и ония забравени от народа им книги на немските поети от преди две столетия или преди век — всички тези захабени, покрити с плесен томове и печатните или ръкописни творби на старите музиканти, здравите плътни жълтеникави нотни листа с мечтанията им, застинали в звуци, кой ги чува? Техните одухотворени, шеговити и копнежни гласове — чие сърце е пълно с духа и вълшебството им сред един друг, чужд свят? Кой си спомня още за оня малък жилав кипарис високо в планината над Губио, който, приведен от каменен порой и разцепен, но вкопчен в живота, все пак можа да даде нов връх, макар и не така пищен. Кой отдаде заслуженото на прилежната домакиня от първия етаж и нейната блестяща араукария? Кой чете нощем облачните писмена по мъглите, които се носят над Рейн? Степния вълк. И кой търси над развалините от своя живот неговия разсеял се смисъл; кой страда от привидно безсмислени неща; кой живее с привидно безумните и в последния кипеж от грешки тайно се надява да стигне до откровение и близост с Бога?

Аз задържах здраво с ръка чашата, която стопанката отново искаше да напълни, и станах. Нямах нужда от повече вино. Златната следа бе проблеснала и ми напомни за вечното, за Моцарт, за звездите. И за един час отново можех да дишам, да живея; имах смелостта да съществувам, не бе потребно да понасям мъчения, да изпитвам страх и срам.

Когато излязох на притихналата улица, брулени от студения вятър, тънките струи на ситния дъжд звъняха в уличните лампи, блещукаха със стъклен трепет. А сега накъде? Ако в този момент разполагах с вълшебник, който изпълнява желания, то веднага бих поискал да ми предложи малка хубава зала в стил Луи XVI, където неколцина добри музиканти да ми изсвирят две-три неща от Хендел и Моцарт. Такова бе настроението ми сега и бих се наслаждавал на тази

хладна благородна музика така, както боговете пият нектар. Ох, ако бих имал поне един приятел — приятел, който в някаква таванска стаичка размишлява на светлината на свещ, а до него редом стои цигулката му. Как бих се промъкнал неусетно в нощната му тишина, как бих се изкачил безшумно по витото стълбище и бих го изненадал, за да прекараме празнично, в беседа и музика, свръхземни нощни часове. Често съм изпитвал това щастие, някога, в миналото, но с времето и това ми убягна, откъсна се от мен и между тогава и сега лежат увехнали години.

Колебливо поех пътя към дома, вдигнах яката на палтото си и чукнах с бастуна по влажната улична настилка. Дори и още по-бавно да извървя пътя, все едно, твърде скоро отново бих седял в моята мансарда, в малката ми привидна родина, която не обичам, но все пак не мога без нея, защото за мен отмина времето, в което бях в състояние да прекарам цяла дъждовна зимна нощ, броейки навън. Сега, за бога, не искам нито дъждът, нито подаграта, нито араукарията да ми развалят доброто вечерно настроение. И щом като нямам възможност да слушам камерен оркестър или да намеря самотен приятел с цигулка, то все пак в мен звучи онази чаровна мелодия и аз мога, тихо тананикайки в ритъма на поемането на дъх, едва загатнато да си я изпълня. Продължих да крача замислен. Не, може и без камерна музика, и без приятел, смешно е да чезнеш в безсилен копнеж за топлота. Самотата е независимост. Аз си я пожелах и извоювах в течение на дълги години. Тя е студена — о, да, но е и тиха, чудно тиха и голяма като леденото безмълвно пространство, в което кръжат звездите.

От един танцов локал, покрай който минах, ме блъсна гореща и груба като парите на сурово месо буйна джазова музика. Спрях се за момент; този вид музика, колкото и силно да я ненавиждах и да се отвърщавах от нея, винаги имаше за мен и някаква тайна прелест. Джазът ми беше противен, но и десет пъти по-приятен, отколкото цялата днешна академична музика; с веселата си сурова дивост той и у мен засягаше дълбоко света на инстинктите и излъчваше една естествена, неприкрита чувственост.

Останах един миг, поемайки мириса на кървавата крещяща музика, надушвах зло и сладострастно атмосферата на тези зали. Едната половина на тази музика, лиричната, беше сладникава,

захаросана, по нея сълзеше сантименталност. Другата ѝ половина беше груба, своеобразна и силна и все пак двата дяла наивно и мирно се съединяваха, даваха едно цяло. Това беше музика на залез, в Рим при последните императори трябва да е имало такава музика. Естествено в сравнение с Бах и Моцарт, с истинската музика, тя беше свинство. Но такава е цялото наше изкуство, цялото ни мислене, цялата наша привидна култура, когато се сравни с действителната култура. А тази музика имаше предимството на една голяма чистосърдечност, на някакъв непресторен негърски дух, който заслужава да бъде обичан; имаше и весело детинско настроение. Тя носи нещо от негъра и американеца, което при цялата си сила, на нас — европейците, изглежда момчешки свежо и детинско. Ще бъде ли Европа такава? На път ли е да стане? А ние, стари познавачи и почитатели на предишна Европа, на нявгашната истинска музика, на същинската поезия от миналото, бяхме ли просто някакво тъпо малцинство от объркани невротизи, които утре ще бъдат забравени и подигравани? Не беше ли това, което ние наричаме „култура“; което наричаме дух, душа; което смятаме за красиво и свято, само един призрак, отдавна мъртъв и единствено от нас, шепа глупаци, считан още за истински и жив? А може би той никога не е бил истински и жив? Дали това, за което ние, глупавите, се мъчим отдавна, не бе вече само фантом?

Навлязох в стария градски квартал; угаснала и нереална в сивотата си, стоеше малката църква. Ненадейно отново се сетих за преживяното от вечерта, със загадъчната сводеста врата, със загадъчната плоча над нея и присмехулно играещите светлинни букви. Как звучаха надписите? „Вход не за всеки.“ И: „Само за умопомрачени.“ Изпитателно погледнах към стария зид отсреща, желаейки тайно вълшебството да започне отново, надписът да покани мене, умопомрачения, а малката врата да ме пропусне да вляза. Там може би беше тъкмо онова, за което жадувах, там може би се изпълнява моята музика?

Срещу мене, в дълбокия здрач, спокойно се издигаше тъмната каменна стена, затворена, потънала в своя сън. И никъде врата, никъде ъгловат свод, само тайнствени тихи зидове без пролука. Усмихнат, продължих да вървя, като кимнах приятелски на стената: „Спи си, няма да те будя. Ще дойде време да те срутят или да те облепят с

техните алчни фирмени табели, но ти си още тук, още си хубава и тиха и си ми мила.“

От черното гърло на някаква уличка току пред мене изскочи и ме сепна самотен човек; закъснял, той се прибираще в къщи с морни стъпки, бе с кепе на главата, облечен в синя блуза, а на рамо крепеше върлина с плакат. Пред гърдите му висеше на ремък отворено сандъче, каквито носят продавачите по панаирите. Той крачеше пред мен уморено, не се обърна да ме огледа, иначе щях да го поздравя и да му поднеса пура. В светлината на следващата улична лампа аз се опитах да прочета надписа върху неговия плакат — червен, той се развяваше на върлината, но тъй като се люшкаше насам-натам, не можах нищо да разгада. Тогава му извиках и го помолих да ми покаже плаката. Той спря, поизправи малко върлината, така можах да прочета танцуващите, люшкащи се букви:

АНАРХИСТИЧНО ВЕЧЕРНО ЗАБАВЛЕНИЕ!

МАГИЧЕСКИ ТЕАТЪР

— Тъкмо това търсех — извиках аз радостно. — Що за забава е това? Къде се устройва? Кога?

Но той вече бързаше напред.

— Не е за всеки — каза мъжът равнодушно, със сънлив глас, и продължи да върви. Дотегнало му беше, искаше да се прибере вкъщи.

— Стой — извиках аз и затичах след него. — А какво имате в сандъчето си? Искам да купя нещо от вас.

Без да се спира, мъжът механично бръкна в сандъчето, изтегли една малка книжчица и ми я протегна. Взех я бързо и я прибрах. Докато разкопчавах палтото си, за да потърся пари, той сви встрани в някакъв вход, затвори вратата след себе си и изчезна. Тежките му стъпки отекнаха в двора, първо по каменна настилка, после по някакво дървено стълбище и вече не чувах нищо.

Изведнъж се почувствах страшно уморен, струваше ми се, че е много късно и би било добре сега да си отида у дома. Тръгнах по-бързо

и скоро през заспалите улички на градската покрайнина стигнах до моя район между старите валове, където в скромни чисти къщи за наематели, зад тесни тревни площи и малко бръшлян живеят чиновници и дребни пенсионери. Минавайки покрай бръшляна, лехата и дребната ела, аз стигнах до къщната врата, намерих ключалката, бутона за осветлението, промъкнах се покрай стъклени врати, покрай полираните шкафове и саксиите с цветя и отключих моята стая — тази малка привидна родина, където ме очакваха дълбокото кресло и печката, мастилницата и кутията с бои, Новалис и Достоевски — така, както другите, нормално живеещите хора, когато се връщат в къщи, биват очаквани от майка или жена, от децата, слугините, кучетата, котките.

Щом съблякох влажното палто, в ръката ми отново попадна малката книжка. Тя бе тъничка, лошо отпечатана и на проста хартия — панаирджийска книжчица, като ония брошурки: „Родените през януари“ или „Как за осем дни да се подмладя с двайсет години?“

Но когато се настаних в дълбокото кресло и сложих очилата си за четене, с удивление и неочакван светкавичен изблик на усещане за съдбовност, върху обложката на панаирджийската брошура прочетох заглавието: „Трактат за Степния вълк. Не за всеки“.

А следното бе съдържанието на съчинението, което аз с непрестанно засилващо се напрежение прочетох на един дъх:

[1] Адалберт Щифтер — австрийски писател (1805–1868). ↑

ТРАКТАТ ЗА СТЕПНИЯ ВЪЛК

САМО ЗА УМОПОМРАЧЕНИ

Живееше някога човек на име Хари, наричан Степния вълк. Ходеше на два крака, носеше дрехи и беше човек. Но всъщност бе тъкмо степен вълк. Изучил много от достъпното за хората, надарен с добър ум, той бе сравнително мъдър човек. Не бе успял да се научи само на следното: да бъде доволен от себе си и от своя живот. Това не му се удаваше, беше недоволен човек. Вероятно се дължеше на обстоятелството, че в действителност, по всяко време, със сърцето си знаеше (или мислеше, че знае) — съвсем не е човек, а вълк от степта. Умните хора могат и да спорят дали сега той наистина беше вълк, или някога. Навярно още преди да се роди, е бил омагьосан от вълк в човек, или роден като човек, е бил надарен с душа на степен вълк и обладан от нея; и дали пък убеждението, че всъщност е вълк, не бе просто една приумица или негова болест. Възможно беше примерно в детството си този човек да е бил див, необуздан и разпуснат, а неговите възпитатели, като са се опитвали да убият звяра в душата му, тъкмо чрез това са му втълпили приумицата и убеждението, че всъщност той е звяр само с една тънка обвивка на възпитание и човещина върху си. За това би могло да се говори дълго и забавно, дори да се напише книга, но то нищо не би допринесло за Степния вълк, защото му беше съвсем безразлично дали вълкът в него се е явил вследствие на магия или измъчване, или само си го е въобразил. Каквото и да биха знаели другите за това, каквото и той лично да мислеше, за него нямаше стойност — то не можеше да изтръгне вълка от сърцето му.

И тъй, Степния вълк имаше две натури: една човешка и една вълча — такава му беше съдбата, навярно подобна участ не бе толкова особена и рядка. Случвало се е вече и се срещат много хора, които имат у себе си много от кучето или лисицата, от рибата или змията, без това да им е създавало особени трудности. Именно при тези хора човекът и лисицата, човекът и рибата живеят редом и не

си причиняват болка един другиму, дори единият помага на втория; има и люде, отишли далече напред, на които завиждат, а те дължат своето щастие повече на лисицата или маймуната в себе си, отколкото на човека. Това естествено е известно на всеки. При Хари, напротив, беше другояче — при него човек и вълк не вървяха един до друг и още по-малко си помагаша, те бяха постоянно във взаимна смъртна вражда и единият живееше само за зло на другия; а когато двама в една кръв и душа са си смъртни врагове, животът е тежък. Е, но всеки носи своя жребий, а лек не е никой.

При нашия степен вълк беше така, че в душата си той наистина живееше ту като вълк, ту като човек, както става с всички разнородни същества. Само че щом се почувстваше вълк, човекът в него непрестанно дебнеше, не изпускаше от очи, съдеше и присъждаше, а във времената, когато биваше човек, вълкът правеше същото. Например, ако Хари като човек биваше наведен на някаква хубава мисъл или изпитваше нежно, благородно чувство, или извършваше някакво така наречено добро дело, тогава вълкът в него се озъбваше, хилеше се и с кървав присмех му показваше колко жалък изглежда и как целият този благороден театър не отива на едно степенно животно, на вълк, който, разбира се, в сърцето си съвсем точно знае какво му допада и прилича, а именно — да върви самотен през степта, от време на време да смуче кръв или да гони някоя вълчица, но погледнато от страна на вълка, всяко човешко действие изглеждаше също така ужасно комично и неловко, глупаво и суетно. Съвсем същото биваше и когато Хари се чувствуваше като вълк и се държеше така: показваше на другите зъбите си, изпитваше омраза и смъртна вражда към всички хора и техните престорени, покварени маниери и нрави. Тогава именно човешкото в него биваше нащрек, дебнеше вълка, наричаше го животно и звяр, разваляше и му отравяше всички радости в неговото просто, здраво и диво вълче същество.

Ето как стояха нещата със Степния вълк и можем да си представим, че Хари съвсем не водеше приятен и щастлив живот. Това обаче не значи, че беше кой знае колко нещастен (макар на него самия да му се струваше именно така, защото всеки човек смята сполетелите го злочестини и беди за най-големи). За ничия човешка неволя не бива да се каже така. И оня, който не носи в себе си вълк, не

е щастлив само от това. А и най-нещастният живот има своите слънчеви часове и малки цветя на щастието, които растат между пясъка и камъните. Същото беше и със Степния вълк. Най-често той се чувстваше много нещастен, това не може да се отрече; бе в състояние да прави нещастни и другите, и то тъкмо онези, които обичаше, а и те него. Защото всички, които го даряваха с любов, виждаха само едната му страна. Някои го обичаха като изискан, умен и своеобразен човек. А после биваха ужасени и разочаровани, щом изведнъж трябваше да открият вълка в него. Така и ставаше, защото Хари като всяко същество искаше да бъде обичан в своята цялост и заради това не можеше да скрие вълка и да измами тъкмо ония, на чиято любов много държеше. Но имаше, и хора, които обичаха именно вълка в него: свободното, дивото, необузданото, опасното и силното, и точно те изпитваха страшно разочарование и жал, когато внезапно откриваха, че дивият зъл вълк е още и човек, който носи в себе си копнеж по нежност и доброта; иска му се да слуша Моцарт, да чете стихове, да има човешки идеали. Тъкмо те биваха най-често разочаровани и озлобени и така Степния вълк внасяше собствената си двойственост и раздвоеност във всички чужди съдби, до които се докосваше.

Който обаче мисли, че познава Степния вълк и може да си представи неговия несретен разбит живот, все пак ще изпадне в заблуда — той далече не знае всичко; не знае (както никое правило не е без изключение и както при дадени обстоятелства един-единствен грешник може да е Богу по-мил, отколкото деветдесет и девет праведници), че и при Хари имаше изключения и щастливи мигове, че веднъж човекът, втори път вълкът в него също можеше да дишат ведно и несмущавани, да мислят и чувстват дори — и двамата; навремени, в много редки часове, сключваха мир и живееха във взаимна любов, и то не просто докато единият спеше, другият бодърстваше, а двамата се подкрепяха взаимно и всеки удвояваше силата на другия. И в живота на този човек (както навред по света) понякога всичко привично, всекидневно, познато и правилно изглежда просто имаше за цел да си даде един мигновен отдих, за да секне и направи място на необикновеното, на чудното, на милостта. Но дали тези бързолетни, редки, щастливи часове се смекчаваха и уравновесяваха със злата участ на Степния вълк, тъй че щастието и

мъката в края на краищата да спрат везната, или може би дори краткото, но голямо щастие на ония мигове попиваше цялото страдание и даваше свръх това още нещо ново, е друг въпрос, над който, ако желаят, бездейните хора биха могли да помъдруват. И Степния вълк често размишляваше за това в своите празни и безплодни дни.

Тук следва да се каже още нещо. Съществуват сравнително много хора, които приличат на Хари. Мнозина от хората на изкуството спадат тъкмо към този тип. Те всички имат две души, две същества в себе си, в тях божественото и демоничното, майчина и бащина кръв, способност за щастие и способност за страдание са също така враждебни и объркани, живеят редом и едно в друго, както вълкът и човекът в душата на Хари. И тези хора, чийто живот е много неспокоен, понякога в редките си щастливи мигове така познават силното и неизразимо красивото, пияната на моментното щастие кипи тъй високо и ослепително над морето от страдание, че това щастие, за кратко проблеснало в сиянието си, докосва и другите и ги очарова. Така възникват като скъпоценна бързолетна пияна на щастията над морето от страдание всички ония художествени творби, в които един-единствен страдащ човек за час се издига така високо над собствената си съдба, че неговото щастие излъчва звездна светлина, и на всички, които го виждат, то изглежда вечно и като тяхна собствена мечта за щастие. Всички тези хора (нека делата и творбите им се наричат както и да е) всъщност нямат никакъв живот — това значи, че техният живот не е съществуване, няма облик, те не са герои или творци, или мислители, както другите: съдии, лекари, обучаващи или учители, а животът им е едно вечно мъчително вълнение и прибой, той е нещастен и болезнено разкъсан, ужасен и безсмислен, щом не си готов да видиш смисъла му тъкмо в онези редки преживявания, дела, мисли и творби, които засияват над хаоса на едно такова битие. У хората от този тип се е родила опасната и ужасна мисъл, че целият човешки живот е може би само една зла измама, едно буйно и неспособно недоносче на прамайката, един див и страховито погрешен опит на природата. Сред тях обаче е възникнала и другата мисъл, че човекът навярно е не само полуразумно животно, а и дете на боговете, отредено за безсмъртие.

Всеки човешки тип има своите белези, своите особености, всеки носи свои добродетели и пороци, носи и смъртни грехове. Към белезите на Степния вълк спадаше и това, че той беше човек на вечерта. Утрото беше за него най-лошото време на деня, от което се страхуваше и което никога не му бе донесло добро. Нивга в своя живот не е бил истински радостен през някоя сутрин; никога в часовете на заранта не е правил добро, не е имал хубави хрумвания, не е могъл да създаде радост за себе си и за другите. Едва в течение на следобеда той бавно се стопляше и оживяваше и чак привечер, в своите добри дни, биваше плодотворен, жив, понякога запален и радостен. С това бе свързана и неговата необходимост от самота и независимост. Никога жив човек не е изпитвал по-дълбока и по-страстна необходимост от независимост, отколкото той. В младостта си, когато беше още беден и с мъка трябваше да припечелва хляба си, предпочиташе да гладува и да ходи в окъсани дрехи, само и само да спаси късче от независимостта си. Нивга не се бе продавал на жени и могъщи хора за пари и благоденствие и сто пъти бе отхвърлял и се бе отказвал от това, което в очите на цял свят би било негова изгода, предимство и щастие, само за да запази свободата си. Никоя представа не му бе по-омразна и ужасна, отколкото тази да поеме служба, да се придържа към точно разпределение на деня и годината, да се подчинява на други. Всяко бюро, канцелария, кантора му бяха ненавистни като смъртта и най-ужасяващото, което можеше да изживее насън, беше пленничеството в някаква казарма. Той успя да се отскубне от всички тези връзки и отношения, често с големи жертви. Тук се криеше неговата сила и добродетел. В това той бе непреклонен и неподкупен, характерът му — здрав и праволинеен. Но с тази добродетел най-тясно бяха свързани и неговото страдание, и съдбата му. И с Хари се случваше, както впрочем с всички: това, което по най-интимен подтик на своята същност най-упорито търсеше и към което се стремеше, му беше отсъдено, но в повече, отколкото е добре за човека. Отначало то биваше негова мечта и щастие, после — горчива съдба. Властолюбивият човек загива от властта, сребролюбецът — от парите, раболепният — от раболепие, похотливият — от похот.

И така Степния вълк гинеше в своята независимост. Той постигна целта си, ставаше все по-независим — никой не можеше да

му заповяда, с никого не се съобразяваше, свободен и сам се разпореждаше как да живее и постъпва. Защото всеки силен човек неминуемо овладява това, което му нашепва да търси един истински порив. Но тъкмо сред постигнатата свобода Халер изведнъж схвана, че тази свобода е смърт за него; че е сам; че светът по злокобен начин го оставя на спокойствие и хората вече не го интересуват, той дори от себе си не се интересува и бавно се задушава във все по-разредения и по-разредения въздух на своята изолация и самотност. Защото се бе стигнало дотам, че да бъде сам и независим, не бе вече негова мечта и цел, а участ, обреченост; вълшебното желание бе изпълнено, магията — сторена и не можеше да се освободи от нея, вече нищо не помагаше, дори и когато той, обзет от копнеж и добра воля, протягаше ръце, готов за връзка и общуване, сега пак го оставяха сам-самин. При това Хари никак не беше омразен и неприятен на хората. Напротив, имаше твърде много приятели, мнозина го обичаха, но това, което намираше, беше само симпатия и приветливост: канеха го, правеха му подаръци, пишеха му мили писма, но никой не се сближаваше с Халер, никъде не възникваше дружност, никой не беше способен и нямаше желание да сподели неговия живот. Сега го обграждаше ефирът на самотник, една тиха атмосфера, някакво плъзгане на околния свят и неспособност да установи връзка, срещу която бяха безсилни всяка воля и всеки копнеж. Именно тази бе една от важните особености на неговия живот.

Друга се състоеше в това, че той принадлежеше към самоубийците. Тук следва да се каже, че е грешно да бъдат наричани самоубийци единствено хората, които действително слагат край на живота си. Сред тях има дори много, които само до известна степен, така да се каже, случайно посягат на себе си; хора, за чиято същност това не е необходимо. Сред безличните съществування, без ясно изразена характерност и силна съдба, сред незначителните и стадните хора също има някои, които свършват със самоубийство, макар по всички свои особености и характера си да не принадлежат към типа на самоубийците, докато, обратно, мнозина от ония, които според същността си се числят към самоубийците, и дори повечето, фактически никога не посягат на себе си. За „самоубиеца“ — а Халер беше такъв — не е безусловна необходимост да живее в особено силна връзка със смъртта, това можеш да постигнеш и без да си

самоубиец. Но на самоубиеца е присъщо да възприема своето аз, все едно дали оправдано или не, като особено опасен, съмнителен и застрашен кълн на природата. На него постоянно му се струва, че е изложен на опасност, сякаш стои на най-остър скален връх, където един лек удар отвън или тласък на незначителна вътрешна слабост са достатъчни да го съборят в бездната. Съдбовната линия на този вид хора е белязана с това, че поне в собствената им представа за тях самоубийството е най-вероятният вид смърт. Предпоставка за това настроение, което почти винаги проличава още в ранна младост и придружава тези хора през целия им живот, не е някаква особено слаба жизненост, а напротив — сред „самоубийците“ се намират необикновено жилави, жадни, а също и смели натури. Но както има натури, които при най-малкото заболяване са склонни към висока температура, то тези, които наричаме „самоубийци“, винаги са много чувствителни и сантиментални и при най-малкото сътресение са склонни интензивно да се отдадат на мисълта за скъсване с живота. Ако би съществувала наука, която да има смелостта и чувството за отговорност и да се занимава с човека, вместо просто с механизмите на жизнените явления, би се получило нещо като антропология и психология — така тези факти биха станали известни на всички.

Казаното за самоубийството тук се отнася естествено само до повърхностното, до видимото, то е психология, следователно малко физика. Разгледана метафизически, работата изглежда другояче и много по-ясна, защото при такова изследване „самоубийците“ ни се представят като засегнати от чувството за вина на индивидуализацията; като ония души, които вече не виждат жизнена цел в съвършенството и извайването на свой облик, а в тлеенето си, във връщането назад към майката, към Бога, към вселената. Твърде много от тези натури са напълно неспособни действително някога да извършат самоубийство, тъй като дълбоко са проникнали в неговата греховност. За нас те все пак са самоубийци, защото виждат спасител в смъртта, не в живота; те са готови да се погубят, да унищожат и пожертват живота си, да се върнат обратно към началото. Както всяка сила може да премине в слабост (да, при дадени обстоятелства трябва да стане), така и типичният самоубиец нерядко може да превърне привидните си

слабости в своя сила и опора; да, той прави това изключително често. Към тези случаи спада и случаят на Хари, на Степния вълк. Подобно на хилядите като него той не превръща представата, че във всеки час му е открит пътят към смъртта, просто в една младежко-меланхолична игра на фантазията, а от същите тези мисли си изгражда утеха и опора. Наистина и у него, както у всички хора от този тип, всяко сътресение, всяка болка, всяко тежко положение в живота веднага събужда желанието да се изкубне чрез смъртта. Постепенно обаче тъкмо от тази склонност той си изгради една философия, която служи на живота. Тази обладаност от мисълта, че оня изход за случай на бедствие стои постоянно открит, му дава сила, прави го любопитен да доизпита болките и тежките състояния и когато действително му тръгне зле, той може понякога с мрачна радост, с един вид злорадство да осъзнае: „Аз съм любопитен да видя докъде и доколко един човек може да превъзмогне и да издържи! Ако границата на още търпимото е докосната, тогава ми стига само да отворя вратата към изхода и ще съм спасен“. Има твърде много самоубийци, които се сдобиват с необикновени сили чрез тази мисъл.

От друга страна, на всички самоубийци е позната борбата срещу изкушението да прекъснеш сам нишката на живота. Всеки знае в някое кътче на своята душа достатъчно добре, че самоубийството е изход, но подъл и незаконен, че всъщност по-благородно и по-красиво е да се оставиш да бъдеш победен и повален от самия живот, отколкото от собствената си ръка. Това знание, тази утежнена съвест имат един и същ извор с нечистата съвест на така наречените самозадоволяващи се, те принуждават по-голяма част от самоубийците към продължителна борба срещу изкушението. Те се борят, както клептоманът се бори срещу своя порок. Тази борба беше добре позната и на Степния вълк, водил я бе с различни сменящи се оръжия. В края на краищата, когато стана четиридесет и седемгодишен, той стигна до щастливото — без да е невинно — хрумване, което често му доставяше радост. Определи петдесетия си рожден ден за ден, в който ще си позволи да се самоубие. На този ден — така се споразумя със себе си — щеше да му бъде позволено да използва изхода за случай на бедствие или не, в зависимост от настроението на часа. Сега нека му се случва каквото ще; нека боледува, обеднява; нека познава страдания и горчивини —

всичко имаше определен срок, всичко можеше да трае най-много тези няколко години, месеци, дни, чийто брой всекидневно намаляваше! И от тоя миг всъщност Хари понасяше много по-лесно някои несгоди, които по-рано го мъчеха по-силно и по-дълго. Да, дори го разтърсваха до корен. Ако поради някаква причина му тръгваше особено зле; ако заедно с опустошеността, самотата и подивяването на неговия живот го връхлитаха още по-големи болки или загуби, той можеше да каже на болките: „Почакайте само още две години. Тогава ще ви бъда господар!“ И отново с любов се задълбочаваше в представата как на петдесетия му рожден ден ще се получават писма и поздравления, докато сам — сигурен в своя бръснач — ще си вземе сбогом от всички болки и ще затвори вратата зад себе си. Тогава нека подаграта в ставите, меланхолията, главоболието и болките в корема да видят къде ще се даят.

Остава още да се обясни неповторимостта на Степния вълк и особено неговото своеобразно отношение към бюргерството с това, че ние свеждаме тези явления до техните основни закони. Да вземем като изходен пункт, понеже това се налага от само себе си, именно отношението му към бюргерството.

Степния вълк, съгласно собственото си схващане, стоеше напълно извън бюргерския свят, тъй като не познаваше нито семеен живот, нито социални амбиции. Той се чувствуваше изцяло откъснат — ту особняк и болнав отшелник, ту натура, надвишила обичайното, или човек със заложиби на гений, индивидуалност, издигната над малките норми на обикновения живот. Съзнателно презираше бюргерството и се гордееше с това, че не е бюргер. Въпреки всичко, в някои отношения живееше напълно по бюргерски, имаше пари в банката и подкрепяше бедни роднини, обличаше се наистина небрежно, но все пак прилично и без да бие на очи, мъчеше се да живее в добър мир с полицията, данъчната служба и другите подобни власти. Освен това, един постоянен скрит, но силен копнеж го привличаше към бюргерския малък свят, към тихите порядъчни семейни домове с чисти градинки и блестящо поддържани стълбища и тяхната съвсем скромна атмосфера на ред и благопристойност. Харесваше му да си има своите малки пороци и странности; да се чувства външен човек сред бюргерството — като особняк или гений, — но той никога не се подслоняваше и не живееше, така да се каже, в

покрайнините на живота, където изобщо не съществува никакъв бюргерски стил. Хари Халер не се чувстваше у дома си нито сред насилническите и изключителните натури; нито при престъпниците или безправните. Винаги оставаше да живее в провинцията на бюргерите, към чиито привички, норми и атмосфера бе в постоянно отношение, макар на противопоставяне и бунт. При това той беше израснал в дребнобюргерска среда и от нея си бе запазил много понятия и образци. Теоретически не беше ни най-малко против проституцията, но сам бе неспособен да приеме сериозно някоя проститутка и действително да я разглежда като равен на себе си човек. Хари можеше да обикне като брат политическия престъпник, революционера или духовния прелъстител, когото държавата и обществото обявяваха извън законите, но с някой крадец, касоразбивач, садист или убиец той не би знаел как да се държи, освен да го съжали по един сравнително бюргерски начин.

Ето как с едната половина на своята същност и на действията си Халер непрестанно признаваше и утвърждаваше това, което с другата оборваше и отричаше. Израсъл в цивилизовано бюргерско семейство, привикнат строго да съблюдава образци и нрави, с половината от своята душа той беше постоянно привързан към разпоредбите на този свят, дори и след като отдавна бе постигнал индивидуализацията си — свръх възможната за бюргерството степен и мярка, — и от дълго се бе освободил от съдържанието на бюргерския идеал и вяра.

„Бюргерското“ като постоянно съществуващо състояние на човешкото в него не бе нищо друго, освен опит за изравняване, стремеж към една уравновесена среда между безбройните крайности и полюси в човешкото поведение. Ако вземем за пример който и да е от тези полюси, да речем — святото и порочното, нашето сравнение веднага ще стане разбираемо. Човекът има възможността напълно да се отдаде на духовното, на опита за приближаване до божественото, на идеала за святото. И обратно, открита му е и възможността напълно да се отдаде на инстинктите, на изискванията на своите страсти и да насочи целия си стремеж към постигането на моментни наслади. Единият път води към святото, към мъченичеството на духа, към самоотричане в името божие. Другият път води към покварата, към мъченичеството заради

нагоните, до самоотдаване на тленното. А сега бюргерът се опитва да живее между двете, в умерената среда. Той никога няма да се откаже и не ще се отдаде изцяло нито на опиянението, нито на аскетизма; никога няма да стане мъченик; никога няма да се примири с унищожението си, напротив — негов идеал не е саможертвата, а самосъхранението; стремежът му не е насочен нито към светостта, нито към нейната противоположност; абсолютното е непоносимо за него, той наистина желае да служи на Бога, но също и на опиянението; иска да бъде добродетелен, но и тук, на земята, да си поживее хубаво и приятно. Накратко, той се мъчи да се настани в средата между крайностите в една умерена и здравословна зона, без силни бури и вихри и това му се удава, но за сметка на оная сила на жизнеността и чувствата, които дарява животът, насочен към абсолютното и крайното. Пълнокръвно може да се живее само за сметка на собственото „аз“. Сега бюргерът нищо не цени по-високо, отколкото „аз“-а (всеки случай само рудиментарното „аз“). И следователно за сметка на интензивността постига съхраняване и сигурност, вместо увлеченост в Бога, той жъне спокойствие на съвестта, вместо страст — задоволство, вместо свобода — удобство, вместо смъртна жар — приятна атмосфера. Затова по естеството си бюргерът е създание със слаби жизнени импулси — боязливо, страхуващо се от всичко, което го обрича на жертва, — и лесно за управление. Затова на мястото на властта той сложи мнозинството, на мястото на силата — закана и личната отговорност замени с гласоподаване.

Ясно е, че това слабо и нерешително същество (въпреки че още съществува така многочислено) не може да се съхрани и поради качествата си, не ще има възможност да играе в света никаква друга роля, освен на стадо от агнета между свободно бродещи вълци. При това виждаме, че наистина във времена, когато властват много силни натури, бюргерът веднага бива притиснат до стената, но той никога не загива, понякога дори привидно владее света. Как е възможно това? Нито голямата численост на неговото стадо, нито добродетелта, нито пък *common sense*^[1], нито организацията биха били достатъчно силни, за да го спасят от гибел. За всеки, чиито жизнени сили предварително са толкова изтощени, на света няма

лек, който да му спаси живота. И въпреки това бургерството живее, силно е и вирее. Защо?

Отговорът гласи: Заради степените вълци. Всъщност виталната сила на бургерството в никакъв случай не се дължи на качествата на неговите нормални членове, а на изключително многобройните outsiders, които могат да присъедини към себе си, вследствие на неяснотата и разтегливостта на своите идеали. Сред и заедно с бургерството постоянно живеят множество силни и диви натури. Нашият степен вълк, Хари Халер, е един характерен пример. Той, който е развит като индивид, далече извън възможната за бургера мярка, и познава блаженството от самовглъбяването, също както и мрачната радост на омразата и себеподобията; той, който презира закона, добродетелта и common sense, е при това пленник на бургерството и не може да избяга от него. И така, около собствената маса на истинските бургери стануват широки човешки слоеве, кръжат много хиляди живота и умове; всеки от тях действително е надраснал бургерското и би бил призван за един живот в абсолютното. Те всички обаче са привързани към бургерството с инфантилни чувства и са доста заразени от отслабването и угасването на жизнеността му, но въпреки това са някак приковани към него и остават зависими, задължени и подвластни, защото за бургерството е валидна максимата на великите, но обърната: „Който не е против мен, той е с мен“.

Ако в тази връзка разгледаме и душата на Степния вълк, то той ще ни се представи като човек, който поради ярката си самобитност не е предопределен да бъде бургер, защото избуялата индивидуализация се обръща срещу „аз“-а и отново клони към неговото разрушаване. Ние виждаме, че Степния вълк носи в себе си силен подтик както към свято, така и към покварата, но по някаква слабост или леност не може да се вдигне за полет в свободната девствена вселена и остава неразлъчен от тежката майчина планета на бургерството. Това е неговото положение в световното пространство, такава е неговата обвързаност. Най-голямата част от интелектуалците, мнозинството от хората на изкуството принадлежат към този тип. Само най-силните от тях пресичат атмосферата на бургерската земя и се извисяват до космическото, всички други се отчайват или стигат до

съглашателство, презират бюргерството и все пак принадлежат към него; засилват го и го величават, тъй като в последна сметка трябва да го утвърждават, за да могат да преживеят. На тези безбройни съществування не им достига сила за трагичното, както и за една наистина значителна зла участ или лоша звезда, в чийто ад техните таланти да съзреят и добият плод. Малцината, които се откъсват, стигат до абсолютното и по удивителен начин загиват. Техният жребий е трагичен, броят им е малък. За другите обаче, които остават свързани с бюргерството и то често им оказва голяма почит заради дарованията, е открито едно трето царство, един имагинерен и независим свят — хуморът. На степените вълци, които не знаят покой и постоянно ужасно страдат, им е отказана помощта, необходима за пробив в звездното пространство; на степените вълци, които се чувстват призвани за абсолютното, но не могат да живеят в него — на тях също се предлага (когато страданията са направили духа им достатъчно силен и гъвкав) примирителен изход към хумора. Хуморът винаги остава някак бюргерски, макар истинският бюргер да е неспособен да го разбере. В неговата имагинерна сфера се осъществява обърканият и много разкъсан идеал на всички степени вълци: тук е възможно не само едновременно да се утвърждават светецът и развратникът, но и да се извият един към друг и да се съберат полюсите, в утвърждаването да се включи и бюргерът. Да, нали за един отдаден на Бога човек е напълно възможно да утвърждава престъпника, а също така и обратното, но за тях двамата и за всички други привърженици на абсолютното е непосилно да одобряват освен това и неутралната хладна среда — бюргерството. Единствен хуморът, чудесното откритие на ония, които се чувстват ограничени в своето призвание към великото; хората с почти трагична съдба; изключително надарените нещастници, единствен хуморът (може би най-свойственото и гениално постижение на човечеството) осъществява невъзможното, издига се над него и съединява всички сфери на човешката същност с лъчите на своите призми. Да живееш в света така, като че ли това не е свят; да спазваш закона и все пак да стоиш над него; да притежаваш, „сякаш не притежаваш“, и да се отказваш, без това да изглежда отказ — единствен хуморът е

способен да въплъти всички тези обичани и често изразявани изисквания на една висша житейска мъдрост.

И в случай, че Степния вълк, комуто не липсват за това дарби и заложиби, би успял в душния хаос на своя ад да извари тази вълшебна напитка и да направи така, че тя да изветрее заедно с потта му, той ще бъде спасен. Но за това му липсва още много. Възможността обаче, надеждата, съществува. Нека който го обича и изпитва към него състрадание, му пожелае такова избавление. С това Степния вълк наистина би останал завинаги сред бюргерството, но страданията му биха били поносими и плодоносни. Отношението му към бюргерския свят, изтъкано от любов и омраза, би загубило сантименталността си и неговата обвързаност с този свят би престанала да го мъчи постоянно като позор.

А за да стигне до това или може би, за да дръзне накрая и за скок във вселената, един такъв степен вълк би трябвало поне веднъж да бъде противопоставен на себе си, да се взре дълбоко в хаоса на собствената си душа и осъзнае напълно същността си. Едва тогава неговото съмнително съществуване би му се разкрило с цялата си необратимост и по-нататък би му било невъзможно отново и отново да се спасява от ада на своите нагони с бягство в сантиментално-философските утешения, а и от тях — в сляпото опиянение на „вълчето“. Човек и вълк биха били принудени да се открият взаимно без лъжовните маски на чувствата, прямо да се вгледат очи в очи. Тогава те или биха се възпламенили завинаги, така че Степния вълк вече да го няма, или под възхождащата светлина на хумора биха сключили разумен брачен съюз.

Допустимо е един ден Хари да се озове пред тази последна възможност. Вероятно някога ще съумее да познае себе си — било че в ръцете му ще попадне едно от нашите малки огледала, било чрез срещата с безсмъртния, или може би в един от магическите ни театри ще намери онова, от което се нуждае за освобождаването на безприютната си душа. Очакват го хиляди подобни вероятности, неговата съдба ги привлича неудържимо, всички тези странични наблюдатели на бюргерството живеят в атмосферата на такива магически изгледи. Достатъчно е едно нищо, за да удари мълния и гръм.

Всичко казано така е много добре познато на Степния вълк, макар никога да не е съзирал това очертание на вътрешната си биография. Той предугажда своето положение във вселената, предусеща и познава безсмъртните, подозира и се страхува от възможността за една среща със себе си, знае за съществуването на онова огледало, в което му е крайно необходимо да надникне, да се огледа, но и смъртно се бои от това.

В заключение на нашата студия остава да се разсее още една фикция, едно принципно заблуждение. Всички „обяснения“, цялата психология, всички опити за разбиране се нуждаят и от помощни средства, от теории, митологии, лъжи; и един почтен автор не бива да пропусне, по възможност, в края на своето изложение да разбули тези лъжи. Ако аз кажа „горе“ или „долу“, то вече е едно твърдение, което изисква да се обясни, защото горе и долу съществуват единствено в мисълта, единствено в абстракцията. Сам светът не познава нито горе, нито долу.

Също така, за да го изразим с две думи, и Степния вълк е една фикция. Ако Хари сам се възприеме като човек-вълк и смята, че се състои от две враждебни, противоположни същности, това е една изключително опростяваща нещата митология. Хари съвсем не е човек-вълк и ако ние привидно възприемаме лъжата, измислена от самия него (в която той явно вярва), и фактически го наблюдаваме и се опитваме да го изясним като двойствено същество, като степен вълк — с надежда да бъдем разбрани по-лесно, то сме прибегнали до една измама, която сега трябва да се помъчим да превъзмогнем.

Разделението на вълк и човек, на нагон и дух, чрез което Хари се опитва да направи по-разбираема своята съдба, е много грубо опростяване, насилие над действителното в полза на едно приемливо, но измамно обяснение на противоречията, които този човек намира в сърцевината си и които му изглеждат извор на неговите немалки страдания. Хари открива в себе си „човек“ — това значи цял свят от мисли, чувства, от култура, от овладяна и облагородена природа; редом той вижда в себе си и един „вълк“, а то значи цял тъмен свят от нагони, от дивота, жестокост, от необлагородена сурова природа. Въпреки това наглед толкова ясно разделение на неговата

същност на две враждебни една на друга сфери, той обаче е установявал, че понякога вълк и човек, за известно време, за един щастлив миг, се и понасят. И ако Хари би искал да отмери във всеки отделен момент от своя живот, във всяко от своите дела, във всяко от усещанията си какъв дял има човекът и какъв вълкът, то веднага би се оказал натясно и цялата му хубава теория би рухнала. Защото нито един-единствен човек, и най-примитивният негр, също и идиотът, не е така приятно опростен, че същината му да може да се обясни като събираемо само от два или три главни елемента; а пък една толкова разслоена душевност, както при Хари, да се обяснява с наивното делене на вълк и човек е безнадеждно детински опит. Той не се състои от две същества, а от сто, от хиляди. Неговият живот (като всеки човешки живот) не се колебае просто между два полюса, примерно нагон и дух или светец и развратник, а трепти между хиляди, между безброй полюсни двойки.

Не бива да ни удивлява това, че един много образован и умен човек като Хари може да се смята за степен вълк и да вярва, че богатият и усложнен образ на неговия живот би могъл да се подчини на една толкова проста, груба и примитивна формула. Човекът не е способен да мисли до високи предели, и най-интелигентният и образован човек постоянно вижда света и себе си през очилата на твърде наивни, опростяващи и измамни формули — най-често обаче себе си самия! Защото, както изглежда, за всички хора това е една вродена и действаща напълно безусловно необходимост — индивидът да си представи своето „аз“ като единствено. Колкото и често, колкото и тежко да бива разтърсвана тази заблуда, тя неспирно се съвзема отново. Съдията, който седи срещу убиеца и го гледа в очите, в един миг чува престъпникът да говори със собствения му (на съдията) глас и открива в себе си, в своята душа, всички негови подбуди, способности, възможности, но още в следния миг той отново представлява единство, отново е съдия, бързо се прибира в черупката на въображаемото си „аз“, изпълнява дълга си и осъжда убиеца на смърт. И ако в особено надарените и деликатно устроени души се мерне предусещане за тяхната многослойност и разчлененост; ако те, както всеки гений, разнищат илюзията за единството на личността и почувстват, че са създадени от много дялове, че са сноп от много „аз“, то ще е потребно само да

изговорят това и мнозинството веднага ще ги затвори; ще повика на помощ науката; ще установи шизофрения и ще пази човечеството да не би от устата на тези нещастници да чуе зов на истината. Е, защо и тук да се пилеят думи, защо да се изричат известни неща, които за всеки мислещ се разбират от само себе си, но въпреки това е необичайно да се говорят? И следователно, ако сега някой човек пристъпва към това да разтегне въображаемото единство на своето „аз“ до двойственост, то той вече е почти гений, във всеки случай обаче едно рядко и интересно изключение. В действителност никое „аз“, дори и най-наивното, не представлява единство, а един крайно многообразен свят: малко звездно небе, хаос от форми, от степени и състояния, от наследствености и възможности. Че всеки индивид се стреми да разглежда този хаос като единство и говори за своето „аз“, сякаш то е просто, здраво оформено и ясно очертано явление; тази заблуда, присъща на всеки човек (и на най-издигнатия), изглежда, е необходимост, изискване на живота, каквито са дишането и храненето.

Заблуждението почива върху едно просто пренасяне. Като тяло всеки човек представлява единство, като душа — никой. Също и поезията, дори и най-изтънчената, по традиция неизменно борави с видимо цялостни лица. От досегашното поетическо творчество специалистите, познавачите ценят най-високо драмата, и с право, защото тя предлага (или би предложила) най-голяма възможност за изобразяване на „аз“-а като множество, ако не противоречи на грубото разглеждане, според което всяко отделно лице от една драма, тъй като то неминуемо съществува в неповторимо, единно и затворено тяло, измамно ни се представя като единство. Затова и наивната естетика цени най-високо така наречената драма на характери, в която всяка фигура наистина се явява като ярко и съвсем обособено единство. Само отдалече и едва-едва у единици просветва догадката, че всичко това е може би една евтина повърхностна естетика и че ние грешим, когато по отношение на нашите големи драматурзи прилагаме, без да ни е присъщо, а просто втълпявано от приказки, чудесното понятие за красотата на античността, която навред, изхождайки от видимото тяло, е открила строго погледнато и фикцията за „аз“-а, за личността. В поезията на древна Индия това понятие е съвсем непознато. Героите

от индийските епоси не са лица, а кълба от личности, инкарнационни редове. А и в нашия модерен свят има поетични творби, в които под воала и играта на лица и характери, едва ли напълно съзнателно, авторът се опитва да представи множество на душите. Който иска да открие това, трябва да се реши веднъж да не разглежда образите в подобна поезия като отделни същества, а като части, страни, различни аспекти на едно висше единство (според мен на душата на поета). Примерно, който изследва по този начин „Фауст“, за него от Фауст, Мефистофел и Вагнер и всички други ще се получи единство, едно свръхлице и едва в тази по-висша цялост, а не в отделните фигури се загатва нещо от истинската същност на душата. Когато Фауст изрича словата, които учителите толкова прославят, а филистерите им се удивляват с трепет: „Живеят две души във моята гръд“, той забравя Мефистофел и цял куп други души, които също носи в гръдта си. И нашият степен вълк вярва, че има в себе си две души (човек и вълк) и от тях усеща гърдите си зле притеснени. Гръдта, тялото винаги е единно, но душите, които живеят в него, не са две или пет, а безброй, човекът е луковица със стотици люспи, тъкан от много нишки. Старите азиатци са открили и осъзнали това и в будистката Flora е намерена една точна техника да се разобличи заблудата на личността. Весела и многолика е играта на човечеството: заблудата, за чието разсейване Индия хилядолетия се е напъвала толкова много, е същата, за чието укрепване и заякчаване Западът е положил равностойни усилия.

Ако наблюдаваме Степния вълк от тази гледна точка, ще ни стане ясно защо той страда толкова много от своята смешна двойственост. Той вярва, както Фауст, че две души в една-единствена гръд са вече твърде много и трябва да я разкъсат. Напротив, те са дори малко. И Хари подлага на страшно насилие клетата си душа, щом като се опитва да я разбере чрез един съвсем примитивен образ. Той се заблуждава, макар да е високо образован човек, и постъпва почти като дивак, който умее да брои само до две. Хари нарича единия дял от себе си човек, а другия — вълк и с това вярва, че е приключил и се е изчерпал целият. С понятието „човек“ той обхваща всичко духовно, възвишено или култивирано, което открива в себе си, а с вълка — всичко инстинктивно, диво, хаотично. Но в живота не е така просто, както в нашите мисли, така грубо,

както в бедния ни идиотски език, и Хари се лъже двойно, когато прилага тази вълча дивашка метода. Той причислява, както се боим ние, цели области от своята душа към човека, а те отдавна не му принадлежат, и смята други дялове от същността си за вълчи, въпреки че те от дълго са превъзможнали вълчето.

Както всички хора, тъй и Хари вярва, че знае много добре какво е човекът, и все пак изобщо няма представа от него, макар и нерядко да го предусеща в сънищата и други трудно податливи на контрол състояния на съзнанието. Да би могъл да не забравя тези прозрения, да би могъл, колкото е възможно, да ги усвои! Човекът, разбира се, не е здраво и трайно образувание (това, въпреки някои противоположни догадки на нейните мъдреци, бе идеалът на античността), той е по-скоро опит и преход, не е нищо друго освен тесен, опасен мост между природа и дух. Най-съкровено му предопределение го тласка към духа, към Бога; най-съкровеният копнеж го тегли назад към природата, към създателката: между двете сили страхливо се люшка, тръпнещ, неговият живот. Това, което хората в дадено време разбират под понятието човек, винаги е само преходно бюргерско съглашение. Известни най-груби инстинкти биват отклонявани от тази условност и смятани за неприлични, а отчасти се изискват съзнание, благонравие и освобождаване от животинското; малко дух е не само позволен, но дори се насърчава. „Човекът“, тази условност като всеки бюргерски идеал, е един компромис, плах и наивно хитроват опит да се измамят както злата прамайка природа, така и досадно неприятният прабаща дух заради техните настойчиви изисквания. Затова бюргерът си позволява да живее в хладната среда помежду им и търпи това, което сам нарича личност; едновременно обаче предава личността на Молоха — „държава“ и непрестанно ги използва един срещу друг. Затова бюргерът изгаря днес като еретик или обесва като престъпник този, комуто вдругиден издига паметник.

Предчувствието, че „човек“ не е нещо сътворено, а едно изискване на духа, една далечна, колкото жадувана, толкова и вдъхваща страх, възможност и че пътят към нея винаги се изминава стъпка по стъпка и при адски мъки и екстази, както от ония редки индивиди, за които днес се подготвя ешафод, а утре — паметник, живееше и у Степния вълк. Но това, което той в противовес на своя

„вълк“ нарича в себе си „човек“, в по-голямата си част не е нищо друго освен тъкмо оня посредствен „човек“ на бургерската условност. Може би Хари прозира много по-добре пътя към истинския човек, пътя към безсмъртния, от време на време прави някоя мъничка колеблива стъпка напред и заплаща с тежки страдания, с болезнено усамотяване. Но все пак в дълбините на душата си той се бои да утвърди и да се устреми към онова най-висше изискване, към истинското, търсено от духа вътрешно съзряване на човека, да тръгне по единствения тесен път към безсмъртието. Той явно долавя добре: това води към още по-големи страдания, до прокуда и последно отричане, може би към ешафод, но ако и в края на този път го примамва безсмъртието, пак не е склонен да изстрада всички тези мъки, да умре от всички смърти. Макар той да съзнава по-добре целта на съзряването като човек, отколкото бургерите, затваря очи и не иска да знае, че отчаяната привързаност към „аз“-а, че отчаяното вкопчване в това да останеш жив е най-сигурният път към вечната смърт, докато готовността да умреш, да свалиш обвинката си, вечното саможертване на „аз“-а ти заради преобразяването води към безсмъртие. И ако от своите любимци сред безсмъртните той обожшава примерно Моцарт, в последна сметка все още го вижда с бургерски очи и е готов да обясни Моцартовото съвършенство, подобно на учител, само с изключително високото му дарование, вместо с величието на неговата всеотдайност и готовност за страдание, с безразличието му към идеалите на бургера и търпимостта към крайното усамотяване, което изтънява и разрежда за страдащите, за ония, които съзряват като човеци, цялата бургерска атмосфера до леден космически етер, до онова уединение в Гетсиманската градина.

И все пак нашият степен вълк е открил в себе си поне фаустовската двойственост, прозрял е, че в единството на неговото тяло не е вродено душевно единство — в най-добрия случай той е само на път, поел на дълго странстване, към идеала на тази хармония. Би трябвало или да преодолее вълка в себе си и във всичко да бъде човек, или да се откаже от човешкото и най-малкото да води единен неразривен живот като вълк. Вероятно той никога не е наблюдавал внимателно истински вълк, иначе навярно би забелязал, че и животните нямат единна душа, че и при тях зад красивата

стройна форма на тялото диша многообразие от стремежи и състояния, че и вълкът носи в душата си бездни, че и вълкът страда. Не, с „назад към природата“ човек всякога тръгва по един мъчителен и безнадеждно погрешен път. Хари не може никога да стане напълно вълк, а ако би станал, то щеше да види, че и вълкът не е нещо просто и изначално, а вече многостранно и усложнено. И вълкът има две и повече от две души във вълчата си гръд. А който жадува да бъде вълк, потегля към същата забрава, както мъжът с онази песен: „О, блажен е, който е още дете“. Приятният, но сантиментален мъж, който пее песента за блаженото дете, също би искал да се върне назад към природата, към невинността, към праначалото, но съвсем е забравил, че децата в никакъв случай не са блажени, че те имат не един свой конфликт и вече са много разединени и способни на всички страдания.

Назад не води никакъв път, нито към вълка, нито към детето. В началото на нещата не са невинността и естествеността; всичко сътворено и видимо, и най-простото, е вече виновно, вече раздвоено, хвърлено в мръсния поток на развитието, и никога вече, никога вече не може да заплува срещу течението. Пътят към невинността, към несътвореното, към Бога не води назад, а напред — не към вълка или детето, а все по-дълбоко във вината и все по-далече в съзряването му като човек. И със самоубийството не би ти тръгнало сериозно на добре, клет степен вълк, ти ще поемеш по-дългия, по-мъчителния и по-тежкия път на вътрешно съзряване като човек, още повече ще умножиш своята разслоеност, своята сложност ще стане още по-голяма. Вместо да стесниш своя свят, да възкресиш простотата в душата си, ти ще трябва да бъдеш все по-открит за света и накрая да приемеш цялата вселена в болезнено разтворените обятия на душата си и може би някога най-сетне да намериш покой. Този път е изминат от Буда, изминат е от всеки велик човек, от някой съзнателно, от друг несъзнателно — в зависимост от това, доколко е успял да се осмели за него. Всяко раждане означава откъсване от всемира, означава отделяне, разединяване от Бога, мъчително ново създаване. Връщане към всемира, прекратяване и съхраняване на болезнената индивидуализация, стигане до Бога означава: да разшириш душата си толкова, че тя отново да може да обгърне вселената.

Не става дума за човека, какъвто го познава училището, националната икономика, статистиката, не и за хората, които с милиони обикалят по улиците и на които не може да се обръща по-голямо внимание, отколкото на пясъка в морето или на пръските на прибоя: тук не се касае за няколко милиона повече или по-малко, те са само материал, нищо друго. Не, ние говорим за човека във висш смисъл, за целта на дългия път на човешкото развитие, за царствените люде, за безсмъртните. Геният не е такава рядкост, както понякога си мислим. Разбира се, не се среща и толкова често, както се смята в литературната и световната история или дори във вестниците. Степния вълк Хари, така ни се струва, беше достатъчно гениален, за да опита и прояви смелостта, необходима за вътрешното му съзряване като човек, вместо при всяка трудност страдалчески да се позовава на своя тъп степен вълк.

Че хората с такива възможности си послужват със степни вълци и „Живеят две души във мойта гръд“ е също така удивително и тъжно, както и че те толкова често изпитват онази плаха любов към бюргерството. Човекът, способен да разбере Буда; индивидът, който има предчувствие за небесата и бездните на човечеството, не бива да живее в свят, където господаруват common sense, демокрацията и бюргерското образование. Той се задържа в него само от страх и ако измеренията му го гнетят и тясната бюргерска стаичка му става твърде тясна, стоварва отговорността на „вълка“, не иска и да знае, че навремени вълкът е собствената му подобра половина. Всичко диво в себе си нарича вълк и го приема за зло, опасно като бюргерски страх, но той, който се смята човек на изкуството и с изтънчени сетива, не може да види, че освен вълка, че зад вълка в него живеят още много други; че не всичко е вълк, което значи, че там има още лисица, дракон, тигър, маймуна и райска птица. И ето че целият този свят, цялата тази райска градина от прелестни и ужасни, от големи и малки, силни и нежни фигури бива потъпкана и държана в плен от приказката за вълка, също както истинският човек в него бива задушен и изпада в плен на привидния човек, на бюргера.

Представяме си една градина със стотици дървета, с хиляди цветя и плодове, безброй треви. Ако градинарят на тази градина не познава друго ботаническо разграничаване освен „ядливо“ и „плевел“,

тогава няма да знае какво да прави с девет десети от парка си. Ще изпокъса най-вълшебните цветя, ще отсече най-благородните дървета или най-малкото, ще ги мрази и гледа с лошо око. Така постъпва и Степния вълк с хилядите цветя на своята душа, с всичко, което не се побира и не подхожда за разграничаването „човек“ или „вълк“, и съвсем не го забелязва. А какво ли само не причислява към „човека“! Всичко страховито, всичко подражателно, глупаво и дребнаво, стига само да не е направо вълче, също както всичко силно и благородно приписва на вълка, само защото още не му се е удало да го овладее.

Ние се сбогуваме с Хари, оставяме го да продължи сам по своя друм. Ако той е вече при безсмъртните, ако е стигнал там, накъдето изглежда насочен неговият тежък път, колко ли учуден би наблюдавал това лутане, това диво, нерешително лъкатушене на собствените си пътеки, как би се усмихвал на Степния вълк одобрително, със съчувствие, с насмешка, с укор.

[1] Common sense (англ.) — здрав разум. ↑

Когато дочетох това докрай, ми хрумна, че преди няколко седмици веднъж през нощта бях записал едно странно стихотворение, в което също се говореше за степен вълк. Аз затърсих в купчината хартия по моето отрупано писалище, намерих го и зачетох:

*Аз съм Степния вълк, който тича в полята.
И светът покрай мен е потънал във сняг.
Само черният гарван кръжи над брезата,
от кошута и заек ни диря, ни знак.
Аз съм влюбен в кошутата, ако открия
само нейния мирис и стъпки в нощта,
ще я сграбча и зъби във нея ще впия,
по-прекрасна от нея не знам на света.
Как добре на любимата нежното гърло
бих обзел и захапал бих с порив такъв,
че отпосле ще вия до съмване върло
и ще пия от нейната алена кръв.
Ако можех да срещна и заек в полето,
бих се радвал, защото кръвта съм му пил...
Ах, лишен ли съм вече от всичко, което
прави моя живот и приятен, и мил?
По опашката моята козина вече е сива
и се вглеждам с невиждащи вече очи.
И жена ми отдавна в земята почива
и вкуса на живота ми вече горчи.
Тичам аз след сърни и по заешки дири,
утолявам си гърлото с глътки от сняг,
слушам в тъмната нощ как виелица свири
и душата си нося на дявола пак.^[1]*

Ето че сега имах два мои портрета в ръка, единият — автопортрет в тромави стихове, тъжен и изпълнен със страх като мен самия, вторият — хладен, създава впечатление за голяма обективност, написан е от човек, който ме е гледал от страни и отвисоко, знае повече и все пак по-малко от мен самия. И тези два портрета общо — собственото ми меланхолично спънато стихотворение и мъдрата

студия от непознатата ръка — ме нараняваха и двата, причиняваха ми болка; и двата имаха право, рисуваха без разхубавяване моето безутешно съществуване; и двата портрета показваха ясно, че положението ми е непоносимо и неудържимо. Степния вълк трябваше да умре, със собствена ръка да сложи край на омразното си битие или стопен в смъртния огън на една обновена самооценка, да се преобрази, да свали маската си и да се залови с новото сътворяване на своето аз. Ах, този развой не беше за мене нов и чужд, познавах го, много пъти го бях преживявал и всякога във времена на най-крайно отчаяние. И винаги при това разтърсващо до дън душа преживяване, нявгашното ми „аз“ се разбиваше на късове; всеки път глъбинни стихии го преравяха и разрушаваха; всеки път една опазена и особено скъпа отломка от моя живот изчезваше като неверница. Единия път изгубих своето бургерско име заедно със състоянието си и трябваше да се откажа от вниманието на ония, които дотогава ми сваляха шапка. После изведнъж рухна моят семеен живот; жена ми, заболяла душевно, ме пропъди от дома, лиши ме от удобства, доверие и любов и внезапно те се бяха превърнали в омраза и смъртна борба; съседите гледаха съчувствено и презрително след мене. Усамотяването ми води началото си оттогава. И отново след години, след тежки горчиви години, когато в строга самота и мъчително самообуздаване си изградих нов аскетично-духовен живот и идеал, постигнах известно спокойствие и възвишеност на живота, отдадох се на абстрактни мисловни упражнения и строго разграничено религиозно вглъбяване, този нов облик на живота ми пак се съсипа и мигом загуби своя висок благороден смисъл; отново се повлякох по света с диви, напрегнати пътувания, трупаха се нови страдания и нова вина. И всякога смъкването на една маска, рухването на един идеал се предхождаше от ужасната празнота и безмълвие, от смъртната скованост, усамотяване и откъснатост от всички, от празния пустинен ад на безсърдечieto и отчаянието, каквито и сега наново трябва да преброя.

При всяко такова разтърсване на моя живот, не мога да отрека, накрая аз пак спечелвах нещо: малко свобода, дух, задълбоченост, но се засилваха самотата, охладняването и чувството, че не съм разбран. Погледнато откъм бургерската страна, при всяко подобно сътресение моят живот беше непрестанен упадък, все по-голямо отдалечаване от нормалното, от позволеното и здравото. В течение на години аз бях

останал без професия, без семейство, без родина, стоях извън всички социални групи, сам, необичан от никого, подозиран от мнозина, в постоянен най-остър конфликт с общественото мнение и морал, и макар още да живеех в бюргерската рамка, с всичките си чувства и мисли бях чужденец сред този свят. Религия, отечество, семейство, държава бяха загубили за мен стойност и повече не ме засягаха; отвращавах се от важниченето на науката, на сдруженията, на изкуствата; моите възгледи, моят вкус, цялата ми мисловност, с които някога блестях като надарен и известен човек, сега бяха занемарени, подивели и подозрителни за хората. Ако при всички мои така болезнени преображения съм спечелил нещо невидимо и неизмеримо, то е трябвало да го запламя скъпо и след всяко от тях животът ми ставаше по-суров, по-тежък, по-самотен, по-заstraшен. Наистина аз нямам основание да желая да продължава този път, който ме водеше към една все по-разредена атмосфера, подобна на оня лъх на есенната песен на Ницше.

Ах, да. Аз познавам тези изживявания, промените, които съдбата отрежда на своите най-деликатни деца, на чадата, които ѝ създават най-много грижи, достатъчно добре ги познавам. Зная ги, както честолюбивият, но неуспял ловец познава етапите на ловуването, както стар играч на борсата — перипетиите на наддаването, спечелването, прилива на несигурността, на колебанието и на банкрута. Действително ли е потребно да преживея още веднъж всичко това сега? Цялата тази мъка, цялата безумна беда, схващането на низостта и нищожиято на собственото аз, чудовищния страх пред умирането и изнемогата, целия този смъртен ужас? Не беше ли по-умно и по-просто да изпреваря повторното преживяване на толкова много страдания и да се махна завинаги? Положително това беше по-просто и по-умно. Както и да стои въпросът с това, което се твърди за „самоубийците“ в книжката за Степния вълк, никой не може да ми забрани удоволствието с помощта на въглероден диоксид, бръснар или пистолет да си спестя повтарянето на един процес, чиято горчива болезненост и аз сам сега наистина често и достатъчно дълбоко трябваше да изпитвам. Не, по дяволите, на света няма сила, която да изисква от мене още веднъж да се срещна сам с нейния смъртен ужас и още веднъж да преживея едно ново изграждане, нова инкарнация, чиято цел и край не са мирът и спокойствието, а все ново самоунищожение,

все ново самоизвайване. Нека самоубийството да е глупаво, страхливо и изтъркано, нека да е безславен и позорен изход от тази мелница на страданието — всеки, и най-срамният излаз е съкровено желание, — тук вече няма игра на благородство и героизъм, тук аз бях поставен пред простия избор между една малка мимолетна болка и невъобразимо изгарящото безкрайно страдание. Достатъчно често в моя толкова тежък, толкова безумен живот бивах благородният Дон Кихот, предпочитах честта вместо удобството и героизма пред разума. Достатъчно, край!

Утрото вече надничаше през стъклата, оловната проклета заран на един зимен дъждовен ден, когато най-последно си легнах. И в леглото взех решението си. Обаче съвсем отдалече, при крайната точка на съзнанието, в мига на заспиването, светкавично пред мен проблесна онова забележително място от книжката за Степния вълк, където става дума за „безсмъртните“ и с това се свърза трепналият спомен, че много пъти и до неотдавна се чувствах твърде близо до безсмъртните, за да се наслаждавам в един такт от старинна музика на цялата хладна, ясна, твърда и ведра мъдрост на безсмъртните. Това изплува, блесна, угасна и сънят, тежък като планина, оброни челото ми.

Събудил се към обед, веднага отново открих в себе си просветлението. Малката книжка лежеше на нощната масичка до моето стихотворение, от бъркотията на неотдавнашния ми живот приветливо хладно ме гледаше намерението ми, дооформено и затвърдено в съня през тази нощ. Нищо не ме караше да бързам, решението ми за смъртта не бе никакъв каприз на един час, то беше зрял траен плод, израснал бавно и натежал, тихо полюшван от вятъра на съдбата, чийто следващ напор трябваше да го обрули.

В пътническата си аптечка имах отлично болкоуспокояващо средство, някакъв особено силен опиат, позволявах си насладата от него съвсем рядко и често месеци наред се въздържах; вземах това тежко упойващо средство само тогава, когато физическите болки ме мъчеха до непоносимост. За съжаление то не беше пригодно за самоубийство — веднъж преди много години го опитах. Тогава, в едно време, когато отново тънех в отчаяние, изгълтах порядъчна доза от това лекарство, достатъчна да убие шестима, и въпреки това мене то не ме уби. Наистина заспах и няколко часа лежах в пълно упоение, после обаче за мое ужасно разочарование бях полуразбуден от силни

присвивания на стомаха, повърнах, без да съм дошъл съвсем на себе си, цялата отрова и отново се унесох в сън. Събудих се напълно, когато преваляше вторият ден, с една ужасна трезвост, с изгорял опустошен мозък, почти без памет. Освен един период на безсъние и досадни стомашни болки, от отровата не остана никакво друго въздействие.

Следователно това средство не можеше да се вземе под внимание. Но аз оформих решението си другояче: щом отново се стигне до посягане към този опиат, трябваше да ми е позволено друго, вместо това краткотрайно избавление — да се опия от голямото, от смъртта, и то една сигурна, надеждна смърт с куршум или бръснач. Така можех да смятам положението за изяснено, да чакам петдесетия си рожден ден според хитрата рецепта от книжката за Степния вълк, ала и това ми изглеждаше прекалено дълго. Имаше още две години дотогава. Но все едно дали след година или още утре, важното е, че вратата беше отворена.

Не мога да кажа, че „решението“ промени много живота ми. То ме направи малко по-равнодушен към тегобите; малко по-безгрижен в употребата на опиум и вино; по-любопитен за границата на поносимото — това беше всичко. Другите преживявания от онай вечер продължаваха да влияят по-силно. Още препрочитах понякога трактата за Степния вълк ту с всеотдайност и благодарност, сякаш откривах, че невидим магьосник мъдро направлява моята съдба; ту с присмех и презрение срещу тази трезвост на трактата, който ми се струваше, че съвсем не схваща особената нагласа и напрежението на моя живот. Написаното там за степните вълци и самоубийците може и да беше твърде умно и добро, но то важеше за рода, за типа, бе остроумна абстракция; а моята личност, моята същинска душа, собствената ми неповторима отделна съдба, напротив, изглеждаше за мен неуловима при толкова едра мрежа.

По-дълбоко от всичко останало обаче ме занимаваше онази моя халюцинация или видението на църковната стена, многообещаващата обява на танцуващите светлинни букви, които съвпадаха със загатнатото в трактата. Много ми бе обещано там, гласовете от оня чужд свят силно бяха разбудили любопитството ми — често вгълбен, дълги часове мислех за това. И все по-ясно предупрежденията на

знаците ми нашепваха: „Не за всеки!“ и „Само за умопомрачени!“. Следователно трябва да съм обезумял и да съм се запътил твърде надалече от обикновения човек, щом онези гласове стигат до мен, щом ми говорят отвъдни светове. Боже мой, нима отдълго не бях достатъчно отдалечен от живота на обикновения човек, от битието и мисленето на нормалните хора, не бях ли отдавна съвсем побъркан и отлъчен? И въпреки това в недрата на душата си аз добре разбирах изискването да обезумея, призова да отхвърля разума, задръжките, бургерските нрави и да се отдам на развълнувания свят на душата, който стои извън всеки закон, на фантазията.

Един ден, след като отново напразно търсих по улици и площади мъжа с плаката и много пъти дебнешком минавах покрай стената с невидимата врата, в предградието Мартинс срещнах погребално шествие. Наблюдавайки лицата на опечалените, които пристъпваха бавно след катафалката, мислех само едно: „Къде в този град, къде в този свят живее човекът, чиято смърт би била за мене загуба? И къде е човекът, за когото моята смърт би означавала нещо?“ Е, да, наистина имах Ерика, моята любима; но нашите отношения отдавна бяха много залинели, виждахме се рядко, без да се караме, а настъпваха и времена, когато аз дори не знаех къде се намира тя. Понякога Ерика идваше при мене или аз пътувах до нейния град, а тъй като и двамата сме самотни и трудни хора, някак сродни и по душа, и по душевна болест, въпреки всичко помежду ни продължаваше да съществува връзка. Но може би Ерика щеше да си отдъхне и да се почувства облекчена, когато узнае за смъртта ми? Не знаех това, не знаех нищо и за здравината на моите собствени чувства. За да научиш нещо за такива преживявания, трябва да живееш сред нормалното и вероятното.

Междувременно, поведен от някакъв каприз, аз се бях присъединил към погребалното шествие и тежко пристъпвах след опечалените към гробището — модерно, с циментови алеи, чудо гробище, с крематориум и всякакви принадлежности. Но нашия мъртвец не го изгориха, ковчегът му бе свален пред обикновен изкоп в земята и аз гледах пастора и другите лешояди — служители от някакво погребално бюро как изпълняваха задълженията си, на които се опитваха да придадат тържествено траурен вид, така че те от чисто театралничене, смущение и притворство пресилваха всичко и затова изпадаха в комизъм; виждах как, провиснали, черните им

професионални дрехи се развяват, мъжете си даваха труд опечаленото събрание да се настрои подходящо и да го накарат да се преклони пред величието на смъртта. Това беше напразно усилие, никой не плачеше, изглежда покойният не липсваше никому и нямаше на кого да внушат благочестиво настроение и колчем пасторът все отново и отново се обръщаше към мнозинството, с „мили братя во Христа“, всички тези бездушни лица на продавачи, майстори пекари и техните жени мълчаливо се свеждаха ниско, конвулсивно сериозни, смутени и лъжовни, невълнувани от никое друго желание, освен едно — неприятното тържество да свърши по-скоро. Ето че то беше вече към края си и двамата застанали най-напред братя християни стиснаха ръката на оратора, в най-близкия бордюр на лехата с трева остъргаха обувките си от влажната глина, полепнала по тях — в такава пръст бяха положили мъртвия, — лицата незабавно придобиха обикновен човешки израз и едно от тях изведнъж ми се стори познато: това беше, така ми изглеждаше, мъжът, който оная вечер носеше плаката и ми бе пхнал книжката в ръка.

В момента, когато мислех, че съм го познал, той се обърна, приведе се и се зае с черните си панталони, които мудно запряташе високо над обувките, а после пъргаво затича, стиснал чадър под мишница. Аз се спуснах след него, настигнах го, кимнах му с глава. Но види се, той не ме позна.

— Днес няма ли някакво вечерно забавление? — запитах аз и се помъчих да му смигна, както правят посветени в една и съща тайна хора. Но беше много отдавна времето, когато имах похват в такива мимически упражнения, при моя начин на живот почти се бях отучил да говоря и сам почувствувах, че правя само глупава гримаса.

— Вечерно забавление? — промърмори мъжът, изгледа ме странно в лицето. — Идете в „Черният орел“, човече, щом ви е потребно да се забавлявате.

Всъщност аз вече не бях сигурен дали е той. Разочарован, продължих по-нататък, не знаех накъде, за мене нямаше никакви цели, стремежи, никакви задължения. Съществуването ми имаше отвратително горчив вкус, чувствах как отдавна трупаната отврата стига своя връх, как животът ме изблъсква и отхвърля. Гневен вървах през сивия град, струваше ми се, че всичко мирише на пръст и погребение. Не, край моя гроб не бива да стои никоя от тези

кукумявки, с техните раса и сантиментално християнско съскане. Ах, накъде да погледна, накъде да насоча мисли — никъде не ме чака радост, отникъде не долавям призив, нищо не ме привлича, всичко вони на гнила консумативност, на гнило полудоволство, всичко е старо, увехнало, сиво, отпуснато, изтощено. Мили боже, възможно ли е? Как можах да стигна дотук, аз, окриленият младеж, поетът, приятелят на музите, странникът по света, пламенният идеалист! Как толкова бавно, дебнешком ме обхвана тази парализа, омразата срещу себе си и всички, притъпеността на чувствата, дълбоката зла отегченост, този мрачен ад на пустота в сърцето отчаяние?

Когато минавах покрай библиотеката, ме срещна един млад професор, с когото по-рано понякога бях влизал в разговор, дори при последния ми престой в този град преди няколко години много пъти го бях посещавал в дома му, за да беседваме върху ориенталската митология — област, с която тогава доста се занимавах. Ученият идваше насреща ми вдървен и малко късоглед и ме позна едва когато вече бях с намерение да го отмина. Той се спусна към мене с голяма сърдечност и аз, в жалкото ми сегашно състояние, му бях почти благодарен за това. Зарадван и оживен, ми напомни подробности от нашите нявгашни разговори, увери ме, че много дължи на моя подтик и често мислел за мене; оттогава рядко бил имал толкова поощряващи и плодоносни дискусии с някой колега. Попита откога съм в града (излъгах: от няколко дни) и защо не съм го потърсил. Аз погледнах почтения човек в доброто му лице на интелектуалец, всъщност сцената ми се видя смешна, но все пак като прегладняло куче се насладих на трохата топлина, на глътката любов, на залька признание. Развълнуван, Степния вълк Хари се хилеше, в сухото му гърло се събираше слюнка, сантименталност, въпреки волята му, преви неговия гръб. Да, и аз се измъкнах ловко с лъжа, че съм само пътем тук за изследователска работа и не се чувствам много добре, иначе естествено бих го посетил. И сега, когато той сърдечно ме покани поне тази вечер да прекарам у дома му, приех с благодарност, помолих го да поздрави жена си и при това от усърдното говорене и усмихваме бузите ми, отвикнали от подобно напрежение, ме заболяха. И както стоях, аз, Хари Халер, там, на улицата, изненадан от неочакваното предложение, поласкан и вежлив, и ревностно се усмихвах на приветливия човек с късогледите очи и доброто лице, другият Хари

стърчеше до мене и също се хилеше, стоеше, подсмиваше се и мислеше колко съм своеобразен, смахнат, лъжлив тип, че до преди две минути мрачно се зъбех срещу целия проклет свят, а сега при първия призив, при първия безобиден поздрав на един уважаван и простодушен човек съм развълнуван и свръхусърден, казвам „да“ и „амин“ и от радост се търкалям като прасенце в малкото благоговение, внимание и приветливост. Така стояха двамата Хари, две изключително несимпатични фигури, срещу учтивия кротък професор, присмиваха се един другиму, наблюдаваха се взаимно, всеки плюеше пред краката на другия и както винаги в такива случаи, отново си задаваха въпроса: Дали това е просто човешка глупост и слабост, общочовешко явление, или този сантиментален егоизъм, тази безхарактерност, нечистота и раздвоеност на чувствата са само лични особености на Степния вълк? Ако подлостта бе изобщо човешко качество, е, тогава моето презрение към света би могло да връхлети с подновена сила, да се стовари върху нея; ако ли беше само моя лична слабост, то възникваше повод за развихряне на самопрезрението.

Заради спора между двамата Хари професорът беше почти забравен; неочаквано той отново ми се видя дотеглив, побързах да се избавя от него. Дълго гледах подире му, как върви по голата алея с добросърдечната и малко смешна походка на идеалист, на вярващ. В душата ми силно бушуваше битката и докато механично свивах вкочанените си пръсти и отново ги изправях, в борба с подаграта, която тайно дълбаеше ставите ми, трябваше да си призная, че се оставих да бъда надхитрен, че сега на врата ми бе надяната примката на една покана за вечеря в седем и половина заедно със задължението да бъда любезен, да бърбря на научни теми и да наблюдавам чуждо семейно щастие. Ядосан си отидох вкъщи, смесих коняк с вода, глътнах с него таблетката срещу подагра, легнах на дивана и се опитах да чета. Когато най-после ми се удаде да прочета малко от „Пътуването на София от Мемел до Саксония“, една очарователна пожълтяла книга от осемнадесетото столетие, изведнъж отново се сетих за поканата и че не съм бръснат, а трябваше и да се преобличам. Бог знае защо си навлякох това. И тъй, Хари, ставай, остави книгата настрана, насапунисай лицето си, остържи брадата си до кръв, облечи се и изпитай удоволствие от общуването с хората! А докато се сапунисвах, мислех за калната глинеста яма: гробището, в която днес спуснаха с

въжета непознатия, и за разкривените лица на скучаещите „братя во Христа“, и дори не можах да се засмея на тази представа. Там свършваше, така ми се струваше край онази мръсна глинеста дупка с глупавите смутени думи на проповедника и глупавите смутени изражения по лицата на опечаленото множество, сред безутешния вид на всички кръстове и плочи от ламарина и мрамор, на изкуствените цветя от тел и стъкло, там свършваше не само непознатият, там ще свърша утре или вдругиден и аз, зарит сред смута и притворството на участниците в церемонията, заровен в калта — не, така свършва всичко, целият наш стремеж, цялата наша култура, всичката ни вяра, жизнерадост и наслада от живота, които са много болни и скоро би трябвало да бъдат погребани. Нашият цивилизован свят е едно гробище; в него Исус Христос и Сократ, Моцарт и Хайдн, Данте и Гьоте бяха вече потъмнели имена върху покриващи се с ръжда табели, заобиколени от смутени и престорено опечалени хора, които биха дали много, ако можеха още да вярват на тенекиените скрижали, някога смятани от тях за свети, и ако смогнеха да изрекат поне една искрена сериозна дума на тъга и отчаяние за този залязващ свят, в замяна на всичко им оставаше само — притеснени да се подхилват, стоейки край един гроб. Ядосан, отново се порязах на вечното място на брадата и известно време налагах раната със стипца, наложи се да сменя току-що сложената чиста яка, макар изобщо да не знаех защо правя всичко това, тъй като не изпитвах ни най-малко удоволствие да се отзова на професорската покана. Но една част от Хари отново играеше театър, именно тази част нарече професора симпатичен момък, тя копнееше за малко човешки дъх, за бърбрене и щастие, спомни си за хубавата жена на професора, измери идеята за една вечер при дружелюбните домакини — в основата си наистина ободрителна, помогна ми да залепя на брадата си английски пластир, притече се на помощ, за да се облека и да си вържа подходяща връзка, кротко пречупи истинското ми желание да остана вкъщи. Едновременно си мислех: така, както се обличам и излизам сега, посещавам професора и разменям с него повече или по-малко неестествени любезности, без всъщност сам да желая това, — така постъпват, живеят и действат повечето хора ден след ден, час след час, по неволя, без в действителност да го желаят, правят посещения, водят разговори, прекарват часове в служби и канцеларии, всичко механично, по принуда, без охота, всичко това би

могло също така добре да бъде, извършено от машини или изобщо да не се върши; защото тази вечна непрестанна механика пречи на хората, също както и на мене, да се отнасят критично към собствения си живот, да открият и почувстват неговата глупост и сухота, отвратителната му ухилена въпросителност, безнадеждната мъка и пустош. Ох, прави, безкрайно прави са те, хората, че живеят така, че играят своите малки игри и следват онова, което смятат важно, вместо да се защитават срещу тази механика, която навява печал, и отчаяни да се втрещават в празнотата както правя аз, един изтласкан от коловоза човек. Ако понякога в тези страници презирам хората и ги осмивам, то нека никой не смята, че искам да им стоваря вината, че ги обвинявам, че се опитвам да направя други отговорни за моята лична беда! Аз обаче, след като съм вече отишъл толкова далече и стоя на ръба на живота, откъдето се рухва в бездънната тъмнина, постъпвам несправедливо и лъжа, когато се опитвам да заблудя себе си и другите, че и за мен споменатата механика още действа, уж че още принадлежа към оня прекрасен детински свят на вечната игра.

Вечерта, сякаш в съответствие с това, бе чудесна. Пред къщата на моя познат спрях за миг и погледнах нагоре към прозорците. Там живее този човек, мислех аз, и година след година продължава да върши своята работа, чете и коментира текстове, търси връзка между предноазиатските и индийските митологии и изпитва удоволствие от това, защото вярва в значимостта на своята дейност, вярва в науката, на която служи, вярва в стойността на чистото познание и натрупване на знания, тъй като вярва в прогреса, в развитието. Той не е съпреживял войната, нито разтърсването на дотогавашните основни принципи на мисленето, предизвикано от откритието на Айнщайн (професорът смята, че то засяга само математиците), не вижда нищо от това, как наоколо му бива подготвена следващата война, счита, че евреите и комунистите заслужават да бъдат мразени, той е едно добро доволно дете, което не мисли и си дава важност, нему може много да се завижда. Напрегнах сили и влязох в дома, посрещна ме прислужница с бяла престилчица, по някакво предчувствие точно забелязах мястото, където тя постави палтото и шапката ми, въведе ме в топла светла стая и помоли да почакам, но вместо да си кажа някоя молитва или малко да подремна, аз се поддах на някакъв играчески подтик и взех в ръце най-близкия предмет, който ми попадна. Това беше малък портрет в

рамка, който стоеше на кръглата маса, леко наклонен, на твърда картонена подпорка. Гравюрата изобразяваше поета Гьоте, един изпълнен с характер, гениално нагласен старец с красиво изваяно лице, в което не липсваха нито прочутите пламенни очи, нито оттенъкът на леко лустросана самотност и трагизъм, за които художникът бе положил особено старание. Удало му се беше да придаде на този демоничен старец, без да накърни неговата дълбочина, една малко професорска или дори артистична следа от самообладание, порядъчност и в края на краищата да го изобрази действително като стар красив господин, който би могъл да допринесе за украсата на всеки бюргерски дом. Вероятно този портрет не беше по-глупав от всички останали картини от същия род, от всички излезли изпод ръцете на прилежни художници занаятчии, прекрасни спасители, апостоли, герои, титани на духа и държавници — може би той ми подежда така дразнещо само поради явно виртуозното умение, с което бе направен; както и да е, във всеки случай на мене, а аз бях вече достатъчно възбуден и ядосан, суетата и самодоволството, които четях в изображението на стария Гьоте, ми въздействаха, веднага ми прозвучаха като фатално несъзвучие, и ми показаха, че не съм попаднал на мястото си. Тук биха се чувствали у дома си красиво стилизирани първомайстори и национални величия, а не степни вълци.

Ако в момента бе влязъл домакинят, то навярно би ми се удало да прикрия отстъплението си с благовидни предлози. Но влезе жена му и аз се примирих с участието си, макар че предчувствах беда. Ние се поздравихме и първият дисонанс бе последван от нови и нови. Жената ме приветства за добрия ми вид, докато аз много добре съзнавах колко бях остарял през годините от последната ни среща; още при нейното ръкостискане болката в засегнатите ми от подагра пръсти злокобно напомни за себе си. Да, а после жената ме попита как се чувства милата ми съпруга и аз трябваше да ѝ кажа, че тя ме е напуснала и бракът ни е разтрогнат. И двамата се зарадвахме, когато професорът влезе. Той също ме поздрави сърдечно, неестественото и комично положение скоро намери най-хубавия от мислимите си изрази. Професорът държеше в ръка вестник, изданието, за което беше абониран, орган на милитаристична и подклаждаща война партия; и след като се бе ръкувал с мене, посочи вестника и разказа, че там било написано нещо за мой съименник, някой си публицист Халер, който

трябвало да е лош човек и родоотстъпник, щом е взел на подбив кайзера и е привърженик на схващането, че за избухването на войната неговото отечество е не по-малко виновно, отколкото вражеските страни. Що за тип трябва да е този! Е, но тук той ще получи заслуженото, редакцията истински решително се е справила с този вредител и го е приковала на позорен стълб. Ние пренесохме разговора на друга тема, когато професорът видя, че тази не ме интересува; и двамата домакини действително ни най-малко не се досещаха, че онова чудовище би могло да стои пред тях, а всъщност беше точно така: чудовището бях аз самият. Ех, защо да вдигам шум и да безпокоя хората. Усмихнах се в себе си, но вече се простих с надеждата през тази вечер да преживея нещо приятно. Ясно си спомням момента, именно по времето, когато професорът говореше за изменника на отечеството Халер; неприятното чувство за депресия и отчаяние, което се бе натрупвало и усилвало в мене още от сцената с погребението, се стъсти до грубо притискане, до физически осезаема болка в корема, едно задушавашо страхотно съдбовно чувство. Усещах, че нещо ме дебне, някаква опасност се промъква зад мене. За щастие в този момент съобщиха, че вечерята е сложена. Минахме в трапезарията и докато се стараех отново да кажа нещо съвсем безобидно или да политам, изядох повече, отколкото бях свикнал, и от минута на минута се чувствах по-ужасно. „Боже мой — мислех аз непрестанно, — защо се напрягам така?“ Ясно долавях, че и моите домакини съвсем не се чувствуват добре, че и тяхната веселост им струва усилия, пък дори и затова, че с присъствието си ги сковавах и че и бездруго настроението в семейството е било развалено. Те ме питаха за неща, на които не можеше да се даде откровен отговор, а скоро аз така здраво се оплетох в лъжи, че се борех с отвращение при всяка нова дума. Накрая, за да се отклоня, започнах да разправам за погребението, което бях наблюдавал днес. Но не улучих тона, моите думи бяха наченки на хумор, но действията зле на настроението, ние все повече се отдалечавахме, а в мене Степния вълк се хилеше с озъбена муцуна и по време на десерта и тримата съвсем се умълчахме.

Отново се върнахме в първата стая, за да пием кафе и ракия, може би това щеше малко да ни помогне. Но там повторно ми се хвърли в очи портретът на княза на поетите, при все че бе отместен настрана върху шкафа. Не можех да се откъсна от него и макар да

чувах предупредителни гласове в себе си, пак го взех в ръце, започнах да се обяснявам с него. Бях като обсебен от чувството, че положението е нетърпимо, че сега трябва или да съумея да оживя домакините, да ги увлека и настроя в моя тон, или да доведа работата до пълен разлив.

— Да се надяваме — казах аз, — че в действителност Гьоте не е изглеждал така! Суетност и благородна поза, а под мъжествената повърхност — един свят на най-прелестна сантименталност и достойнство, което като че ли кокетира с многоуважаемите присъстващи. Разбира се, човек може да има много против него, аз също съм имал какво да възразя на стария господин, който си дава важност, но да го изобразяваме така — не, това отива твърде далече.

Домакинята наля кафето с дълбоко измъчено лице, после бързо излезе от стаята и нейният мъж полусмутено, полуукорително ми откри, че този Гьотев портрет принадлежал на жена му и тя го обичала изключително.

— И дори обективно да имахте право, което впрочем оспорвам, вие пак не биваше така рязко да се изразявате.

— Прав сте — признах аз. — За съжаление моя привичка, мой порок е да си позволявам винаги възможно най-резкия израз, което впрочем и Гьоте е правил в добрите си часове. Този сладък, тесногръд, салонен Гьоте никога не би употребил рязък, истински непосредствен израз. Много ви моля — и вас, и вашата жена, за извинение. Кажете й, моля ви, че съм шизофреник. Същевременно моля и за разрешението да се сбогувам.

Смутеният господин наистина изказа няколко възражения, отново заговори колко хубави и вълнуващи били нашите някогашни беседи, дори че моите предположения за Митра и Кришна тогава му направили дълбоко впечатление и се надявал и днес пак... — и тъй нататък. Благодарих му и казах, че тези думи са много любезни, но за съжаление моят интерес към Кришна, както и удоволствието от научни разговори са изчезнали съвсем и че днес много пъти съм го лъгал. Така например не съм в града от няколко дни, а от дълги месеци, обаче живея усамотено и вече не ми е присъщо да общувам с видни семейства: първо, защото постоянно съм зле настроен и скован от подагратата; и, второ, най-често — пиян. И по-нататък, за да съм съвсем начисто и поне да не си тръгна като лъжец, трябваше да обясня на многоуважаемия господин, че днес той действително много ме обиди.

Относно мнението на Халер той бе възприел тъпата тесногръда позиция на реакционния вестник, достойна за бездейния офицер, но не и за един учен. Този „тип“ и „родоотстъпник“ Халер обаче съм аз самият и би било по-добре за нашата страна и за света, ако поне неколцината способни да мислят хора признаваха разума и изповядваха любов към ближния, вместо слепи и обладани от зъл дух, да се впускат към нова война. Така е, нека Бог ви е на помощ.

След тези думи аз станах, сбогувах се с Гъоте и с професора, вън дръпнах нещата си от закачалката и побягнах. В душата ми високо виеше злорадият вълк, между двамата Хари с все сила се разрази крамола. Защото, това веднага ми стана ясно, този отегчителен вечерен час имаше за мене много по-голямо значение, отколкото за възмутения професор; за него случаят беше само разочарование и малка неприятност, за мене обаче — последна несполука и бягство; сбогуване с бюргерския, моралния и учения свят; превъзходна победа на Степния вълк. С това аз се и прощавах като беглец и победен, обявявах банкрут пред себе си — то бе прощаване без утеха, без шегга. Сбогувах се с моя някогашен свят и родина, с бюргерството, нравите, учеността не по-различно от човек, който поради язва в стомаха се отказва от свинско печено. Бясно тичах под светлината на уличните лампи, гневен и тъжен до смърт. Що за безутешен, опозоряващ, зъл ден беше този — от сутринта до вечерта, от гробището до сцената при професора! За какво? Защо? Имаше ли смисъл да се натоварвам с още такива дни, да изгълтвам кашата на много други като тях? Не! И така, още нощес ще сложа край на комедията. Върви вкъщи, Хари, и си прережи гърлото! Достатъчно дълго си чакал.

Лутах се по улиците, шибан от бедата. Естествено беше глупаво от моя страна да оплюя пред добрите хора салонното им украшение, беше тъпо и невъзпитано, но аз не можех и не можех да постъпя другояче, вече ми бе невъзможно да понеса този сдържан, притворен, благоприличен живот. И тъй като аз, както изглежда, вече нямах сила да търпя и самотата, защото и моето собствено общество ми бе станало неизказано омразно и отвратително, задушавайки се, блъсках в безвъздушното пространство на собствения си ад: Оставаше ли ми още някакъв изход? Никакъв. О, татко и майко; о, далечен свят, огън на моята младост; о, вие хиляди радости, трудове и цели на моя живот! От всичко това не ми бе останала и капка, нито дори разкаяние, само

болка и отвращение. Никога, така ми се струваше, простото „трябва да се живее“ не ми е причинявало такава болка, както в този час.

В една жалка кръчма от градската покрайнина си отдъхнах за миг, пих вода и коняк; отново, гонен от дявола, продължих да тичам нагоре и надолу по стръмните криви улички на стария град, през алеи, през площада пред гарата. „Да замина!“ — помислих си аз и влязох в гарата, втренчен стоях пред разписанията по стените, после пих малко вино, помъчих се да се опомня. Все по-зримо, все по-близо започнах да виждам призрака, от когото се страхувах. Това беше връщането у дома, прибирането в моята стая, необходимостта търпеливо да се понася отчаянието. Не бих го отминал, дори още много часове да обикалям наоколо; не бих избегнал връщането при моята врата, при масата с книгите и дивана с портрета на любимата ми над него; нито пък мига, в който ще трябва да отворя бръснача и да си прережа гърлото. Тази картина изпъкваше пред мене все по-ясно и все по-ясно — с лудо разтуптяно сърце усещах страха на страховете, смъртния страх. Да, аз изпитвах чудовищен страх от смъртта, макар да не виждах друг изход, макар да ме обграждаха отвращение, мъка и отчаяние и нищо вече да не ме привличаше; нищо да не бе в състояние да ми донесе радост и надежда; все пак неизразимо се ужасявах от екзекуцията, от последната минута, от студения зеещ прорез в собствената плът!

Не виждах път да се отскубна от това, което ме плашеше. Дори ако навярно в борбата между отчаянието и малодушието днес победеше малодушието, то утре и всеки идващ ден отчаянието отново щеше да се възпроява пред мене, още по-силно поради себепрезрението ми. Щях да вземам в ръка и отново да захвърлям ножа толкова пъти, докато веднъж най-послед не го направя. Тогава по-добре още днес! Разумно се уговарях сам като наплашено дете, но детето не чуваше, то бягаше, искаше да живее. Разтреперан, отново се повлякох из града, заобикалях в широка дъга жилището си, завръщането у дома беше все в ума ми и все го отлагах. Тук и там се позастоявах в някоя кръчма, колкото за чаша-две, после, гонен от страх, отново хуквах в широки кръгове около целта, около бръснача, около смъртта. От време на време, губелно уморен, сядах на някоя пейка или бордюр на фонтан, на някой крайъгълен камък, слушах сърцето ми да бие, бършех потта от

челото си, отново вървах, обзет от смъртен страх, обзет от пламенен копнеж за живот.

Така, късно през нощта, сред далечно и малко познато предградие, ми се прииска да вляза в една гостилница, зад чиито прозорци звучеше, буйна танцова музика. Пътем прочетох старата табела на вратата: „Черният орел“. Вътре цареше нощно веселие, шумна блъсканица на хора, дим, винени пари и викове; във вътрешните зали се танцуваше — там бушуваше танцова музика. Останах в предното помещение, където прекарвах вечерта обикновени, предимно бедно облечени хора, докато по-навътре, в танцовата зала, можеха да се съгледат и елегантни фигури. Понесен през помещението от навалищата, стигнах до една маса редом с бюфета; на пейката до стената седеше хубаво бледо момиче в тънка, дълбоко деколтирана бална рокличка, с едно увехнало цвете в косите. Като ме видя да приближавам, момичето ме погледна внимателно и приветливо, усмихнато се поотдръпна малко встрани и ми направи място.

— Позволявате, ли? — попитах аз и седнах до него.

— Разбира се, за тебе е позволено — каза то. — Но кой си всъщност?

— Благодаря — отвърнах аз. — Невъзможно ми е да си отида вкъщи, не мога, искам да остана тук, при вас, ако позволите. Не, не мога да се прибера.

Девойката кимна, сякаш ме разбра, а при кимването ѝ аз наблюдавах къдрицата, която се сведе от челото към ушите, и видях, че увехналото цвете беше камелия. От другата зала гърмеше музиката, при бюфета келнерките припряно викаха поръчките.

— Остани тук — каза тя с глас, който ми действаше благотворно. — А защо не можеш да си отидеш?

— Не мога. Вкъщи ме чака нещо. Не, не мога, то е твърде страшно.

— Тогава нека си чака, а ти остани тука. Но първо си обърши очилата, та ти съвсем не можеш да виждаш. Така, дай си носната кърпа. А какво ще прием? Бургундско?

Тя ми избърса очилата; едва сега я видях ясно: бледо здраво лице с кърваво начервени устни, светли сиви очи, гладко хладно чело, къса прибрана къдрица пред ухото. Момичето се отнасяше към мене

добродушно и мъничко присмехулно. Поръча вино, чукна се с мене и при това погледна надолу към обувката ми:

— Боже мой, откъде идваш? Изглеждаш така, сякаш пеш си дошъл от Париж. Та кой ходи в такъв вид на бал?

Аз казах „да“ и „не“, позасмях се, оставих го да говори. То много ми хареса и се учудих от това, защото дотогава бях отбягвал подобни млади момичета и по-скоро ги наблюдавах с недоверие. А то се държеше тъкмо така, както бе добре за мен в момента; ох, и оттогава все по този начин и във всеки следващ час. Щадеше ме, колкото ми беше потребно, и се отнасяше с присмех, колкото можех да понеса. Поръча един сандвич и ми заповяда да ям. Доля чашата ми, каза ми да отпия глътка, но не много бързо. После ме похвали заради послушанието ми.

— Ти си добър — насърчително изказа мнението си момичето. — С теб никому не би било трудно. Да се обзаложим, че много отдавна е било, когато за последен път е трябвало да послушаш някого.

— Да, вие печелите облога. Откъде знаете?

— Не е кой знае какво изкуство. Послушанието прилича на яденето и пиенето. На когото е липсвало дълго време, той няма нищо против него. Нали ти на драго сърце ми се подчини.

— Напълно. Вие знаете всичко.

— С тебе е лесно, приятелю, навярно бих могла да ти кажа какво е това, което те очаква вкъщи и от което така се страхуваш. Но сам го знаеш и не е нужно да говорим, нали? Глупава работа! Човек или се обесва, е, да, нека се беси, значи си е имал основание за това. Или продължава да живее, но тогава трябва да се грижи само за живота, няма нищо по-просто от това.

— Ох — извиках аз, — ако беше толкова просто, за бога, достатъчно съм се грижил за живота и това не допринесе нищо. Да се обесиш е може би тежко, не зная. Но да живееш е много, много по-тежко. Сам Бог знае колко е тежко!

— Ето пък да видиш, че е детински просто. Вече сложихме началото, ти обърса очилата си, яде, пи. Сега ще отидем да поизчеткаме панталоните и обувката ти, това е потребно. А после ти ще танкуваш с мене шими.

— Ето, виждате ли — казах аз с усърдие, — че наистина имам право. За нищо не бих съжалявал повече от това да не изпълня някоя

ваша заповед. Но тази не мога. Не знам да танцувам шими, нито валс, нито полка или както и да се наричат всички те. Никога в живота си не съм се учил да танцувам. Виждате ли сега, че не всичко е така просто, както смятате?

Красивото момиче ми се усмихна с кървавочервените устни, поклати едрата си, с момчешка прическа глава. Когато се вгледах в нея, ми се стори, че прилича на Роза Крайслер — първата девойка, в която някога, като юноша, бях влюбен. Но пък тя беше с матова кожа и тъмна коса. Не, не зная на кого ми напомняше това чуждо момиче. Разбихах само, че то беше нещо от най-ранната младост, от юношеството ми.

— Не бързай — извика тя, — не бързай! Значи, не умееш да танцуваш? Изобщо нищо? Нито дори уанстеп, а при това смяташ, че бог знае колко усилия си положил за живота. Ти поизлъга, момче, а на твоята възраст това вече не бива да се прави. Как можеш да кажеш, че си си дал труд да живееш, щом като дори не си поискал да танцуваш?

— Ами щом като не мога! Никога не съм се учил. — Тя се смееше.

— Но да четеш и пишеш си се научил, нали, и да смяташ, а вероятно също латински и френски и всякакви такива неща? Обзалагам се, че си ходил десет или дванадесет години на училище и си изучавал всевъзможни работи, а може би имаш дори докторска титла и знаеш китайски или испански. Или не? Е, какво излиза? Ти никога не си намерил малко време и пари за няколко урока по танц! Виждаш ли?

— Причината е, в моите родители — оправдах се аз. — Те ме накараха да уча латински и гръцки и всички други неща. Но не ми позволиха да уча танци. При нас това не беше на мода. Родителите ми сами никога не са танцували.

Тя ме изгледа много студено, с пълно презрение, и отново лицето ѝ изразяваше нещо, което ми напомняше за ранната младост.

— Значи твоите родители трябва да носят вината? Пита ли ги дали тази вечер да дойдеш в „Черният орел“? Пита ли ги? Казваш, че отдавна са покойници. Е, добре. Ако ти в твоята младост само от послушание не си поискал да се научиш да танцуваш — прощава ти се! Но не вярвам, че и тогава си бил образец на послушанието. А след това какво си правил през всички сетнешни години?

— Ах — признах аз, — сам не зная вече. Следвах, занимавах се с музика, четях книги, писах книги, пътешествах.

— Забележителни възгледи за живота! Излиза, че винаги си правил по-тежките и по-сложни неща, а на простите изобщо не си се научил. Няма ли време? Няма ли желание. Е, от мен да мине, слава Богу, не съм ти майка. Но след всичко това да се правиш, че си изпитал живота докрай и нищо не си намерил — не, не върви.

— Не ме мъмрете — помолих аз. — Зная, че съм умопомрачен.

— Какво, я не ми ги пей такива! Ти в никой случай не си умопомрачен, господин професоре! Ти си дори много, много нормален. Струва ми се само, че размишляваш по един тъп начин, също като професор. Ела изяж още един сандвич. След това ще продължиш да ми разказваш.

Тя повторно ми донесе сандвич, поръси го с малко сол, намаза и мъничко горчица, отрязва едно залче за себе си и ме накара да ям. Ядях. Всичко бих направил, каквото тя ми поръчаше, всичко, освен да танцувам. Неизразимо приятно ми беше да се подчинявам някому, да седя до някого, а той да ме разпитва, да ми заповядва, да ме смъмря. Ако професорът или неговата жена преди няколко часа бяха направили това, щяха да ми спестят много нещо. Но не, така беше добре, иначе много щеше да ми се изплъзне.

— Как се казваш всъщност? — попита тя неочаквано.

— Хари.

— Хари? Хлапашко име! Ти си и хлапак, Хари, въпреки няколкото сиви нишки в косите. Ти си момче и трябва да имаш някой, който малко да те понаглежда. За танците повече нищо няма да кажа. Но как си подстриган. Няма ли жена, няма ли любима?

— Нямам вече жена, разделихме се. Една любима имам, но тя не живее тука и я виждам много рядко, ние не се разбираме много добре.

Тя свирна леко през зъби.

— Ти, изглежда, си наистина труден господин, та никой не остава при тебе. Но кажи сега, какво особено е станало тази вечер, че така си загубил дух и се лута из света. Разправии ли си имал? Пари ли си проиграл?

На това беше трудно да се отговори.

— Видите ли — започнах аз, — всъщност се почна от дреболия. Бях поканен у един професор, аз самият не съм професор и собствено

съвсем не трябваше да отивам, вече съм отвикнал да седя така при хора и да бърбля, отучил съм се. Още с влизането ми в дома на професора имах чувството, че няма да тръгне добре. Когато закачвах шапката си, ми мина мисълта, че може би скоро тя отново ще ми потрябва. Да, и именно у този професор, на масата стоеше един портрет, глупав портрет, който ме ядоса...

— Какъв портрет? Защо да те ядоса? — прекъсна ме тя.

— Да, това беше портрет на Гьоте, знаете ли, на поета Гьоте. Той обаче не беше изобразен така, както действително е изглеждал. Това, разбира се, изобщо не се знае с точност — та той е умрял преди сто години. Но някакъв модерен художник беше загладил Гьоте така, както той си го е представил, и тази картина ме раздразни, видя ми се ужасно неприятна, не знам дали можете да ме разберете.

— Много добре те разбирам, не се грижи за това. По-нататък!

— Още преди това аз не споделих мнението на професора, той е, както почти всички професори, голям патриот и по време на войната честно бе помагал да се залъгва народът, естествено с най-добра вяра. Аз обаче съм противник на войната. Е, все едно. Значи, по-нататък. Да, аз изобщо не би трябвало да поглеждам тази картина.

— Вярно, по-добре да не беше.

— Но, първо ми стана жал за Гьоте, когото много, много обичам. И после вече си мислех... е, виждаш ли, мислех или чувствах почти така: Ето че седя при хора, които смятам за равни на себе си и приемам, че те също така обичат Гьоте и си го представят в образ, подобен на този, който аз имам, а ето че са поставили този безвкусен, неистински, подсладен портрет, намират го прекрасен и съвсем не забелязват, че духът на изображението е напълно противоположен на Гьотевия дух. Смятат картината за чудесна, по моему те биха могли да правят това. Но тогава изведнъж цялото доверие, което имах към тези хора, цялото приятелство и всички чувства на сроденост и близост мигом отлетяха. Впрочем и без друго приятелството ни не беше голямо. Следователно аз се ядосах и натъжих и видях, че бях съвсем сам и никой не ме разбира. Проумявате ли?

— Лесно е да се проумее, Хари. А после? Блъсна ли им картината в главите?

— Не. Само ги наругах и се магнах, исках да си ида вкъщи, но...

— Тъй като там няма майка, която да утеши или да смъмри глупавото момче. Така ли е, Хари? Почти ми е жал за тебе, ти си дете, несравнимо дете.

Разбира се, аз, както ми се струваше, сам схващах това. Тя ми даде да изпия чаша вино. Всъщност се отнасяше към мене като майка. Междувременно обаче за мигове видях колко хубава и млада беше.

— И тъй — започна тя отново, — значи Гъоте е умрял преди сто години, а Хари много го обича и си е съставил чудесна представа как е изглеждал той, има право на това, нали? Но художникът, който също мечтае за Гъоте и си създава представа за него, няма право, нали? И професорът също не, и изобщо никой, защото това не допада на Хари, той не може да го понесе, в такъв случай трябва да се разругае и да избяга. Ако беше умен, просто би се засмял на художника и на професора. Ако ли пък умопомрачен, би им запратил техния Гъоте в лицата. Но тъй като е само малко момче, затичва към къщи и иска да се обеси... Разбрах добре историята ти, нали, Хари? Смешна история е тя. Разсмива ме. Чакай, не пий така бързо! Бургундското се пие бавно, иначе много разгорещява. Но на теб всичко трябва да се казва, малко момче.

Нейният поглед беше строг и предупредителен като на шестдесетгодишна гувернантка.

— О, да — помолих аз доволен. — Казвайте ми, моля — всичко.

— Какво трябва да ти кажа?

— Всичко, каквото желаете.

— Добре, ще ти кажа. От един час чуваш, че се обръщам към тебе на „ти“ и все още продължаваш да ми говориш на „вие“. Винаги латински и гръцки, винаги възможно най-усложненото! Щом едно момиче те заговаря на „ти“ и не ти е неприятно, тогава говори му и ти така. И тъй, вече научи нещо. Второ, от половин час зная, че се казваш Хари. Узнах, защото те попитах. А ти не искаш да научиш как се казвам.

— О, не, с голямо удоволствие искам да чуя.

— Твърде късно, малкия. Ако някога се видим отново, тогава ще можеш да ме попиташ. Тази вечер няма да ти кажа. Така, а сега искам да танцувам.

И щом тя понечи да стане, настроението ми изведнъж спадна. Испитах страх, че ще си отиде и ще ме остави сам, а тогава всичко би

се върнало отново, както беше преди. Като някаква временно преминала зъбна болка внезапно моята мъка се появи отново, пламна като огън, в един миг се върнаха страхът и ужасът. О, Господи, да бих могъл да забравя какво ме очаква! Беше ли се променило нещо?

— Стойте — извиках аз умолително. — Не си отивайте. Разбира се, ти можеш да танцуваш колкото си искаш, но не се бави дълго. Ела отново.

Тя се изправи усмихната. Докато седеше, мислех, че е по-висока, а тя беше стройна, но дребна, отново ми напомняше някого. Но кого? Не можех да се сетя.

— Ще дойдеш пак, нали?

— Ще се върна. Но ще трае доста. Половин час или дори цял. Искам да ти кажа нещо. Затвори очи и поспи, тъкмо от това имаш нужда.

Направих ѝ място, тя мина. Рокличката ѝ докосна коленете ми, вървешком тя се огледа в кръгло огледалце, вдигна вежди, с мъничко пухче докосна с пудра брадичката си и изчезна в танцовата зала. Огледах се наоколо: чужди лица, мъже, които пушат, разлята бира по мраморните маси, викове и шум навред заедно с танцова музика. Трябвало да спя, каза тя. Ех, добро дете! Какво понятие имаш за моя сън, който е плах като невестулка. Да спя сред този панаир, седейки край маса, между бирените халби, чиито капаци похлопват! Едва натопих устни във виното, извадих пура от джоба си, огледах се за кибрит, но всъщност не ми се пушеше. Оставих пурата пред себе си на масата. „Затвори очи“, ми беше казала. Бог знае откъде момичето имаше такъв глас — малко дълбок, добър, майчински глас. Приятно беше да слушаш този глас и да му се подчиняваш, открих го от опит. Послушно затворих очи, облегнах глава на стената, слушах стотиците буйни викове да гърмят около мене, усмихвах се на идеята да заспя на това място. Реших да мина покрай вратата на залата и да хвърля един поглед към танцуващите, — все пак трябваше да видя моето хубаво момиче как танцува. Размърдах краката под стола, едва сега почувствах колко безкрайно уморен съм от дългите часове лутане и продължих да седя. И тогава вече задряхмах, верен на майчинската заповед, заспах жадно и благодарно и сънувах, сънувах по-ясно и по-хубаво, отколкото отдавна не ми се беше случвало. И ми се присъни, че...

Седях и чаках в едно старомодно преддверие. Отначало знаех само, че за посещението ми е уведомена знатна личност, после се сетих, че този, който щеше да ме приеме, беше господин фон Гьоте. За съжаление аз не бях тук съвсем като частно лице, а в качеството на кореспондент на вестник, това много ме смущаваше и не можех да разбера какъв дявол ме бе вкарал в такова неприятно положение. Освен това ме безпокоеше един скорпион, който току-що се показва и се опита да запълзи нагоре по крака ми. Наистина се отбраних от това дребно черно влечуго и го тръснах, но не знаех къде се е пъхнало сега и не смеех да посегна наникъде.

Пък и не бях съвсем сигурен дали по погрешка не са ми уредили прием вместо при Гьоте, при Матисон^[2], защото в съня си го бях сбъркал с Бюргер^[3], защото нему приписах стиховете за Моли. Впрочем една среща с Моли би била за мене крайно желана, представях си я дивна красавица, нежна, музикална, здрачна. Само да не трябваше да седя тука по поръка на онази проклета редакция! Моето недоволство се засилваше все повече и повече и постепенно се пренесе върху Гьоте, срещу когото сега изведнъж имах всички възможни упреци и несъгласия. Що за официален прием щеше да бъде! Скорпионът обаче, макар опасен и може би скрил се съвсем близо до мене, навярно не бе толкова лош; той би могъл, така ми се струваше, да означава и нещо приветливо, виждаше ми се много вероятно той да има нещо общо с Моли, да е един вид неин вестител или животното, изобразено на герба ѝ, един красив опасен хералдически символ на женствеността и греха. А дали името на животното не бе Вулпиус^[4]? И ето че някакъв прислужник отвори вратата, вдигнах се и влязох.

А там стоеше старият Гьоте, дребен и много вдървен, той наистина носеше огромна звезда-орден на класическата си гръд. Изглеждаше, че все още властва; все още дава официални приеми; все още бди над света от своя Ваймарски музей. Защото едва ме бе съгледал, кимна гърбом с глава като стар гарван и изрече тържествено:

— Ех вие, младите хора, явно малко ни разбирате нас и нашите старания.

— Съвсем правилно — казах аз, смразен от неговия министерски поглед. — Ние, младите, фактически не сме съгласни с вас, стари господине. Вие ни изглеждате твърде тържествен, ваше

превъзходителство, прекалено суетен, важен и недостатъчно откровен. Това трябва да е най-същественото — твърде неоткровен.

Дребният стар мъж издаде малко напред строгата си глава и докато суровият служебен израз на устата му се отпусна в лека усмивка и учудено се оживи, неочаквано сърцето ми се разтуптя, защото изведнъж се сетих за стихотворението „Здрачът паднал заличава“ и че този мъж и тези устни бяха изrekli словата на стиховете. Собствено в момента аз бях вече напълно обезоръжен и завладян и с най-мило чувство бих коленичил пред него. Но стоях стегнато изправен и от усмихнатата му уста чух думите:

— Така значи, упреквате ме в неоткровеност? Що за думи са това. Не искате ли да ми ги изтълкувате по-добре?

На драго сърце бих направил това, с голямо удоволствие.

— Вие, господин фон Гьоте, също както всички големи умове, явно сте схванали и почувствали загадката и безнадеждността на човешкия живот: великолепието на мига и неговото жалко увяхване; невъзможността красивата висота на чувството да се заплати другояче, освен със затвор във всекидневието, което е във вечна смъртна борба с толкова пламенна, колкото и свята любов към изгубената невинност на природата; цялото страшно витаене в празното и несъзнателното; тази обреченост на тление и нивга да не се познае равностойното, вечното опитване и любителство, накъсо — цялата безизходица, чудатост и опалващо отчаяние на човешкото битие. Всичко това вие сте знаели, от време на време дори сте го признавали и въпреки това с целия си живот сте проповядвали тъкмо противното: изразявали сте вяра и оптимизъм, заблуждавали сте другите и себе си, че в нашите духовни стремежи има устойчивост и някакъв смисъл. Вие не сте признавали изповедниците на глъбината, потискали сте гласовете на отчаяната истина в себе си, също както в Клайст и Бетховен. Десетилетия наред вие сте правили така, сякаш трупането на знания, на сбирки от предмети, писането и събирането на писма, сякаш целият ви старчески живот във Ваймар е бил всъщност един път да се увековечи мигът, който вие сте могли само да мумифицирате, за да одухотворите природата, а нея — само да стилизирате като маска. Това е неоткровеността, за която ви упрекваме.

Замислен, старият таен съветник ме погледна в очите, на устните му все трептеше насмешка. После, за мое учудване, той попита:

— Тогава сигурно „Вълшебната флейта“ на Моцарт ви е съвсем противна?

И още преди да мога да протестирам, той продължи:

— „Вълшебната флейта“ представя живота като чудесна песен, тя възхвалява нашите чувства, които все пак са преходни, като нещо вечно и божествено; не е съгласна нито с господин фон Клайст, нито с господин Бетховен, а проповядва оптимизъм и вяра.

— Зная, зная — извиках аз гневно. — Чудно как ви хрумна пък точно „Вълшебната флейта“, творбата, която ми е най-мила на света! Но Моцарт не е доживял до осемдесет и две години и в личния си живот не е имал претенции за дълговечност, за ред и церемониално достойнство. Не си е придавал такава важност. Пял е своите божествени мелодии, бил е беден и е умрял рано, в бедност, непризнат...

Задъхах се. Хиляди неща трябваше сега да бъдат казани с десет думи, челото ми се оросяваше от пот. Гьоте обаче попита много приветливо:

— Може би е непросимо, че доживях до осемдесет и две години? А впрочем моето задоволство от това е по-малко, отколкото вие си представяте. Но имате право: винаги ме изпълваше голямо желание за дълголетие, постоянно изпитвах страх от смъртта и се борех против нея. Вярвам, че борбата срещу смъртта, безусловната и своеобразна жажда за живот е подтикът, благодарение на който всички забележителни хора са могли да действат и живеят. Млади приятелю, че противно на това накрая все пак трябва да се умре, аз го доказах толкова убедително, колкото и ако бях починал като ученик. Ако можеше да послужи за мое оправдание, бих казал още: в природата ми имаше много детско, голямо любопитство и желание за игра, охота за пилеене на времето. Е, тъкмо затова ми бе потребно доста дълго време, докато прозра, че някога играта трябва да престане.

Изричайки тези думи, той се усмихваше много дяволито, направо хлапашки. Фигурата му бе станала по-висока, скованото държание и прекомерното достолепие на лицето му бяха изчезнали. И въздухът около нас сега бе пропит от весели мелодии, от весели Гьотеви песни, чувах съвсем ясно Моцартовата „Теменужка“ и Шубертовата „Оживи отново гори и долини“. А лицето на Гьоте сега беше румено и младо, той се усмихваше и ту приличаше на Моцарт, ту

на Шуберт — сякаш бяха братя, а звездата на гърдите му се състоеше само от полски цветя, в средата ѝ цъфтеше жълт минзухар, весел и едър.

Никак не ми допадна, че старият мъж се измъкна от моите въпроси и обвинения по такъв шеговит начин и аз погледнах към него с упрек. Тогава Гъоте се приведе напред, доближи своята вече съвсем детинска уста до ухото ми и тихо прошепна:

— Момчето ми, ти вземаш стария Гъоте твърде сериозно. Мървите стари хора не бива да се вземат сериозно, несправедливо е да се постъпва така с тях. Ние, безсмъртните, не обичаме сериозното отношение към нас, обичаме шегата. Сериозността, момчето ми, е творение на времето; тя възниква, дотолкова искам да ги издам, от едно надценяване на времето. Някога и аз самият надценявах времето, затова исках да стана на сто години. Но, виждаш ли, във вечността няма време — вечността е миг, просто достатъчно дълъг за една шег.

Всъщност с този човек повече и не можеше да се размени сериозна дума — той с удоволствие се поклащаше с поприсвити колене, сякаш танцуваше, а минзухарът на неговата звезда ту изхвърчаваше като ракета, ту се смаляваше и изчезваше. Докато Гъоте блестящо изпълняваше своите танцови стъпки и фигури, неволно мислех, че този човек поне не бе пропуснал да се научи да танцува. Умееше чудесно. И отново ми хрумна за скорпиона или по-скоро за Моли и извиках на Гъоте:

— Кажете ми, тука ли е Моли?

Гъоте се разсмя високо. Отиде към своята маса и изтегли едно чекмедже, взе някакво скъпо кожено или кадифено ковчеже, отвори го и ми го показа. Вътре имаше малък, безукорен и блестящ върху тъмното кадифе женски крак, очарователен крак, леко свит в коляното, с опънато надолу стъпало и много нежни изострени пръсти.

Аз протегнах ръка и исках да взема малкия крак, който ме накара да се влюбя, но така както бях посегнал с два пръста, ми се видя, че тази играчка леко трепна и изведнъж ме връхлетя подозрение, че това може да е скорпионът. Стори ми се, че Гъоте разбра, изглеждаше дори, че той е желал и целил тъкмо тази дълбока смутеност, това трепетно раздвоение между жажда и страх. Той поднасяше блестящото скорпионче съвсем близо пред лицето ми, гледаше, че жадувам за него; гледаше, че се стъписвам ужасен, и това, види се, му доставяше голямо

удоволствие. Докато ме дразнеше с прекрасния опасен предмет, отново бе станал съвсем стар, прастар, на хиляда години, със снежнобяла коса и увехналото му дядовско лице се усмихваше тихо и беззвучно, избухна в гръмък смях с един старчески кикот, сякаш идещ от бездна.

Когато се събудих, бях забравил съня. Едва по-късно отново се сетих за него. Трябва да бях спал почти цял час сред музиката и суетнята, край ресторантската маса, никога не бих сметнал за възможно подобно нещо. Милото момиче стоеше пред мене, опряло ръка на рамото ми.

— Дай ми две или три марки — каза то. — Аз хапнах нещо оттатък.

Подадох цялата си кесия. То се отдалечи с нея и скоро се върна.

— Така. Сега мога да постоя още малко при тебе, после трябва да си тръгна, имам една уговорка.

Аз се уплаших.

— С кого? — попитах бързо.

— С един господин, малки ми Хари. Той ме покани в бар „Одеон“.

— Ох, аз мислех, че няма да ме оставиш сам.

— Тогава да беше ме поканил ти, но друг вече те е изпреварил. Нищо. Така ще спестиш добри пари. Познаваш ли „Одеон“? След полунощ сервират само шампанско. Широки кресла, негърски състав, много изискано.

Аз не бях помислил за всичко това.

— Ах — подех умолително, — нека аз да те поканя! Намирам го за съвсем естествено. Ние станавме вече приятели. Нека отидем заедно, където искаш — моля те.

— Това е мило от твоя страна. Но виждаш ли, думата си е дума, аз приех и трябва да ида. Не настоявай повече. Ела, пийни една глътка, имаме още малко вино в бутилката. Ще го изпиеш и спокойно ще си тръгнеш за вкъщи да се напиш. Обещай ми.

— Не, вкъщи не мога да отида.

— Ех, пък ти с твоите истории. Още ли не си преживял историята с Гьоте? — В този момент отново се сетих за съня с Гьоте.

— Но щом пък наистина не искаш да се прибереш вкъщи, остани тука, дават стаи за пренощуване. Да ти запазя ли една?

Аз се съгласих и попитах къде мога да я видя отново. Къде живее? Тя не ми каза. Трябвало само малко да потърся и тогава съм щял да я намеря.

— А мога ли да те поканя?

— Къде?

— Където желаш и когато желаш.

— Добре, във вторник за вечеря в „Старият францисканец“, на първия етаж. Довиждане.

Момичето ми подаде ръка и чак сега тя ми направи впечатление. Ръката му съвсем подходеше на неговия глас, красива и пълна, умна и добра. Момичето се засмя иронично, когато му целунах ръка.

В следващия миг то се обърна още веднъж към мене и ми каза:

— Искам още нещо да ти кажа за Гьоте. Видиш ли, така както си се почувствувал ти и не си могъл да понесеш изопачения портрет на Гьоте, на мен понякога ми се случва с изображенията на светците.

— Светците? Толкова ли си набожна?

— Не, не съм набожна, за съжаление. Но някога бях. И сигурно отново ще бъда. Човек няма време за набожност.

— Няма време? Потребно ли е време за това?

— О, да, за да бъдеш религиозен, е потребно време, дори нещо повече — независимост от времето! Човек не може да бъде сериозно набожен и едновременно да живее в действителността, да взема и нея сериозно: времето, парите, бар „Одеон“ и всичко това.

— Разбирам. Но как стои въпросът със светците?

— Ах, да. Има някои светци, които особено обичам: Щефан, свети Франц и други. Понякога виждам техни изображения, също и на Спасителя, и на Божията майка така лъжливи, така измамни, глупави, че едва мога да ги понасям; също както ти оня портрет на Гьоте. Когато зърна някой такъв сладникав, тъповат Спасител или свети Франц и видя как другите намират тези изображения за красиви и поучителни, възприемам това като обида за истинския Спасител и си мисля: Защо ли е живял и страдал страшно, щом за хората е достатъчен един такъв глупав негов образ? Но въпреки това знам, че моят Спасител или Франц са просто едно изображение на човек и не достигат до първообраза, че на самия Спасител неговият лик, който аз

нося в душата си, би му се виждал също толкова глупав и незначителен, както на мене сладникавите копия. Не ти казвам това, за да ти дам право заради гнева и влошеното ти настроение от Гьотевия портрет, не, ти си несправедлив. Споделям го просто, за да ти покажа, че мога да те разбера. Вие, учените и хората на изкуството, имате всякакви странности в главите си, но сте същества като другите, а и ние останалите имаме своите мечти и хрумвания. И тук именно аз забелязах, учени господине, че ти малко се смущаваше как да ми разкажеш своята Гьотева история и трябваше да се напругаш, за да направиш по-разбираеми за едно обикновено момиче идеалните си замисли. Е, искам все пак да ти покажа, че не беше potrebno да се насилваш. Аз те разбирам. И тъй, стига засега. Ти трябва да си легнеш.

Момичето си тръгна, а мен един стар прислужник ме поведе по стълбата нагоре до третия етаж, прекалено сериозно първо ме попита за багажа ми, а когато чу, че нямам такъв, трябваше да предплатя това, което той нарече „пари за нощувка“. После по старо мрачно стълбище ме заведе до стаичката горе и ме остави сам. В стаята имаше мизерно дървено легло, много късо и твърдо, а на стената висяха сабя и цветен портрет на Гарибалди, също и един увехнал венец от празника на някакъв съюз. Много бих дал за една нощница. Добре поне, че имаше вода и малка кърпа, можах да се измия, после легнах в леглото облечен. Оставих лампата да свети и имах време за размисъл. И така, историята с Гьоте беше вече в ред. Чудесно е, че той ми се яви насън! И това чудно момиче — ако само знаех името му! Изведнъж един човек, жив човек, беше разбил мътния стъклен похлупак на моята смразеност и ми бе протегнал ръка — добра, красива, топла ръка! Изведнъж изплуваха неща, които някак ме засягаха, за които можех да мисля с радост, с грижа, с напрежение! Мигом се отвори една врата, през която нахлуваше животът. Аз навярно отново можех да живея, навярно отново можех да бъда човек. Сърцето ми, стихнало в студа и почти вледенено, трепна отново, биеше сънно с малки слаби криле. Гьоте беше при мене. Явил ми се беше Гьоте. Едно момиче ми беше поръчало да ям, да пия, да спя, бе проявило към мене дружелюбие, бе ми се присмяло и ме бе нарекло глупаво малко момче. И то също, странна малка приятелка, ми бе разправило за светците, за да ми покаже, че не съм сам дори в моите най-своеобразни чудатости, че не съм сам и неразбран, нито съм болезнено изключение, че имам братя и

сестри и те ме разбират. Дали ще мога да я видя отново? Да, сигурно. Тя е човек, на когото може да се уповаваш. „Думата си е дума.“ И пак се унасях в сън, спях четири-пет часа. Минаваше десет часът, когато се събудих в измачкани дрехи, разбит, уморен, със спомена за нещо ужасно, случило се вчера, но жив, обнадежден и изпълнен с добри мисли. Завръщайки се в моето жилище, вече не изпитвах страха, който миналия ден ми вдъхваше прибирането у дома.

На стълбището над араукарията срещнах „лелята“, моята наемодателка, която рядко виждах и чиято приветливост много ми допадаше. Сега срещата не ми беше приятна, все пак изглеждах малко запуснат, уморен от безсънна нощ, несресан и небръснат. Поздравих и исках да отмина. Обикновено тя уважаваше моето желание да бъда оставен сам и без особено внимание. Днес обаче, изглежда, воалът между мен и околната среда се бе разкъсал, една преграда беше рухнала, жената ми се усмихна и се спря.

— Вие май си поскитахте, господин Халер? Тази нощ даже не се прибрахте. Здравата ще да сте уморен.

— Да — казах аз и се опитах да се усмихна. — Нощта мина малко по-оживено и тъй като не исках да наруша стила на вашия дом, преспях в хотел. Моето уважение пред спокойствието и почтеността на тази къща е голямо, понякога дори ми се струва, че тук съм като съвсем чуждо тяло.

— О, не се надсмивайте, господин Халер.

— Не, аз се надсмивам само на себе си.

— Тъкмо това не е редно да правите. В моята къща не бива да се чувствате чуждо тяло. Трябва да живеете, както ви харесва, и да се занимавате с каквото искате. Аз съм имала досега някои много, много почтени наематели, образци на почтеността, но никой не е бил по-спокоен и никой не ни е пречил по-малко, отколкото вие. А сега искате ли чаша чай?

Не се възпротивих. В нейния салон с красивите портрети на дедите и старовремските мебели ми бе поднесен чай и двамата побъбрихме малко. Така приветливата жена, без всъщност да пита, узна това-онова за моя живот и размислите ми, слушаше ме с някакъв примес от внимание и оня майчински израз, че всичко не бива да се взема много сериозно, който се изписва по лицата на умните жени, когато слушат за чудатостите на мъжете. Стана дума и за нейния

племенник, в една от съседните стаи тя ми показва новата работа, с която той се е занимавал през свободното си време, някакъв радиоприемник. Прилежният млад човек бе прекарвал вечерите си да човърка и стъкмява един такъв апарат, увлечен от идеята за безжична връзка, с молитвена благоговейност коленичил пред бога на техниката, който бе успял след столетия да открие и крайно несъвършено да предаде това, което всички мислители винаги са знаели и използвали по-мъдро. Ние говорихме за тези неща, понеже лелята бе малко склонна към набожност и религиозните разговори не ѝ бяха неприятни. Казах ѝ, че на старите индийци е била много добре позната вездесъщността на всички сили и дела, а техниката само е довела до общото съзнание една малка част от тези факти, създавайки за тях, а именно за звуковите вълни, един засега още ужасно несъвършен приемател и предавател. Главното в онова старо откритие, недействителността на времето, до днес още не е забелязано от техниката, но в края на краищата естествено и тя ще бъде „открита“ и ще попадне в ръцете на усърдните инженери. Навярно много скоро ще открият нещо, чрез което постоянно да бъдем сред прилива не само на днешните моментни картини и събития, така както сега музиката от Париж и Берлин може да се чува във Франкфурт или Цюрих, а да се възстанови и регистрира всичко, случило се някога, както е било, и един ден ние със или без жица, със или без смущаващи странични шумове да чуем как е говорил цар Соломон или Валтер фон дер Фогелвайде^[5]. И всичко това, така както днес наченките на радиото, ще служи на хората само за да избягат от себе си и своите цели и да се обвият в една все по-гъста мрежа от забавления и безполезна заетост. Но аз не казах всички тези добре познати ми неща с обикновения си тон на огорчение и присмех срещу времето и техниката, а малко шеговито и с лекота, лелята също се усмихваше. Ние поседяхме близо час заедно, пиехме чай и бяхме доволни.

За вторник вечерта бях поканил красивото забележително момиче от „Черният орел“ и немалко усилия ми струваше да изтърпя времето дотогава. И когато най-после настъпи вторник, важността на моето отношение към непознатото момиче ми се проясни толкова, че изтърпнах от страх. Мислех единствено за момичето, очаквах всичко от него и бях готов да жертвам и да положа в краката му всичко, без ни най-малко да бях влюбен. Стигаше ми само да си представя, че то

може да наруши нашата уговорка или да я забрави и веднага ясно виждах какво е състоянието ми; тогава светът отново би бил пуст, всеки нов ден така сив и без стойност, както отминалият, и около мене пак би настъпила цялата ужасна тишина и мъртвина и от този ад на мълчанието нямаше никакъв излаз освен бръснача. В последните няколко дни бръсначът с нищо не ми бе станал по-мил, никак не бе намалял и страхът, който ми внушаваше! Именно това бе най-ужасното. Аз изпитвах дълбок, свиващ сърцето страх от прореза в гърлото, боях се от смъртта с някаква също така дива, упорита, непреодолима и бясна сила, сякаш бях най-здравият човек, а животът ми — рай. Осъзнах състоянието си с пълна, безпощадна яснота и разбрах, че непоносимото напрежение между това, да не можеш да живееш, а и да не можеш да умреш, правеше толкова важна за мене непознатата, малката хубава танцьорка от „Черният орел“. Тя беше мъничко прозорче, малък светъл процеп в моята мрачна пещера на страха. Танцьорката беше избавлението, пътят към свободата, необходимо бе да ме научи да живея или да умра, тя с нейната здрава хубава ръка трябваше да докосне вкочаненото ми сърце, за да може от досега с живота или да зацъфти, или да се разпадне на пепел. Откъде вземаше тя тази сила, откъде идеше магията ѝ, от какви тайнствени глъбини избликна нейното неизмеримо значение за мене — не можех да размисля, беше и все едно; не държах особено да го зная. Вече ни най-малко не ме засягаше никакво познание, никакви възгледи, от такива именно бях преситен и тъкмо тук за мене се таеше най-острата и носеща най-голям присмех и позор мъка — в това, че прозирах толкова ясно собственото си положение и дълбоко го съзнавах. Аз виждах пред себе си този тип, този звяр Степния вълк като муха в мрежа; виждах как съдбата му вече клони към решаване и колко беззащитен и оплетен виси в мрежата, където паякът е готов да го засмуче, и също колко близко изглежда една спасителна ръка. Бих могъл да кажа най-мъдрите и най-проникновените неща за връзките и причините на моето страдание, на душевната ми болест, на моята омагьосаност и невроза, за мене механиката беше прозрачна. Но ми бяха потребни не знания и разбиране — това, към което толкова отчаяно се стремях, беше преживяване, решение, тласък и скок.

Макар през онези няколко дни на очакване никога да не се съмнявах, че приятелката ми ще удържи на думата си, последния ден

все пак бях много развълнуван и неуверен. Никога в живота си не бях очаквал по-нетърпеливо настъпването на вечерта. И макар възбудата и нетърпението ми да бяха почти непоносими, едновременно чувствах, че ми действат поразително добре. Това беше невъобразимо хубаво и ново за мене, разочарования човек, който от дълго време нищо не бе очаквал и на нищо не бе се радвал; чудесно беше през целия ден да сновеш насам и натам, обзет от безпокойство, от опасения и бурно очакване, предварително да си мислиш какви да бъдат срещата, разговорите, преживяванията вечерта, да се обръснеш и преоблечеш (с особена грижливост да си сложиш нова риза, нова вратовръзка, нови връзки на обувките). Нека това умно и тайнствено момиче бъде каквото си ще, нека по един или друг начин да съм се свързал с него, беше ми безразлично; то съществуваше, чудото бе станало — аз още веднъж проявявах интерес към един човек и нов интерес към живота! Важно бе само да продължава така и аз да се поддам на това привличане, да следвам тази звезда.

Незабравим миг, отново я видях! Седях край малка маса в стария уютен ресторант, която запазих предварително по телефона, без да бе необходимо, изучавах листа с ястията и бях поставил в чаша за вода две красиви орхидеи, които купих за моята приятелка. Дълго трябваше да чакам, докато тя дойде, но се чувствах уверен в нейното идване и възбудата ми бе вече стихнала. И ето че тя се появи, спря пред гардероба, поздрави ме внимателно само с малко изпитателен поглед на светлосивите си очи. Недоверчиво проследих как келнерът се държеше с нея. Не, слава Богу, никаква интимност, никаква липса на дистанция, той беше безукорно любезен. И все пак те се познавах, тя го нарече Емил.

Когато ѝ поднесох орхидеите, тя се зарадва и се усмихна.

— О, това е хубаво от твоя страна, Хари. Искал си да ми направиш подарък, нали, ала не си знаел какво да избереш, не си знаел също доколко имаш право да ми подаряваш нещо и дали няма да се обидя, тогава си купил орхидеите. Това са просто цветя, но твърде скъпи. И така, благодаря. Впрочем, искам веднага да ти кажа, че не желая да получавам подаръци от тебе. Аз преживявам от мъжете, ала от тебе не искам да живея. Но как си се променил! Човек не може да те познае! Неотдавна изглеждаше, сякаш току-що те бяха свалили от

въжето, а сега отново си почти човек. А впрочем изпълни ли моята заповед?

— Коя заповед?

— Толкова ли забравяш? Имам пред вид дали вече можеш да танцуваш фокстрот. Ти ми каза, че не си желаеш нищо по-добро, отколкото да се придържаш към моите заповеди и че нищо не ти е приятно, отколкото да ме слушаш. Спомняш ли си?

— О, да. И така трябва да бъде. Сериозно го казах.

— И въпреки това още не си се научил да танцуваш.

— Че може ли така бързо, просто за няколко дни?

— Естествено фокс можеш да научиш за един час, бостън — за два, с тангото е по-дълго, но на теб то изобщо не ти е нужно.

— Но сега най-после трябва да науча името ти.

Тя ме гледа известно време мълчаливо.

— Навярно би могъл да го отгатнеш. Би ми било много приятно, ако го отгатнеш. Внимавай и се вглеждай в мене добре! Не ти ли е направило впечатление, че понякога аз имам малко момчешко лице? Например в момента?

Да, и сега, когато по-внимателно наблюдавах лицето на приятелката си, трябваше да ѝ дам право. То наистина беше момчешко. И като оставих да изтече една минута, това лице почна да ми говори нещо и да ми напомня за моето собствено юношество и за тогавашния ми приятел, който се казваше Херман. В един миг лицето на момичето съвсем се преобрази в някогашния Херман.

— Ако ти беше момче — казах ѝ аз с удивление, — би трябвало да се наричаш Херман.

— Кой знае, може и да е така, а просто да съм преоблечена — каза тя шеговито.

— Хермине ли се казваш?

Тя кимна сияеща, зарадвана, че отгатнах. Тъкмо в този момент поднесоха супата, започвахме да ядем и тя бе доволна като дете. От всичко, което ми харесваше у нея и ме очароваше, най-хубавото и своеобразното бе, че тя съвсем неочаквано можеше да премине от най-дълбока сериозност към най-забавна веселост и обратно, при това никак не се променяше и лицето ѝ не се разкривяваше, бе като на даровитото дете. Сега известно време тя беше весела: дразнеше ме с фокстрота, дори ме чукна с крак; усърдно хвалеше яденето; забеляза,

че си бях дал труд да се облека за вечерта, но имаше още куп изисквания към външността ми.

Между другото я попитах:

— Как постигна това, изведнъж така да заприличаш на момче, та и аз да мога да отгатна името ти?

— Ох, всичко това ти го направи сам. Не схващаш ли, учени господине, че ме харесваш и познанството ни ти изглежда важно, защото за теб съм един вид огледало, защото в себе си имам нещо, което откликва и те разбира? Собствено всички хора трябва да са един за друг такива огледала и да могат така да си отговарят и подхождат; но особняци като тебе са направо чудни и лесно се поддават на магията, че повече нищо не могат да видят и прочетат в очите на другите, че нищо не ги засяга. И после, когато такъв един чудак изведнъж все пак намери лице, което истински се вглежда в него и където той долавя нещо като отговор и сродство, е да, тогава естествено изпитва радост.

— Ти знаеш всичко, Хермине, — извиках аз удивен. — Точно така е, както казваш. И въпреки това си съвсем различна от мене! Ти си дори моя противоположност; имаш всичко, което на мен ми липсва.

— Така ти се струва — каза тя кратко. — И това е хубаво.

И сега над нейното лице, което всъщност за мен бе вълшебно огледало, се спусна тежък облак на сериозност, изведнъж целият ѝ образ излъчваше само загриженост, само трагизъм, бездънен като празните очи на маска. Бавно, дума след дума, сякаш изричайки ги неохотно, тя каза:

— Не забравяй какво ми заяви. Ти каза, че аз трябва да ти заповядвам и че за теб ще бъде радост да се подчиняваш на всички мои заповеди. Не забравяй това! Знай, малки Хари, както ти се струва, че в моето лице намиращ отговор, а в мене — отзивчивост и нещо, което събужда доверието ти, точно така се отнасям към теб и аз. Когато неотдавна те видях да влизаш в „Черният орел“ толкова уморен и блуждаещ, като че ли вече не бе от този свят, веднага схванах: Ето кой ще ми се подчинява, ето кой копнее за това да му заповядвам! И аз ще го правя, обещавам ти, нали затуй станахме приятели.

Тя говореше с толкова тежка сериозност, с такова голямо бреме на душата, че аз не можех съвсем да разбера и се опитвах да я успокоя

и отклоня разговора. Тя се отърси от това само с едно трепване на веждите, изгледа ме необоримо и продължи със съвсем студен глас:

— Трябва да удържиш на думата си, малкия. Казвам ти това, или ще се разкайваш. Ти ще чуеш много заповеди от мене и ще ги последваш; приятни заповеди, добри заповеди, за тебе ще бъде удоволствие да им се подчиниш. И накрая ти, Хари, ще изпълниш моята последна заповед.

— Да — казах аз почти неволно, — а каква ще бъде последната ти заповед?

Аз вече обаче я подозирах, кой знае защо.

Тя потръпна, като че ли я побиха леки студени тръпки, сякаш бавно се разбуди от своя унес. Очите ѝ не се откъсваха от мене. Тя изведнъж стана още по-мрачна.

— Би било умно от моя страна да не ти казвам това. Но аз не искам да съм умна, Хари, този път не. Желая нещо съвсем друго. Внимавай, слушай! Ти ще чуеш и отново ще забравиш, ще се смееш и ще плачеш над това. Внимавай, малкия! Искам да играя с тебе на живот и смърт, братле, и да ти покажа открито картите си още преди да сме почнали играта.

Колко красиво беше лицето ѝ, колко свръхземно, когато тя каза това! В очите ѝ, студени и светли, плуваше мъдра тъга, тези очи сякаш вече бяха изстрадали всичката въобразима мъка и се бяха примирили с нея. Устата на Хермине изричаше думите трудно, като че ли заекваше, почти както се говори, когато при голям студ лицето се е вкочанило; помежду устните ѝ, в ъглите на устата, при движението на езика, чийто връх само рядко се провиждаше, в противовес на нейния вид и глас, струеше някаква чиста, сладка, игрива чувственост, съкровена жажда за удоволствие. На спокойното ѝ гладко чело се спускаше къса къдрица и сякаш там, където падаше къдрицата, от време на време като живо дишане бликваше онази вълна, която даваше на Хермине приликата с момче и някаква двуполова магия. Слушах я страховито и все пак зашеметен и като че ли само наполовина бях тук.

— Ти ме харесваш — продължи тя — поради причините, които вече ти казах. Аз разчупих твоята самотност, аз те улових точно пред вратата на ада и отново те съживих. Но искам повече от тебе, много повече. Ще те накарам да се влюбиш в мене. Не, не ми противоречи, остави ме да говоря! Ти много ме харесваш, долавям това, и си ми

благодарен, но не си влюбен. Искам да направя така, че да се влюбиш, то спада към професията ми; нали живея от умениято да заставям мъжете да се влюбват в мене. Но внимавай добре, не го правя само защото те намирам толкова очарователен. Не съм влюбена в тебе, Хари, или поне толкова малко, колкото и ти в мене. Ала си ми нужен, както и аз на тебе. Нужна съм ти сега, в този момент, защото си отчаян и ти е необходим тласък, който да те запрати във водата и отново да ти вдъхне живот. Потребна съм ти, за да се научиш да танцуваш, да се научиш да се смееш и да живееш. На мен обаче ти си ми потребен не днес, а за по-късно и за нещо много по-важно и красиво. Когато се влюбиш в мене, аз ще ти дам последната си заповед, ще ми се подчиниш и това ще бъде добро и за двама ни.

Тя повдигна малко една от орхидеите, кафяво-виолетови със зеленикави жилчици, сведе лицето си за миг, с поглед, забит в цветята.

— Няма да ти е лесно, но ти ще го направиш. Ти ще изпълниш моята заповед и ще ме убиеш. Това е. Не ме питай нищо повече!

Все още втренчена в орхидеите, тя замлъкна, лицето ѝ се отпусна като разпукваща се цветна пъпка, разведри се след напрежението и гнета и ненадейно на устните ѝ се появи прелестна усмивка, докато очите ѝ още миг останаха неподвижни и приковани. И сега тя разтърси глава с леките момчешки къдри, отпи глътка вода и отново изведнъж видя, че сме седнали на вечеря и с весел апетит се зае с яденето.

Дума по дума аз бях изслушал ясно загадъчното ѝ слово, дори отгатнах „последната ѝ заповед“ още преди да я изрече и вече не се изплаших от това нейно „ти ще ме убиеш“. Всичко, което тя казваше, ми звучеше убедително и съдбовно. Аз го приемах и не се възпротивих срещу него и дори всичко, въпреки ужасната сериозност, с която тя бе говорила, за мен не бе напълно действително и сериозно. Един дял от душата ми попи нейните думи и им вярваше, а друг кимаше успокоително и си вземаше бележка, че следователно дори и тази толкова умна, здрава и уверена Хермине си има своите фантазии и временни помрачения на съзнанието. Едва бе изречена нейната последна дума и веднага един пласт от недействителност и невероятност се спусна върху цялата сцена.

Аз все още не можех да направя скока във вероятното и действителното със същата лекота на танцорка по въже, с която го бе

направила Хермине.

— И тъй, аз ще те убия някога? — попитах тихо, унесено, докато тя отново вече се усмихваше и много старателно разрязваше печената птица.

— Естествено — кимна тя, — стига вече, сега е време да ядем, Хари, бъди мил и ми поръчай още малко зелена салата! Нямах ли апетит? Аз смятам, че ти трябва да се учиш на всичко, което при другите хора се разбира от само себе си, дори на радостта от храната. И тъй, виж, малкия, — това тук е бутче от гъска и когато откъсваш светлото приятно месце от костите, е същински празник. И аз в този момент изпитвам такова приятно и благодарно чувство, както когато някой влюбен за пръв път помага на своето момиче да си свали палтото. Разбра ли? Не? Ти си глупчо. Внимавай, ще ти дам едно късче от това чудесно месо и ще видиш. Отвори си устата. Ех, какво си плашило! Боже мой, сега пък поглежда към другите дали няма да видят, като хапне един залък от моята вилица! Да не те е грижа за това, блудни сине, аз няма да те опозоря. Но ако за всяко твое удоволствие ти е потребно разрешение от други хора, тогава наистина си клетник.

Предишната сцена ставаше все по-недействителна, все по-невероятно ми се струваше, че тези очи само до преди минута се бяха втреничали така тежко и страховито. Ох, в това Хермине беше също като живота: винаги само в мига, никога не можеше да се прецени предварително! Сега тя ядеше и се отнасяше сериозно към печената гъска, салатата, тортата и ликьора, те ставаха предмет на нейната радост и оценка, на разговора и въображението й. Щом вземаха празната чиния, започваше нова глава. Тази жена, която така съвършено ме бе прозряла; която, изглежда, знаеше за живота повече, отколкото всички мъдреци, умееше да се преобразява в дете и да се отдава на малката моментна игра на живота с изкуство, което без тържествени обреди ме превръщаше в неин ученик. Може би това да беше върховна мъдрост или най-проста наивност. Този, който умее да преживява мига, който така живее със съвремието и знае толкова приветливо и грижовно да цени всяко малко цвете край пътя, стойността на всеки кратък миг за игра, на него животът не може да навреди с нищо. И това весело дете със своя добър апетит, с шеговития си изтънчен вкус можеше ли да бъде едновременно мечтателка и истеричка, която си желае смъртта, или будна пресметливка, която

съзнателно и със студено сърце искаше да ме накара да се влюбя в нея и да ѝ стана роб? Не можеше. Не, тя просто беше отдадена напълно на мига, така имаше свободата да преживее всяко весело хрумване, също и всяка мимолетна тайнствена тръпка от далечни глъбини на душата.

Тази Хермине, която днес виждах за втори път, знаеше всичко за мене и ми се струваше невъзможно някога да имам тайна от нея. Допустимо беше тя да не разбира напълно моя душевен живот: в отношението ми към музиката, към Гьоте, към Новалис или Бодлер тя навярно не би могла да ме следва, но и това бе много съмнително, вероятно би вникнала и в него без никакви усилия. Ако ли не успееше, то какво ли бе останало от моя духовен живот? Не беше ли целият разбит и загубил своя смисъл. Но другите, най-личните ми проблеми и тъжби тя би разбрала, в това не се съмнявах. Скоро аз щях да ѝ говоря за Степния вълк, за трактата, за всичко и всичко, което досега бе съществувало само за мене, за което никога не бях проронвал дума пред жив човек. Не можех да устоя да не започна веднага.

— Хермине — казах аз, — неотдавна ми се случи нещо чудно. Един непознат ми даде малка напечатана брошурка, подобна на панаирджийска книжка, и в нея е описана цялата ми история — всичко, което се отнася до мене, съвсем точно. Кажи, не е ли странно?

— А как се казва книжката? — попита тя.

— Трактат за Степния вълк.

— О, степен вълк е знаменито и Степния вълк си ти? Ти ли трябва да си това?

— Да, аз. Аз съм същество, което е получовек и полувълк или само си въобразява, че е така.

Тя не отвърна нищо. Взря се изпитателно и с внимание в очите ми, после в моите ръце и за момент в погледа ѝ отново изплува предишната сериозност и мрачно страдание. Вярвах, че съм отгатнал мислите ѝ — дали съм достатъчно вълк, за да изпълня нейната „последна заповед“.

— Естествено това е твоя приумица — каза тя, като се върна към веселостта — или ако искаш, поетичен образ. Но в него има нещо вярно. Днес ти не си вълк, но преди, когато влезе в залата като паднал от луната, тогава в тебе имаше нещо зверско и тъкмо то ми се хареса.

Хермине млъкна поради някакво внезапно хрумване и каза смутено:

— Това звучи толкова глупаво, такава една дума като звяр или хищник. Не бива по този начин да се говори за животните. Да, те често са ужасни, но пак са много по-истински от хората.

— Какво значи истински? Как го разбираш?

— Е, ами поразгледай някое животно, една котка, куче или птица, или дори някое от красивите големи животни в зоологическата градина — пума или жираф! И ще видиш, че всички те са истински; че нито едно от тези животни не се притеснява и не чувства; че не знае какво да прави и как да се държи. Те не се стараят да ти импонират. Не играят. Те са такива, каквито са, като камъните и цветята или звездите на небето. Разбираш ли?

Разбирах.

— Обикновено животните са тъжни — продължи тя. — И когато някой човек е много тъжен, не защото, да речем, го боли зъб или е загубил пари, а защото за един час долавя какво е положението на всичко, целия живот и тогава е истински тъжен, в такъв момент той всякога малко прилича на животно — изглежда тъжен, но по-верен на себе си и по-хубав от обикновено. Така е и тъкмо такъв вид имаше, Степни вълко, когато те съзрях за пръв път.

— Хермине, а какво мислиш за онази книга, в която съм описан?

— О, знаеш ли, не искам непрестанно да мисля. Друг път ще поговорим за това. Може дори някога да ми я дадеш да я прочета. Или не, ако трябва отново да се заема с четене, тогава по-добре да ми дадеш една книга от тези, които сам си написал.

Тя помоли за кафе и известно време изглеждаше невнимателна и разсеяна. После изведнъж засия, като че ли размишленията ѝ бяха стигнали до своята цел.

— Намислих — каза тя радостно.

— Какво?

— През цялото време мислих какво да направим за фокстрота. И тъй, я кажи имаш ли стая, в която ние от време на време по за един час да можем да танцуваме? Може да е и малка, това няма значение, само долу да не живее някой, който после да се качи при нас и вдигне скандал, ако малко му се тропа на главата. Е, добре тогава, много добре. Значи можеш да се учиш да танцуваш вкъщи?

— Да — казах аз плахо. — Толкова по-добре. Но мисля, че за това ще бъде потребна и музика.

— Естествено, но внимавай сега, музика ти ще купиш, това ще струва най-много колкото един курс по танц при учителка. А от учителката ще спестиш, защото ще те уча аз сама. И музика ще си имаме колкото искаме, а грамофонът ще ни остане в добавка.

— Грамофонът ли?

— Разбира се, ти ще купиш един малък апарат и няколко плочи с танцова музика към него...

— Чудесно — извиках аз. — И ако ти наистина успееш да ме научиш да танцувам, тогава ще получиш грамофона като хонорар. Съгласна ли си?

Казах това много сърцато, ала то не идваше от сърце. Не можех да си представя в моя малък работен кабинет с книгите такъв един апарат, който не ми беше приятен, а имах много да възразя и срещу танцуването. Но все пак си помислих, че при случай човек може някога и да опита, макар да бях убеден, че съм твърде стар и скован и вече не ще мога да се науча. Но сега така стремглаво! За мен цялата работа бе бърза и бурна и аз усещах как се надига за съпротива всичко, което като стар разглезен познавач на музиката имах против грамофона, джаза и модерната танцова музика. Че сега в стаята ми заедно с Новалис и Жан Паул, в моята постница и убежище, където царяха само мисли, щеше да зазвучи и американски танцов шлагер, ми се струваше повече отколкото някой би могъл да иска от мене. Да, но го искаше не „някой“, а Хермине — тя имаше право да заповядва. И аз се подчинявах. Естествено се подчиних.

На другия ден следобед ние се срещнахме в едно кафене. Когато отидох, Хермине седеше вече там, пиеше чай и усмихната ми показва един вестник, в който бе открила моето име. Това беше едно от реакционните подстрекателски издания на моята родина, в което от време на време, като при непрестанна обиколка в кръг, се появяваха бурни статии с ругатни срещу мене. В годините на войната аз бях противник на войната, а след нея, при случай, призовавах към спокойствие, търпение, човечност и самокритика и се борех срещу ставащите всекидневно по-остри, по-глупави и по-диви националистически подстрекателства. И сега отново вестникът подемаше атака с тази статия, лошо написана, съчинена наполовина от самия редактор, наполовина със заемки от много подобни материали в пресата, която по дух беше близо до него. Известно е, че никой не

пише така лошо, както защитниците на една остаряваща идеология, и никой не върши занаята си по-нечисто и без добросъвестен труд. Хермине бе прочела статията и беше узнала, че Хари Халер е вредител, безотечественик и че естествено положението на отечеството не може да бъде друго освен лошо, докато се търпят такива хора и такива мисли и у младежта се насаждат сантиментални схващания за човечеството, вместо тя да се възпитава за военно отмъщение срещу изконния враг.

— Ти ли си това? — попита Хермине и посочи моето име. — Е, здравата си спечелил врагове, Хари. Ядосваш ли се?

Аз прочетох няколко реда — те бяха както обикновено, всяка една от тези шаблонни хули вече от години ми беше позната до втръсване.

— Не — казах аз, — не ме ядосва, отдавна съм свикнал. Няколко пъти изразих мнението, че всеки народ и дори всеки отделен човек, вместо да се приспива с измамни политически въпроси „за вината“, е по-добре да се саморазследва доколко той лично поради грешки, пропуски и лоши привички е съвиновен за войните и за всички други беди на света, навярно този е единственият път да се избегне следващата война. Те не могат да ми простят това, защото естествено се смятат за напълно невинни — кайзерът, генералите, едрите индустриалци, политиците, вестниците — никой не може да се самоупрекне и в най-малкото, никой няма каквато и да е вина. Би могло да се приеме, че в света всичко върви чудесно, само дето няколко десетки милиона убити лежат в земята. И виждаш ли, Хермине, ако такива статии с ругателства вече не могат да ме ядосат, понякога те все пак ме натъжават. Две трети от моите съотечественици четат този вид вестници, всяка сутрин и вечер четат такива дрънканици, всеки ден биват обработвани, предупреждавани, насъсквани, у тях подклаждат недоволство и озлобление, а целта и крайт на всичко това е отново войната, следващата, идващата война, която положително ще бъде още по-ужасна, отколкото беше миналата. Всичко това е ясно и просто, всеки човек би могъл да го разбере и след един-единствен час на размисъл да стигне до същото заключение. Но никой не желае това, никой не иска да предотврати задаващата се война, никой не желае да спести на себе си и на своите деца поредната кланица за милиони щом не може да го получи на по-ниска цена. Един

час за размисъл, малко време да се съсредоточи в себе си и се запита доколко сам е съучастник в безредието и злината в света и съвиновник — видиш ли, никой не иска да го отдели! И в резултат ще продължава все така и идната война с усърдие ще се подготвя от много стотици хора ден подир ден. Откакто го знам, това ме скоча и доведе до отчаяние, за мене вече няма „отечество“ и никакъв идеал, всичко е просто декорация за господата, които подготвят следващото клане. Няма смисъл да разсъдиш; да кажеш, да напишеш нещо човешко; няма смисъл хубави съждения да вълнуват ума ти — на двама-трима души, които постъпват така, се падат стотици вестници, списания, речи, официални и тайни заседания, а те ден след ден се стремят към точно обратното и го постигат.

Хермине ме бе слушала със съучастие.

— Да — каза тя сега. — Ти имаш право. Естествено отново ще има война, не е необходимо човек да чете вестници, за да го разбере. Това наистина натъжава, но няма смисъл. То е все едно човек да тъгува, че въпреки всички и всичко, което може да направи срещу това, някога неизбежно ще умре. Борбата срещу смъртта, мили Хари, е винаги красива, благородна, тя е чудесно и достойно дело, а значи — и борбата против войната. Но тя също и винаги е безнадеждна донкихотовщина.

— Това може би е вярно — потвърдих аз буйно, — но с истини като тези, че всички ние скоро ще трябва да умрем, следователно всичко е безразлично и все едно, целият живот става повърхностен и глупав. Да, трябва ли да отхвърлим всичко, да се откажем от всеки дух, от всеки стремеж, от всяка човечност и да оставим по-нататък да властват честолюбието и парите и на чаша бира да изчакаме следващата мобилизация?

Удивителен беше погледът, който Хермине ми хвърли сега — поглед, пълен с веселост, пълен с присмех и дяволитост; поглед на другарско разбиране и едновременно наситен с тегло, знание и шеметно дълбока сериозност.

— Ти не бива да мислиш така — каза тя съвсем майчински. — Твоят живот не става повърхностен и глупав, ако знаеш, че борбата ти ще бъде неуспешна. Много по-повърхностно е, Хари, ако ти, борейки се за нещо добро и идеално, смяташ, че лесно можеш да го постигнеш. Нима идеалите съществуват, за да бъдат постигнати? А нима ние,

хората, живеем, за да отменим смъртта? Не, ние живеем, за да се страхуваме от нея и после отново да я заобичае; тъкмо поради смъртта понякога за час животът заблестява пред нас така хубав. Ти си дете, Хари. Бъди сега послушен и ела с мене, днес имаме да свършим много. В този ден не искам повече да се тормозя с мисли за войната и вестниците. А ти?

О, не, аз също бях готов да се откажа.

Ние отидохме заедно — това беше първата ни обща разходка из града — отидохме в един магазин за музикални инструменти и разгледахме грамофоните; отворяхме ги и ги затворяхме; карахме да ни ги пуснат и когато намерихме един много подходящ, приятен на вид и евтин, аз поисках да го купя, обаче Хермине не желаше да се решим толкова бързо. Тя ме възпря и трябваше да отида с нея и във втори магазин и там да претърсим всички системи и големини от най-скъпите и най-евтините грамофони, да ги прослушае и чак тогава Хермине се съгласи да се върнем в първия магазин и да купим намерения там апарат.

— Виждаш ли — казах аз, — можеше да се уреди по-просто.

— Смяташ ли? А тогава вероятно утре щяхме да видим същия апарат, изложен на друга витрина и с двадесет франка по-евтин. И освен това, да направиш една покупка е удоволствие, а което доставя удоволствие, трябва да се изпитва докрай. Ти имаш да се учиш още на много неща.

С един служител от магазина ние занесохме покупката в моето жилище.

Хермине огледа всекидневната ми много внимателно, похвали печката и дивана, опита столовете, вземаше книги в ръка, после дълго стоя пред фотографията на моята любима. Грамофона поставихме върху скрина между купчините с книги. И обучението ми вече започна. Хермине пусна плоча с някакъв фокстрот, показва ми първите стъпки, хвана ме за ръка и се залови да води. Аз послушно тропях, блъсках се в столовете, слушах нейните заповеди, не ги разбирах, настъпвах я и бях колкото непохватен, толкова и усърден. След втория танц тя се хвърли на дивана и взе да се смее като дете.

— Боже мой, колко си вдървен! Ама върви си просто, сякаш си тръгнал на разходка. Да се напрягаш изобщо не е необходимо. Мисля, че ти вече дори се сгорещи. Е, хайде да починем пет минути! Виждаш

ли, да се танцува, когато човек умее, е толкова просто, както и да се мисли, а е много по-лесно за научаване. Сега няма да се отнасяш с такава нетърпимост към това, че хората не искат да се приучат на мислене, а предпочитат да нарекат господин Халер предател на страната си и спокойно да допуснат следващата война.

Подир един час Хермине си тръгна с уверението, че другия път щяло да върви по-добре. Аз не бях на същото мнение и бях много разочарован от моята тъпост и тромавост. През този час, както ми изглеждаше, изобщо нищо не бях научил и не вярвах, че втория път може да бъде по-добре. Не, и за танца са потребни способности, каквито напълно ми липсваха: веселост, невинност, лекомислие, замах. Ех, та нали отдавна си мислех, че с мен е така.

Но чудно, на следващия ден всъщност тръгна по-добре и дори започна да ми прави удоволствие и в края на часа Хермине твърдеше, че вече знам фокстрот. Ала когато от това заключи, че утре трябвало да отида с нея в някой ресторант да танцуваме, аз се изплаших много и се бранех със страст. Тя хладно ми напомни за моя обет да я слушам и ми поръча утре за чая да бъда в хотел „Баланс“.

Нея вечер аз си останах вкъщи, исках да чета и не можех. Страхувах се от утрешния ден; ужасна ми се струваше мисълта, че аз, стар, плах и чувствителен особняк, не само ще отида в едно от тези досадни модерни заведения за чай и танци с джазова музика, но и там сред много чужди хора ще трябва да танцувам, без още да умея. И признавам, надсмивах си се и се срамувах от себе си, когато сам в тихата си работна стая отворих и пуснах апарата; леко, по чорапи, започнах да репетирам стъпките на моя фокстрот.

На другия ден в хотел „Баланс“ свиреше малък оркестър, сервираха чай и уиски. Опитах се да подкупя Хермине, предложих ѝ сладкиши, помъчих се да я поканя и на бутилка вино, но тя беше неумолима.

— Днес ти не си дошъл тук за удоволствие. Това посещение е урок по танц.

И аз трябваше два-три пъти да танцувам с нея, а междувременно тя ме запозна със саксофониста — един мургав хубав млад мъж от испански или южноамерикански произход, който, както тя каза, можел да свири на всякакви инструменти и да говори на всички езици по света. Този синьор, изглежда, беше много добър познат и приятел на

Хермине. Пред себе си той имаше два саксофона с различна големина и ги надуваше поред, докато неговите черни блестящи очи внимателно и със задоволство изучаваха танцуващите. За мое особено учудване към този безобиден хубав музикант аз изпитах нещо като ревност; не любовна ревност, защото, разбира се, между нас с Хермине не можеше и дума да става за любов, но по-скоро една духовна дружеска ревност, тъй като ми се струваше, че той не е съвсем достоен за интереса и необикновеното внимание — да, дори обожанието, което тя проявяваше към него. Тук ми се налага да правя смешни запознанства, мислех си аз умърлушен.

После Хермине бе канена за танц едно след друго и аз останах сам на чаша чай, слушах музиката, един вид музика, която дотогава не можех да търпя. Боже мили, мислех си аз, значи вече трябва да бъда въведен тука и да се чувствам като у дома си в този толкова чужд и противен и досега така грижливо избягван и дълбоко презиран от мене свят на безделници и хора на удоволствията, в еднообразния подражателски свят на кафенетата с мраморни масички, джазова музика, кокотки и търговски пътници! Натъжен, отпихах от чая си и гледах втренчено към полуелегантната тълпа. Две хубави момичета привлякоха погледа ми, две добри гъвкави танцьорки, които аз с удивление и завист следях с очи как танцуват красиво, весело и уверено.

Тогава Хермине се върна и беше недоволна от мене. Не съм бил тука, смъмряше ме тя, за да правя такава физиономия и да стоя неподвижно край масичката за чай, сега трябвало, молела ме, да си дам сърце и да танцувам. Как, та аз не познавам никого? Това не било необходимо. Нима не съм видял нито едно момиче, което да ми харесва?

Показах ѝ едното, по-красивото, което стоеше съвсем близо до нас: с хубава кадифена рокличка, късо остригани, гъсти руси коси и пълни женствени ръце. Хермине настоя веднага да отида и да го поканя. Отчаяно се противях.

— Че ние не се познаваме — казах аз нещастен, — пък и да бях хубав млад момък! Но такъв един стар скован глупак, който дори не умее да танцува, та тя ще ми се присмее!

Хермине ме изгледа с презрение.

— А дали аз ще ти се присмея, естествено ти е безразлично. Какъв страхливец си! Всеки, който се приближава до някое момиче, рискува да му се присмеят; това е нещо като залог. И тъй, рискувай, Хари, и в най-лошия случай се остави да ти се смеят, иначе моята вяра в послушанието ти ще се стопи.

Тя не отстъпваше. Със свито сърце аз станах и тръгнах към красивото момиче още щом музиката започна отново.

— Всъщност не съм свободна — каза момичето и ме погледна любопитно с големи живи очи, — но моят партньор, изглежда, се е заседял там на бара. Е, хайде тогава!

Аз я обгърнах и направих първите стъпки още учуден от това, че красавицата не ме отпрати и тъй като тя веднага схвана как стоят нещата, пое воденето. Танцуваше чудесно и това ме увлече, за няколко минути забравих всички задължения и правила на танца, просто плувах заедно с нея, усещах стегнатите ѝ бедра, пъргавите гъвкави колене, гледах нейното младо, сияещо лице, признах ѝ, че танцувам за първи път в живота си. Тя се усмихна и ме насърчи, с удивителна игривост отговаряше на моите възхитени погледи и ласкателни думи, не с реч, а с леки очарователни движения, които ни свързваха по-близко и по-привлекателно. Държах здраво дясната си ръка над талията ѝ, щастлив и усърден следвах движенията на нейните крака, ръце и рамене; за мое учудване нито веднъж не я настъпих и когато музиката свърши, ние двамата стояхме прави и ръкопляскахме, докато танцът не бе засвирен повторно и аз, старателен, влюбен и съсредоточен, още един път изпълних ритуала.

Когато танцът свърши — твърде рано, — красивото момиче в кадифе се оттегли и неочаквано до мен застана Хермине, която ни беше наблюдавала.

— Забелязваш ли нещо? — усмихна се тя с похвала. — Откри ли, че женските крака не са крака на маси? Е, браво! Фокс ти вече умееш, слава Богу, утре ще започнем с бостън, а след три седмици е балът с маски в залите на „Глобус“.

За музиката беше настанала пауза. Ние едва бяхме седнали и при нас дойде хубавият млад господин Пабло, саксофонистът, кимна ни и се настани до Хермине. Изглежда, че бяха много добри приятели. На мене обаче, признавам си, при първата ни среща този господин никак не ми хареса. Красив беше, това не можеше да се отрече, с красива

фигура и лице. Но други предимства аз не можех да открия у него. Също и владееенето на много езици за него бе лесно, та той изобщо не казваше нищо, само думите „моля“, „благодаря“, „да“, „разбира се“, „ало“ и тем подобни, които действително знаеше на много езици. Не, той, синьор Пабло, не говореше нищо, а изглежда, че и много не мислеше този хубав кабалеро. Неговото занимание беше да надува саксофона в джазовия състав и изглеждаше отдаден на тази професия с любов и страст. Понякога по време на свиренето неочаквано ръкопляскаше или си позволяваше други изблици на въодушевление, някак силно и напевно викаше „о-о-о, ха-ха-ха, ало“. Иначе видимо не бе способен за нищо друго на света, освен да бъде хубав, да се харесва на жените, да носи яки и връзки по най-новата мода, а също и много пръстени на ръцете. Неговото участие в разговора се изразяваше в това, че той седеше с нас, усмихваше ни се, гледаше ръчния си часовник и свиваше цигари, при което бе много сръчен. Тъмните му красиви очи на креол, черните къдри не криеха нито романтика, нито проблеми, нито мисли. Погледнат отблизо, красивият екзотичен полубог беше един доволен и малко разглезен младеж с приятни маниери — нищо повече. Заговорих с него за инструмента му, за тембъра в джазовата музика — той трябваше да види, че има работа със стар познавач и любител на музиката. Но не прояви никакъв интерес и докато аз от вежливост към него или собствено към Хермине предприех нещо като музикално-теоретично оправдаване на джаза, той се усмихваше добродушно на мене и моите старания и вероятно му беше съвършено неизвестно, че преди и освен джаза съществува и друга музика. Той беше мил; да, мил и вежлив, усмихваше се хубаво с големите си празни очи. Но между него и мене, изглежда, нямаше нищо общо; нищо от това, което нему се струваше важно и свято, не би могло да бъде и за мене такова — ние идвахме от противоположни краища на земята, в нашите езици нямаше нито една обща дума. (Но по-късно Хермине ми разказа нещо забележително. Тя разправи, че след този разговор Пабло ѝ напомнил за мене, да бъдела особено грижовна с този човек, който явно е много нещастен. И когато тя го попитала откъде заключава така, той казал: „Клетият, клетият човек! Че виж му очите! Не може да се смее!“)

Когато черноокият се бе сбогувал и музиката отново засвири, Хермине стана.

— Сега би ли могъл пак да танцуваш с мене, Хари? Или не желаеш повече?

И с нея днес аз танцувах по-безгрижно, по-свободно и по-весело, макар и не толкова волно и в самозабрава, както с другата. Хермине ме остави да водя и се притисна до мене нежно и леко като лист на цвете и при нея аз също открих и изпитах всички ония ту отзивчиви, ту отлитащи прелести. И от Хермине лъхаше на жена и любов, и нейният танц пееше нежно и съкровено красивата, примамваща песен на пола, и все пак аз не можех да отвърна на всичко това съвсем свободно и весело, не можех да му се обрека в пълен захлас. Хермине ми беше твърде близка, чувствах я свой другар, сестра, себеравна; тя приличаше на мен самия и на приятеля ми от младостта Херман — на мечтателя, поета, пламенния събрат при моите духовни занимания и безразсъдства.

— Аз зная — каза тя после, когато заговорих за тези неща, — добре зная, че е така. И въпреки това наистина ще те накарам да се влюбиш в мене, но не бива да се бърза. Засега сме другари, хора, които се надяват да станат приятели, тъй като сме се опознали. Сега и двамата искаме да се учим един от друг и да играем един с друг. Аз ще ти покажа моя малък театър, ще те науча да танцуваш, да бъдеш малко весел и глупав, а ти ще ми откриеш своите мисли и малко от познанията си.

— Ах, Хермине, та аз нямам какво толкова да ти покажа, ти знаеш много повече от мене. Какъв забележителен човек си ти, момиче! Всякога ме разбираш и си на една крачка преди мене. Значи ли аз нещо за тебе? Не съм ли ти досаден?

Тя сведе надолу потъмнял поглед.

— Не обичам да те слушам да говориш така! Помисли за вечерта, когато ти, съсипан и отчаян, изплува от твоята мъка и самотност, пресече моя път и ми стана другар! Защо смяташ тогава те познах и можах да те разбера?

— Защо, Хермине? Кажи ми!

— Защото и аз съм като тебе. Защото и аз съм така сама, както и ти, а живота, хората и себе си мога да обичам и вземам сериозно също толкова малко, колкото и ти. Наистина винаги има по неколцина такива хора, които изискват от живота най-възвишеното и трудно могат да се примирят с неговата глупост и суровост.

— Ох, ти! — извиках дълбоко учуден. — Приятелко, аз те разбирам, никой няма да те разбере по-добре от мене. И въпреки това ти си ми загадка. Ти с такава лекота се справяш с живота, изпитваш такова преклонение към дребните неща и наслади, така владееш изкуството да се живее. Как може ти да страдаш от живота? Как може ти да се отчайваш?

— Аз не се отчайвам, Хари. Но да страдам от живота, о, да, в това имам опит. Ти се учудваш, че не съм щастлива, защото мога да танцувам и така добре да плувам по повърхността на живота. А пък аз, приятелю, се чудя, че ти си толкова разочарован от живота, понеже се чувстваш у дома си в най-хубавите и най-дълбоки неща — в духа, в изкуството, в мислите, — затова ние се привличаме един друг, затова сме като брат и сестра. Аз ще те науча да танцуваш и да играеш, да се смееш и все пак да не си доволен. А от тебе ще науча да мисля, да зная и пак да не съм доволна. Знаеш ли, че ние двамата сме деца на дявола?

— Да, такива сме. Дяволът е духът, а ние сме неговите нещастни деца. Ние сме изпаднали от природата и висим в празнотата. Но сега ми хрумна нещо. В трактата за Степния вълк, за който ти разказах, е написано нещо за това, че е само измислица на Хари, ако той вярва, че има една или две души, че се състои от една или две личности. У всеки човек има десет, сто, хиляда души.

— Това много ми допада — извика Хермине. — При тебе например духовното е много високо развито и затова ти си толкова изостанал във всички други малки изкуства на живота. Мислителят Хари е на сто години, а танцьорът е роден едва преди половин ден. Него сега ще поведем напред и всичките му малки братчета, които са също така невръстни, глупави и неразвити, какъвто е той.

Тя ме гледаше усмихната и попита тихо, с променен глас:

— А как ти се хареса Мария?

— Мария? Коя беше тя?

— Момичето, с което танцува. Хубаво момиче, много хубаво. Ти вече малко се влюби в нея, доколкото мога да забележа.

— Че ти познаваш ли я?

— О, да, ние се познаваме доста добре. Много ли ти се хареса?

— Тя ми допадна и аз се радвам, че беше толкова внимателна към моето танцуване.

— Ех, ако това беше всичко. Ти трябва малко да я поухажваш, Хари. Тя е много хубава и танцува толкова добре, а и вече си влюбен в нея. Вярвам, че ще имаш успех.

— О, това изобщо не засяга честлюбието ми.

— Сега поизлъга малко. Аз, разбира се, знам, че някъде по света имаш любима, с която се виждаш два пъти в годината, за да спориш с нея и тогава. Да, много хубаво от твоя страна е, ако искаш да останеш верен на тази забележителна приятелка, но позволи ми да не го вземам за съвсем сериозно! Изобщо, подозирам те, че приемаш любовта страшно сериозно. Разбира се, можеш да го правиш, да обичаш по своя идеален начин колкото си искаш, твоя работа си е, нямам грижа за това. Но онова, за което ще се погрижа, е да изучиш по-добре малките, леките изкуства и игри в живота, в тази област аз съм ти учителка и ще бъда по-добра наставница от твоята идеална любима, разчитай на това. На теб наистина ти е потребно отново да спиш с някое хубаво момиче, Степни вълко.

— Хермине — извиках измъчен, — та погледни ме, стар човек съм.

— Ти си едно малко момче. И точно както доста си се ленил да се научиш да танцуваш, докато почти не беше станало твърде късно, така също не си си дал труда и да се научиш да любиш. Разбира се, да обичаш идеално и трагично, приятелю, ти умееш превъзходно, не се съмнявам и ти изказвам цялото си уважение! Но сега ще се научиш да обичаш и малко обикновено, човешки. Началото естествено вече е направено, скоро можеш да бъдеш заведен на бал. Само че преди това трябва да научиш и бостън, утре ще започнем с него. Ще дойда в три часа. А как впрочем ти харесва музиката тук?

— Отлична е.

— Виждаш ли, това също е напредък, ти вече се понаучи. Досега не можеше да търпиш цялата тази танцова и джазова музика, намираше я твърде несериозна, незадълбочена, а сега видя, че не е нужно тя да се взема сериозно, обаче се случва да е много приятна и очарователна. Впрочем без Пабло целият състав тук не би представлявал нищо. Той го води, той го разпалва.

Както грамофонът разваляше атмосферата на аскетическа духовност в работната ми стая, както американските танци проникнаха, чужди и смуцаващи, дори съсипващи, в моя грижливо

поддържан музикален свят, така от всички страни нахлуваше новото, страшното, разложителното в досега толкова остро очертания и строго затворен мой живот. Тракатът за Степния вълк и Хермине имаха право с тяхното учение за хилядите души. Всекидневно наред с всички стари в мене се показваха и още няколко нови души; предявяваха претенции; вдигаха шум и сега аз ясно като картина виждах пред себе си заблудата относно моята досегашна личност. Сам бях придал значение на няколкото способности и сръчностите, в които случайно можех да се проявя силно; бях нарисувал портрета на един Хари и заживял живота на Хари, който собствено не беше нищо освен един много изтънчен и образован познавач на поезия, музика и философия. Целия остатък от личността ми, целия останал хаос от способности, влечения, стремежи възприемах като досаден и нарекох с името Степен вълк.

Междувременно този прелом от моята заблуда, това разпадане на собствената ми личност в никакъв случай не беше само приятно и забавно приключение, напротив — често биваше силно болезнено, често пъти непоносимо. Грамофонът неведнъж звучеше наистина сатанински сред това обкръжение, където всичко беше настроено в много по-други тонове. И от време на време, когато танцувах моя уанстеп в някой модерен ресторант, сред мнозинството от елегантни епикурейци и парвенюта, ми се струваше, че съм предател на всичко, което някога е било за мене достойно за уважение и свято в живота. Ако Хермине би ме оставила сам дори за осем дни, то скоро отново бих се измъкнал от тези мъчителни и комични епикурейски опити. Но Хермине беше постоянно с мене. Макар да не я виждах всеки ден, имах чувството, че неотстъпно ме гледа, придружава, пази, одобрява постъпките ми и с усмивка чете по лицето ми всички мои мисли за отклонение и бягство.

С все по-голямото разрушаване на това, което преди бях наричал моя личност, започнах също да разбирам защо въпреки цялото отчаяние трябваше така ужасно да се страхувам от смъртта и взех да забелязвам, че и този дяволски и позорен страх от смъртта е дял от старото ми бюргерско лъжливо съществуване. Досегашният Хари Халер — талантливият творец; познавачът на Моцарт и Гьоте; авторът на бъдещи интерес наблюдения върху метафизиката на изкуството, върху гениалното и трагичното, върху човечността; печален отшелник

в своята препълнена с книги постница, — черта по черта бе подложен на самокритика и не я издържа в никое отношение. Този надарен и интересен господин Халер наистина проповядваше разум и човеколюбие и протестираше срещу суровостта на войната, но по време на войната не допусна да бъде изправен до стената и разстрелян, както би отговаряло на действителната последователност на убежденията му, а откри някаква форма за приспособяване, крайно почтена и благородна естествено, но все пак компромис. По-нататък той беше противник на властта и експлоатацията, но имаше вложени в банката доста ценни книжа от индустриални предприятия, чиито лихви харчеше без никакво угризение на съвестта. Така беше и във всичко. Хари Халер действително чудесно беше предрешен като идеалист и презиращ света човек, като тъжен отшелник и гръмовен пророк; всъщност обаче той бе буржоа и намираше осъдителен живота, който Хермине водеше; ядосваше се за нощите, пропилены в ресторантите, също и за прахосваните там талери; бе с утежнена съвест и в никакъв случай не копнееше за своето освобождаване и усъвършенстване, а напротив, буйно се стремеше към някогашните удобни времена, когато неговите духовни игри още му доставяха удоволствие и му носеха слава. Също така читателите на вестниците, които той презираше и осмиваше, копнееха да се върнат към идеалното време отпреди войната, защото това беше по-удобно, отколкото да се поучат от изстраданото. По дяволите, да се погнусиш от този господин Халер! И въпреки това аз се бях вкопчил в него или може би във вече разпадащата се негова маска, в кокетирането с духовното, в бюргерския му страх пред безредното и случайното (към което спадаше и смъртта) и с присмех и обзет от завист, сравнявах възникващия сега нов Хари, този малко плах и смешен дилетант от танцовите зали, с оня някогашен, измамно идеален образ на Хари, в който междувременно той бе открил всички фатални черти, които някога така много го бяха възмутили в притежаваната от професора гравюра на Гьоте. Той самият, старият Хари, беше точно същият, някакъв бюргерски идеализиран Гьоте, такъв един герой на духа, с много благороден поглед, възвишеност, дух и човеколюбие и тези качества лъщяха като брилянтин, и почти беше трогнат от благородството на собствената си душа. По дяволите, този прекрасен образ във всеки случай имаше и много грозни пукнатини, идеалният

господин Халер бе жалко повален. Той изглеждаше също като някакъв ограбен от разбойници знатен човек в окъсани панталони, който би постъпил по-умно сега да научи ролята на бедняк, но той носеше дрипите си, като че ли по тях още висяха ордени, и плачливо продължаваше да претендира за изгубеното си достойнство.

Отново и отново се срещах с музиканта Пабло и моята преценка за него трябваше да бъде променена дори само затова, защото Хермине толкова го обичаше и усърдно търсеше компанията му. В паметта ми Пабло се беше очертал като една хубава нула, дребен, малко суетен красавец, едно забавно дете, което не създава проблеми, с радост надува своята панаирджийска тръба и лесно може да бъде ръководено с похвала и шоколад. Но Пабло не питаше за моите преценки, към тях беше също така равнодушен, както и към музикалните ми теории. Постоянно усмихнат, той ги слушаше любезно и приветливо, но никога не даде истински отговор. Въпреки това, изглежда, че аз бях събудил някакъв интерес у него, той видимо полагаше усилия да ми се хареса и да ми покаже своето благоразположение. Когато веднъж при тези безрезултатни разговори бях раздразнен и почти груб, той ме погледна в лицето, смутен и тъжен, взе лявата ми ръка и я погали; от една малка златна табакера ми предложи за смъркане нещо, което щяло да ми действа добре. Аз попитах Хермине с поглед, тя кимна утвърдително, взех и смръкнах и всъщност скоро се почувствах побдър и по-весел, вероятно прахът съдържаеше кокаин. Хермине ми разказа, че Пабло имал много такива средства, които получавал по тайни пътища, понякога ги предоставял на приятели и бил майстор в тяхното смесване и дозиране: средства за успокояване на болки, за сън и такива, предизвикващи приятни сънища, развеселеност, любовно настроение.

Веднъж аз го срещнах на улицата край кея, и той тръгна с мене без каквото и да е колебание. Най-после този път ми се удаде да го накарам да говори.

— Господин Пабло — казах му аз; той си играеше с тънко черно, украсено със сребро бастунче, — вие сте приятел на Хермине, това е причината, поради която ме интересувате. Но трябва да ви кажа, че с вас никак не ми е лесно да беседвам. Много пъти правих опит да поговорим за музиката. Би ми било интересно да чуя вашето мнение,

възраженията, преценката ви. Ала вие не сметнахте за нужно да ми дадете дори и най-малкия ответ.

Той сърдечно ми се усмихна, но този път не остана длъжен с отговора, а каза съвсем спокойно:

— Виждате ли? По мое мнение няма никаква стойност да се говори за музиката. Аз никога не говоря за музика. Какво бих могъл да кажа в отговор на вашите мъдри и правилни думи? Вие наистина имате право във всичко, каквото казвате. Но виждате ли, аз съм музикант, не съм учен и не смятам, че в музиката има някаква стойност да бъдеш прав, да притежаваш вкус, образование и всичко от този род.

— Е, да, а какво има стойност?

— Това, че човек свири, господин Халер, толкова добре, толкова много и интензивно, колкото му е възможно. Това е, мосю. Ако аз имах в главата си всички произведения на Бах и Хайдн и можех да кажа върху тях и най-умните неща, то с това не бих допринесъл за никого нищо. Но щом взема моя саксофон и изсвиря едно стремително „шими“, все едно дали мелодията му е добра или лоша, тя ще достави радост на много хора, ще се влее в кръвта им и ще ги накара да затанцуват. Само това има стойност. Погледнете някога в бална зала лицата на хората в момента, в който след една по-дълга пауза музиката отново започва, как блясват очите, краката трепват, лицата почват да се усмихват! Това е, заради което човек се занимава с музика!

— Много добре, господин Пабло, но има не само чувствена музика, има и духовна. Съществува не само тази, която свирят тъкмо в момента, а и безсмъртна музика, тя продължава да живее дори и ако не се изпълнява сега. Някой може да лежи сам в леглото си и в мислите му да се събужда мелодията от „Вълшебната флейта“ или от „Страсти по Матей“ и тогава музиката оживява без един-единствен човек да свири на флейта или да докосне с лък цигулка.

— Разбира се, господин Халер. Също и „Yearning“^[6] и „Valencia“ всяка нощ могат да бъдат възпроизвеждани безгласно от много самотни и мечтателни хора; и най-бедната машинописка стои в канцеларията с последния уанстеп в главата, удря по клавишите в неговия такт. Вие сте прав, всички самотни хора, аз гледам с добро око на това, си имат своята безмълвна музика, все едно дали е „Yearning“, „Вълшебната флейта“ или „Valencia“. Но откъде тези хора вземат своята самотна безмълвна музика? Получават я от нас, от музикантите,

тя трябва първо да бъде изсвирена и чута и да влезе в кръвта, преди някой у дома, в своята стаичка, да мисли и мечтае за нея.

— Съгласен съм — казах аз хладно, — без това не може. Но не бива Моцарт и най-новият фокстрот да се поставят на едно стъпало. И не е без значение дали вие свирите на хората божествена и вечна музика, или евтини музикални еднодневки.

Когато Пабло долови възбудата в моя глас, веднага придаде най-мил израз на лицето си, с ласкаво движение поглади ръката ми, а гласът му прозвуча с невероятна мекота.

— Ах, мили господине, със стъпалата вие навярно имате пълно право. Аз, разбира се, нямам нищо против това, че поставяте Моцарт и Хайдн, и „Valencia“ на желаните от вас стъпала. Това ми е съвсем безразлично, аз не решавам нищо за тези стъпала и не ме питат за тях. Навярно Моцарт ще се свири и след сто години, а „Valencia“ може би и след две — вече не; вярвам, че спокойно трябва да предоставим това на добрия Бог, той е справедлив, а в негови ръце е продължителността на живота на всички ни, също и за всеки валс и всеки фокстрот сигурно той ще отсъди правилно. Ние, музикантите, обаче трябва да направим своето, това, което ни е дълг и задача: да свирим всичко, за което в момента хората копнеят, и да го свирим красиво, с проникновение, доколкото ни е възможно.

Въздишайки, изоставих разговора. С този човек не можеше да се излезе наглава.

В някои мигове старо и ново, болка и наслада, страх и радост се смесваха съвсем чудновато. Аз бивах ту във висината, ту в преизподнята, най-често и в двете едновременно. Старият и новият Хари живееха ту в ожесточен спор, ту в мир. Понякога старият Хари изглеждаше съвсем безжизнен, мъртъв и погребан, ала ненадейно възкръсваше, заповядваше, потискаше и знаеше всичко по-добре, а новият, малкият млад Хари се срамуваше, мълчеше и оставяше да го притиснат до стената. В други часове младият Хари сграбчваше стария за гърлото и смело го стискаше, наставаше време на много стенания, на безброй мъчителни борби и неотстъпни мисли за бръснача.

Често обаче мъка и щастие ме връхлитаха в обща вълна. Така беше в мига, когато вечерта, след моя първи опит да танцувам на

публично място, влязох в спалнята си и с неописуемо удивление, почуда, страх и възторг намерих хубавата Мария легнала в леглото ми.

От всички изненади, които Хермине ми беше правила досега, това беше най-силната. Защото аз нито за момент не се усъмних, че тази райска птичка ми беше изпратена от нея. Поне бях прекарал вечерта с Хермине, а слушах в катедралата едно добро изпълнение на старинна църковна музика — беше чаровен и тъжен излет в моя нявгашен живот, в полята на младостта ми, в пределите на идеалния Хари. Във високата и просторна готическа църква, чийто красив свод с мрежеста нерватура от време на време трепваше призрачно жив в играта на малкото светлини, аз слушах пиеси от Букстехуде, Пахелбел, Бах, Хайдн. Отново вървах по любимите стари пътища, отново чух прелестния глас на една изпълнителка на Бах, с която някога дружах и бях преживял много изключителни концерти. Звучите на старинната музика, безкрайното ѝ достолепие и святост разбудиха у мене цялата извисеност, всички очарования и възторзи на младостта. Скръбен и унесен, аз седях в издигнатата задна част на църквата и за един час гостувах в този благороден и честит свят, който някога беше моя родина. При един дует от Хайдн изведнъж се просълзих, не дочаках края на концерта, отказах се от нова среща с певицата (ех, колко лъчезарни вечери бях прекарал някога след такива концерти с музикантите), с нечути стъпки излязох от катедралата, уморено вървах по нощните улички, където тук и там, зад прозорците на ресторантите, джазови състави свиреха мелодиите на сегашния ми живот. Ох, в какъв мрачен низ от заблуди се превърна моят живот!

Бродейки в тази нощ, аз дълго премислях особеното си отношение към музиката и повторно открих тази колкото вълнуваща, толкова и злокобна близост с музиката като съдба на цялата немска душевност. В немския дух господства майчиното право, свързаността с природата под формата на една хегемония на музиката, каквато никога друг народ не е познал. Ние, интелектуалците, вместо мъжествено да се защитаваме срещу нея и да се покоряваме на духа, на логоса, на словото и да се вслушваме в тях, всички мечтаем за един език без думи, който да изяснява неизяснимото и да изразява неизразимото. Вместо да свири колкото може по-вярно и добросъвестно на своя инструмент, немският интелегент постоянно е в противоборство със словото и разума и кокетира с музиката. И в музиката, в чудните

блажени звукови образи, в удивителните прелестни чувства и настроения, които никога не са били подтикнати до осъществяване, немският дух се е пилял и е пропуснал повечето от своите истински задачи. Всички ние, интелегентите, не се чувствахме у дома си сред действителността — бяхме й чужди и враждебни, затова и в нашата действителност, в нашата история, в политиката и общественото ни мнение ролята на духа е била толкова жалка. Да, аз често премислях това, а понякога и не без да изпитвам неудържимия копнеж веднъж да участвам в извайването на тази действителност, веднъж да бъда сериозно и отговорно деен, вместо винаги да се занимавам само с естетика и духовно художествено занаятчийство. Всякога обаче това свършваше с примирение, с безропотна подчиненост на злата участ. Господата от генералитета и тежката индустрия са напълно прави — с нас, „интелигентите“, нищо не можеше да се предприеме, ние бяхме ненужно, чуждо на действителността, безотговорно общество от остроумни бърбивци. Ох, по дяволите! Бръснач!

Така, изпълнен от мисли и отзвучите на музиката, със сърце, натежало от скръб и отчаян копнеж за живот, за действителност, за смисъл, от копнеж по безвъзвратно загубеното, най-после аз се прибрах у дома, изкачих стълбището, запалих лампата във всекидневната и напразно се опитах да почета малко. Спомних си за уговорката, която ме заставяше утре вечер да отида на уиски и танци в бар „Сесил“, и почувствах спотаен гняв и горчивина не само към себе си, но и към Хермине. Може би го прави с добро и искрено намерение, навярно тя е чудесно същество, но би било по-хубаво, ако тогава ме оставеше да загина, вместо да ме въвлича и увлича в този объркан, чужд свят на игра, чийто блясък е измамен, където аз все пак завинаги ще остана другоzemец и където най-доброто в мене запустява и чезне в нищета.

И така тъжен си угасих светлината, тъжен си отидох в спалнята, тъжен започнах да се събличам. Тогава ме смути един необичаен дъх, лекият мирис на парфюм. Оглеждайки се, видях хубавата Мария да лежи в леглото ми, усмихната малко плахо, с големи сини очи.

— Мария! — казах аз. И първата ми мисъл беше, че моята хазайка ще ме предупреди да напусна, ако узнае това.

— Дойдох — изговори тя тихо, — сърдите ли ми се?

— Не, не. Зная, Хермине ви е дала ключа. Нали?

— О, вие се сърдите. Ще си отида.

— Не, прелестна Мария, останете! Само че тъкмо тази вечер аз съм много тъжен, днес не мога да бъда весел, навярно утре ще ми се удаде отново.

Аз се наведох малко над нея, тогава тя обхвана главата ми със своите големи здрави длани, привлече ме към себе си и дълго ме целуна. После седнах на леглото до нея, улових ръката ѝ, помолих я да говори тихо, тъй като не биваше да ни чуят, и се вгледах в красивото ѝ пълно лице, което лежеше на възглавницата ми, чуждо и чудесно като голям цвят. Тя бавно притегли ръката ми към устните си, после под одеялото и я положи на своята топла, тихо дишаща гърд.

— Не е потребно да бъдеш весел — каза тя. — Хермине вече ми говори, че си угрижен. Всеки може да разбере това. Харесвам ли ти още? Неотдавна, когато танцувахме, беше много влюбен.

Целувах я по устните, очите, шията и гърдите. Допреди миг мислех за Хермине с горчивина и упрек. Сега държах в ръце нейния подарък и бях благодарен. Ласките на Мария не нараняваха чудната музика, която бях слушал днес, те бяха достойни за нея и нейно осъществяване. Бавно отмахвах завивката от красивата жена, докато, целувайки я, не стигнах до пръстите на краката ѝ. Когато легнах при Мария, нейното лице-цвят ми се усмихваше.

В тази нощ, до Мария, аз не спях дълго, а дълбоко и здраво като дете. И пробудил се, преди да заспя отново, пиех нейната красива весела младост и от тихото ѝ бърбрене узнах куп интересни неща за живота им — на нея и на Хермине. Знаех твърде малко за този вид създания и за техния живот, по-рано само в театралните среди случайно бях срещал подобни същества — както мъже, така и жени, които принадлежат наполовина на изкуствата, наполовина към света на чувствените наслади. Едва сега пред мен се разкриваше малко от един своеобразен, странно невинен и странно покварен живот. Всички тези момичета, най-често от бедни семейства, твърде умни и твърде хубави, за да отдадат целия си живот единствено на някаква лошо платена и безрадостна работа колкото за хляба, преживяваха ту от случайни занятия, ту осребрявайки своята прелест и любезност. Случваше се да прекарат по няколко месеца над пишещата машина, понякога биваха любовници на богати епикурейци, получаваха пари и подаръци; идваха времена, когато носеха кожи, возеха се в автомобили, живееха в

люксови хотели, а после — други времена — на живот в тавански стаички. Общо взето, никак не горяха от желание да се омъжат, но при случай наистина можеха да бъдат склонени чрез някое много примамливо предложение. Някои, без жар в любовта, проявяваха благоволение неохотно и само при спазаряване за най-високата цена. Други, към тях спадаше и Мария, бяха необикновено жадни и надарени за любов; повечето с опит в любовта и с двата пола; те живееха единствено заради любовта и постоянно, заедно с официалните си и плащащи приятели, имаха удоволствието и на други любовни връзки. Усърдни и заети, угрижени и лекомислени, умни и все пак безразсъдни, тези пеперуди живееха колкото детински, толкова и изтънчено. Независими, продажни, но не за всеки, очакваха своя дял от щастие и добро време; влюбени в живота, като държаха на него много по-малко от бюргерите, винаги готови да последват някой приказан принц в неговия замък, и винаги с една полуосъзната увереност за тежък и печален край.

Мария ме научи — в онази дивна първа нощ и през следващите дни — на много не само чаровни нови игри и чувствени наслади, но и на ново разбиране, ново презиране и нова любов. Светът на танцовите зали и увеселителните заведения, на кината, баровете и хотелските чайни, където за мене, отшелника и естета, все още имаше нещо малоценно, забранено и унижително, за Мария, за Хермине и техните приятелки беше просто светът, който — нито добър, нито лош — не заслужава ни възмездие, ни омраза в този свят, и в който цъфтеше техният кратък копнеж за живот. В него те се чувстваха сведущи и опитни. Те обичаха някоя марка шампанско или някакво блюдо, специалитет на залата, в която поднасят печено на скара, както ние обичаме един композитор или поет, и проявяваха такава щедрост на възхита, умиление и трогнатост към нов танцов шлагер или сантиментална сладникава мелодия, изпълнявана от някой джазов певец, каквито хората като нас — към Ницше или Хамсун. Мария ми разказваше за оня хубав саксофонист Пабло и за един американски напев, който понякога ѝ пеел; тя говореше за това въодушевено, с удивление и любов, които ме развълнуваха и трогнаха много повече, отколкото екстазът на някой високо образован човек от изискани и благородни наслади от изкуството. Какъвто и да бе напевът, аз бях готов ведно с нея да го обичам до полуда; любвеобилните думи на

Мария, нейният поглед, заискрил копнежно, врязваха широки прорези в моята естетика. Наистина имаше известни прекрасни творби, няколко изискано прекрасни, които ми изглеждаха възвишени извън всеки спор и съмнение (над всички стоеше Моцарт), но къде беше границата? Нима всички ние, познавачи и критици, в младостта си не бяхме обичали пламенно произведения на изкуството и творци, които днес ни се струват съмнителни и злокобни? Не беше ли така с отношението ни към Лист, към Вагнер, за мнозина дори и към Бетховен? Детското умиление на Мария, разцъфнало при напева от Америка, не беше ли едно също така красиво, извисено над всяко съмнение преживяване на изкуството, каквото е вълнението на някой член на висш учебен съвет от „Тристан“ или възторгът на един диригент от Деветата симфония? И нима това не бе в особено добро съзвучие с възгледите на господин Пабло и не му даваше право?

Изглежда, че и Мария обичаше много този красавец Пабло.

— Той е хубав човек — казах аз — и на мене ми харесва много. Но кажи ми, Мария, как можеш наред с него да обичаш и мене, скучен старик, който не е хубав и дори косите му вече сивеят, не умее да свири на саксофон и да пее английски любовни песни?

— Не говори така грозно — каза тя повелително. — То е съвсем естествено. И ти ми харесваш, и ти имаш в себе си нещо хубаво, мило и особено, трябва да останеш такъв, какъвто си. За тези неща не бива да се говори и да се иска сметка. Видиш ли, когато ме целуваш по шията или ухото, аз долавям, че ме обичаш, че ти харесвам; ти можеш да целуваш по такъв един начин, сякаш с мъничко плахост, а тя ми говори: Той те обича, той е благодарен заради хубостта ти. Това много, много ми харесва. А после у друг мъж ми е по сърце тъкмо противоположното, че привидно не ми се удивлява и ме целува така, като че ли е милост от негова страна.

Отново заспахме. И пак се събудих, непрестанал да я държа в обятията си, нея, моето красиво, красиво цвете.

И чудно — красивото цвете все пак неизменно оставаше дар, поднесен ми от Хермине! Тя неизменно стоеше зад този дар; беше скрита в него като зад маска. А между това неочаквано помислих за Ерика, моята далечна зла любима, клетата ми приятелка. По хубост едва ли отстъпваше на Мария, макар не така цъфтяща и волна, а и победна на малки гениални изкуства в любовта, и тя стоя няколко мига

пред мен като видение, ясно и болезнено, обичана и дълбоко вплетена в съдбата ми, и отново изчезна в съня, в забравата, в леко натъжаващата далнина.

И в тази красива нежна нощ пред мен изплуваха много картини на моя живот, който толкова дълго протичаше пуст, беден, безлик. Сега, вълшебно отприщен от Ерос, изворът на виденията бликаше дълбок и пълноводен и за мигове сърцето ми замираше от възхита и тъга от това, колко богата бе картинната галерия на живота ми, как душата на клетия степен вълк беше пълна с високи вечни звезди и съзвездия.

Детството и майка ми се провиждаха, нежни и озарени като далечен, безкрайно син, потънал в унес планински дял; звучеше, непоколебим и ясен, хорът на моите приятелства, започвайки с приказния Херман, духовния брат на Хермине; уханни и неземни като влажни, разцъфнали от водните глъбини цветя, изплуваха образите на много жени, които бях обичал, желал и възпявал, а само с малко от тях се свързах и се опитах да притежавам. Появи се и моята жена, с която преживях няколко години. Тя ме научи на другарство, спорове и примирения, и въпреки всички житейски несгоди, у мен се бе запазило живо дълбинно доверие към нея до деня, когато, обезумяла и болна, ме напусна с внезапно бягство и диво възбунтуване, а аз открих колко много съм я обичал и колко дълбоко съм ѝ вярвал, че този срыв на доверието ме бе засегнал толкова тежко и за цял живот.

Тези видения — те бяха хиляди, със или без имена, — завърнали се всички, изплуваха млади и обновени от извора на любовната нощ и аз отново знаех забравеното сред страданието, че те бяха богатството и ценността на живота ми и неразрушими продължаваха да съществуват. Преживяванията, превърнали се в звезди, които можех да забравя, но не и да унищожа, чийто низ беше сказанието за моя живот, а звездният им блясък — ненакърнимата стойност на моето битие. Животът ми беше мъчителен, с погрешни стъпки, нещастен, водеше към отказ и отрицание, горчеше от съдбовната сол на цялото човечество, но той беше богат, горд и богат; дори и в страданието — царствен. И ако краят на пътя до залеза бъдеше напълно и още по-жалко пропилян, сърцевината на този живот беше благородна, тя имаше облик и раса, не се касаеше за пфениги, а за звезди.

Оттогава измина вече доста време, много неща се случиха и се промениха, мога да си спомня само за малко подробности от онази нощ: за отделни думи, разменени между нас; за отделни жестове и действия на дълбока любовна нежност; за звездно ясните мигове на събуждането от тежкия сън на любовната изнемога. Но в онази нощ, за пръв път от началото на падението ми, моят собствен живот ме погледна с неумолимо сияещи очи, където отново възприех случая за съдба, а развалините, с които беше осеяно битието ми — за божествени отломки. Моята душа отново пое дъх, очите ми прогледнаха и за минути долавях пламнал, че ми е потребно единствено да събера разпръснатия свят от видения, единствено да издигна до цялостен образ живота ми като Хари Халер Степния вълк, за да премина сам в света на виденията и да бъда безсмъртен. Нима всеки човешки живот не означава един пристъп към тази цел и опит да бъде достигната?

На сутринта, след като бях разделил закуската си с Мария, трябваше незабелязано да я изведа от къщата и това ми се удаде. Още същия ден в близък градски квартал наех за себе си и нея една стаичка, която бе определена само за нашите срещи.

Хермине, моята учителка по танц, идваше, вярна на дълга си, и аз трябваше да уча бостън. Тя бе строга и неумолима и не ме освободи от нито един час, защото беше решено, че ще отида с нея на предстоящия бал с маски. Бе ме помолила за пари заради маскарадния ѝ костюм, обаче отказваше да обясни каквото и да е във връзка с него. Все още ми беше строго забранено да я посещавам или дори да узная къде живее.

Това време преди маскарада, около три седмици, бе необикновено хубаво. Мария ми се струваше първата истинска любовница, която съм имал в живота. От жените, които бях обичал, винаги изисквах интелект и образование, без някога да разбера напълно, че и най-богатата духовно и относително най-образованата жена нивга не бе отговорила на логоса в душата ми, а постоянно му се противопоставяше. Аз отивах при жените ведно с моите мисли и проблеми и би ми изглеждало напълно невъзможно да обичам по-дълго от час някое момиче, което едва ли е прочело една книга, почти не знае какво значи четене и не би могло да различи Чайковски от Бетховен. Мария нямаше образование, не ѝ бяха потребни тези

заобиколни пътища и светове-заместители, всички нейни проблеми израстваха непосредствено от сетивността ѝ. Нейното изкуство и задача беше с дадената ѝ сетивност, с особената си фигура, със своите цветове, коси, кожа, със своя глас и темперамент да постигне възможно най-голямата плътска наслада и любовно щастие. За всяко умение, за всяка извивка на своите очертания, за най-нежното изваяние да намери у любимия отзвук, разбиране и с вълшебство да извлече жива ощастливяваща ответна игра. Още при оня първи свенлив танц аз усетих този дъх на една гениална, очарователна, високо развита чувственост и бях омаян от него. Разбира се, неслучайно Хермине, всезнаещата, ми доведе тази Мария. В нейния дъх и във всичките ѝ особености имаше нещо от лятото, от розите.

Нямах щастието да бъда единственият или предпочитаният любовник на Мария, аз бях един от многото. Често тя нямаше време за мене, понякога един следобеден час, малко пъти — цяла нощ. Тя не желаше да получава от мене пари, зад това навярно се криеше Хермине. Но подаръци Мария приемаше с удоволствие и когато ѝ поднасях примерно малко ново портмоне от червена лакирана кожа, вътре можеше да има и две-три златни монети. Впрочем заради червеното портмоне тя много ми се присмиваше! То беше прелестно, но образец от вече отминала мода, стоял дълго в магазина. За тези неща — дотогава знаех и разбирах по-малко, отколкото някое ескимоско наречие — научих много от Мария. Преди всичко научих, че дребните изделия, предмети на модата и лукса, не са просто измамливи играчки и кич или изобретения на алчните за пари фабриканти и търговци, а пълноправен, красив, разнообразен малък или по-скоро голям свят от вещи — всички създадени с единствената цел да служат на любовта, да правят по-изтънчени сетивата, да оживяват мъртвата околна среда и вълшебено да я надаряват с нови органи на любовта — от пудрата и парфюма до обувките за танц, от пръстена до табакерата, от токата на колана до ръчната чанта. Тази чанта не беше чанта, кесийката за пари не беше кесийка, цветята не бяха цветя, ветрилото не беше ветрило — всичко беше пластичен материал на любовта, на магията, на привличането, беше вестител, подмолен търговец, оръжие, боен призив.

Кого обичаше Мария всъщност, аз често размишлявах върху това. Най-много, смятах, тя обича младия саксофонист Пабло с

тъжните черни очи и дългите бледи, благородни и някак печални ръце. Бих сметнал, че в любовта този Пабло е малко отпуснат, разглезен и пасивен, но Мария ме увери, че макар той наистина бавно да се разпалва, после обаче е по-напрегнат, по-суров, по-мъжествен и взискателен, отколкото някой боксьор или властен ездач. И така аз научих и знаех скрити неща за този и онзи от джазмузикантите, за актьори, за някои жени, момичета и мъже от нашата среда; открити ми бяха всякакви тайни; виждах под повърхността на връзките и враждите и бавно бях въввлечен и ставах доверен човек (аз, който бях напълно откъснато, чуждо тяло в този свят). И за Хермине узнах много. Особено често обаче се срещах с господин Пабло, когото Мария много обичаше. От време на време и тя употребяваше от неговите тайни средства, понякога доставяше и на мене от тези удоволствия и Пабло винаги с особено усърдие искаше да ми услужи. Един път той ми каза без заобикалки:

— Вие сте толкова нещастен, това не е хубаво, не бива така. Жал ми е. Изпуснете лека лула опиум.

Моята преценка за този радостен, умен, детински и при това недостъпен човек се менеше постоянно. Ние се сприятелихме, нерядко аз опитвах малко от неговите средства. Някак развеселен, той наблюдаваше моята влюбеност в Мария. Веднъж Пабло устрои празник в своята стая, мансарда в някакъв крайградски хотел. Там имаше само един стол. Мария и аз трябваше да седнем на леглото. Той ни даде да прием тайнствен чудесен ликьор — смес от три шишета. И по-късно, след като аз вече бях в много добро настроение, с блеснали очи той ни предложи тримата да се повеселим в една любовна оргия. Аз рязко отхвърлих това — за мен подобно нещо беше невъзможно, но все пак един миг гледах Мария странишком, как ще се отнесе към предложението, и макар тя веднага да се присъедини към моя отказ, видях в очите ѝ слаб проблясък и забелязах съжаление, че се бе отрекла. Пабло беше разочарован от моето несъгласие, но не и засегнат.

— Жалко — каза той. — Хари разсъждава прекалено морално. Няма що да се прави. А би било толкова хубаво, много, много хубаво. Но аз зная с какво да го заменя.

На всеки от нас той поднесе да всмукне по няколко пъти от една лула и седейки неподвижно, с отворени очи, и тримата преживявахме

внушената ни от него сцена, при което Мария трепереше в самозабрава. Когато след това почувствах, че ми прилошава, Пабло ме настани в леглото, даде ми няколко капки лекарство и щом затворих за известно време очи, усетих върху всяка клепка съвсем бегла целувка като дъх. Аз приех това, сякаш смятах, че ме целува Мария. Но знаех, че беше той.

А една вечер Пабло ме изненада още повече. Дойде в моето жилище, разказа ми, че се нуждае от двайсет франка и ме помоли за тези пари. Затова ми предлагаше през тази нощ Мария да бъде на мое разположение, вместо да я прекара с него.

— Пабло — казах аз изплашен, — вие не знаете какво говорите. За пари да отстъпвате любимата си на друг, при нас това се смята за най-позорното. Не съм и чул вашето предложение, Пабло.

Той ме погледна съчувствено.

— Вие не желаете, господин Хари. Добре. Винаги сам си създавате трудности. Тогава тази нощ няма да спите при Мария, щом като така ви е по-приятно, а пък парите ми дайте просто така, ще си ги получите обратно. Крайно ми са нужни.

— За какво?

— За Агостино, знаете ли, това е малкият, който свири втора цигулка. Вече осем дни, откак е болен, и никой не го наглежда, пари няма ни пфениг, а сега и моите се свършиха.

От любопитство и малко за да се самонакажа, аз отидох с него при Агостино, комуто той занесе мляко и лекарства в таванската стая — едно действително жалко убежище, — изтърси завивката му, проветри стаичката, обви пламналата му от температурата глава с хубав, направен по правилата компрес; всичко бързо, нежно и с вещина като добра болнична сестра. Същата вечер аз го видях отново, той свири в бар „Сити“ чак до разсъмване.

Често дълго и делово говорех с Хермине за Мария, за нейните ръце, рамене, бедра, за начина, по който се смееше, целуваше, танцуваше.

— Тя показва ли ти вече това? — попита Хермине веднага и ми описа една особена игра на езика при целувка. Помолих я само да ми го покаже, но тя сериозно отказа.

— Това ще дойде по-късно — каза тя, — още не съм ти любовница.

Попитах я откъде знае изкуството на Мария да целува и някои тайни, познати само на любящия мъж особености на нейното тяло.

— Ох — възкликна тя, — та ние сме приятели. Мислиш ли, че имаме тайни помежду си? Достатъчно често съм спала и играла с нея. Ех, да попадне на хубаво момиче, тя умее повече, от другите.

— Все пак аз мисля, Хермине, че дори и вие имате една от друга тайни. Или ти си ѝ разказала всичко, което знаеш за мен?

— Не, това са други неща, които тя не би разбрала. Мария е чудесна — ти имаше щастие, но между теб и мен съществуват неща, за които тя и понятие няма. Аз ѝ разказах за тебе много, естествено много повече, отколкото тогава би ти било приятно, нали трябваше да я съблазня за тебе. Но да те разбира, така както аз те разбирам, приятелю, Мария няма да може никога, а и никоя друга. Но и аз понаучих още нещичко от нея, аз зная за тебе толкова, колкото Мария е опознала. Познавам те почти толкова добре, колкото ако ние често бихме спали заедно.

Когато отново се срещнах с Мария, за мен беше чудно и тайнствено да зная, че тя е притискала до сърцето си и Хермине, както и мене; че точно така е докосвала, целувала, познавала и усещала нейните ръце, нозе, кожа, както и моите... Пред мен изплуваха нови, косвени отношения и връзки, нови възможности за живот и любов и аз мислех за хилядите души от трактата за Степния вълк.

В оня непродължителен период между моето запознанство с Мария на големия бал с маски аз бях направо щастлив, едновременно обаче никога не изпитах чувството, че това е избавление, едно постигнато блаженство, а долавях много ясно: всичко е пролог и подготовка, всичко е буйно устремено напред, същественото предстои.

Бях се научил да танцувам дотолкова, че вече ми изглеждаше възможно да взема участие в бала, за който от ден на ден се говореше все повече. Хермине имаше тайна, тя твърдо не искаше да издаде пред мене в какъв маскараден костюм ще се яви. Щял съм да я позная, смяташе тя, а ако съм бъдел на път да сгреша, то щяла да ми помогне, но предварително не бивало да зная нищо. Така тя съвсем не беше любопитна и за моите планове относно маскирането и аз реших изобщо да не се предреждавам. Мария, когато поисках да я покана за бала, ми обясни, че за този празник тя вече си има кавалер. Наистина притежаваше и входен билет, аз бях малко разочарован, че сега ще

трябва да отида на празненството сам. Това беше най-изисканият бал с маски в града, уреджан ежегодно в залите на „Глобус“ от хората на изкуството.

През тези дни рядко виждах Хермине, но в навечерието на бала тя се отби за малко, дойде да вземе билета си — аз го бях набавил, — поседя спокойно в моята стая и тогава се поведе забележителен за мене разговор, който ми направи дълбоко впечатление.

— Сега всъщност си съвсем добре — каза тя, — танците ти се отразиха благотворно. Който не те е виждал от четири седмици, едва ли би те познал.

— Да — съгласих се аз, — от години не съм се чувствал така добре. Всичко това дължа на тебе, Хермине.

— О, а не ли на твоята красива Мария?

— Не. Та нали и нея ти ми подари. Тя е чудесна!

— Тя е тъкмо любимата, от която се нуждаеш, Степни вълко, хубава, млада, в добро настроение, много умна в любовта и достъпна не всеки ден. Ако не се налагаше да я делиш с други, ако тя не ти беше само рядък гост, не би вървяло така добре.

Да, и с това трябваше да се съглася.

— Е, и сега имаш ли вече всичко, което ти е необходимо?

— Не, Хермине, не е така. Аз имам нещо много хубаво и обаятелно, една голяма радост, една мила утеха. Направо съм щастлив...

— Е, и тогава! Какво повече искаш?

— Искам повече. Не съм доволен от това — да бъда щастлив; не съм създаден за такова състояние, предопределението ми не е в това. Отредено ми е противното.

— Следователно да бъдеш нещастен? Е, та ти беше предостатъчно нещастен тогава, когато заради бръснача не можеше да се прибереш вкъщи.

— Не, Хермине, все пак е по-различно. Признавам, тогава бях много нещастен. Но това беше глупаво, неплодоносно нещастие.

— Че защо?

— Защото иначе не бих се страхувал от смъртта, която въпреки това си желая! Нещастieto, което ми е необходимо и което съкровено желая, е друго; то е такова, че да ме накара да страдам със страст и да

умра със сладострастие. Това е нещастieto или щастieto, което очаквам.

— Разбирам те. По това сме брат и сестра. Но какво имаш против щастieto, което намери сега, при Мария? Защо не си доволен?

— Нямам нищо против това щастие — о, не, аз го обичам и съм му благодарен. То е хубаво като слънчев ден през дъждовно лято. Но долавям, че не ще трае дълго. И това щастие е неплодоносно. Прави те доволен, ала доволството не е храна за мене. То засища Степния вълк, приспива го. Но не е щастieto, което заслужава да умреш за него.

— Значи трябва да умреш, Степни вълко?

— Мисля, да. Много съм доволен от моето щастие, мога да го изтърпя още доста време. Ала понякога, щом щастieto ми остави един час време да бодърствам и да изпитам копнеж, тогава всичките ми копнения не се насочват към това да съхраня завинаги сегашното щастие, а отново да страдам, само че по-красиво и не така жалко, както преди. Аз жадувам за страдания, които ще ме накарат да умра с готовност, доброволно.

Хермине ме погледна нежно в очите с оня свой тъмен взор, който така неочаквано се появяваше. Прекрасни, страшни очи! Бавно, търсейки и нижейки думите една по една, тя заговори толкова тихо, че аз трябваше да се напругам, за да я чуя:

— Днес искам да ти кажа нещо — това, което отдавна знам, а и ти вече го знаеш, но може би още не си го казал и на себе си. Сега ще ти открия какво знам за мен и теб и нашата съдба. Ти, Хари, си човек на изкуството и мислител; същество, изпълнено с радост и вяра, винаги по дирята на великото и вечното, никога не си бил доволен от хубавото и малкото. Но колкото повече животът те е будил и приближавал до собствената ти същност, толкова по-голяма е ставала бедата ти, толкова повече до шия си затъвал в страдание, страх и отчаяние и всичко, което някога си мислел за хубаво и свято и си го обичал и почитал, цялата ти нявгашна вяра в хората и нашето високо предопределение не са могли да ти помогнат, загубили са стойност и са се разбили на парчета. За твоята вяра вече не е имало въздух. А задущаването е тежка смърт. Така ли е, Хари? Това ли е съдбата ти?

Аз кимах, кимах, кимах.

— Ти си имал своя представа за живота, една вяра и една повеля; бил си готов за дела, страдания и жертви и постепенно си откривал, че

светът съвсем не изисква от тебе дела, жертви или нещо подобно; че животът не е героична поема с образи на смелчаци и други такива, а бюргерска гостна, където са напълно доволни от ядене и пиене, от чаша кафе и плетене на чорапи, от игра на карти и радиомузика. А който иска и носи в себе си нещо друго, героичното и красивото, почитта към големите поети или почитта към светците, той е глупак или като рицаря Дон Кихот. Добре. И с мене беше така, приятелю! Аз бях момиче с добри заложби и затова ми бе отредено в живота си да следвам високи образци, да си поставям високи изисквания, да изпълнявам достойни задачи. Аз можех да имам голям жребий, да бъда жена на крал, любима на революционер, сестра на гений, майка на мъченик. А животът ми позволи да стана само куртизанка със средно добър вкус, и дори това беше достатъчно трудно! Така беше с мене. Известно време бях неутешима и дълго търсих вината в себе си. Животът, мислех аз, в края на краищата трябва винаги да има право и ако той се надсмива над моите красиви мечти, така смятах, то излиза, че те са били глупави и неправдиви. Но това никак не ми помогна. И тъй като имах добри очи и уши и бях донякъде любопитна, много внимателно се вглеждах в така наречения живот, в познати и съседи, в петдесет и повече хора и съдби. И тогава, Хари, видях: моите мечти бяха правдиви, хиляди пъти имаха право, също както и твоите. Животът обаче, действителността беше несправедлива. Че за жена като мене не оставя друг избор, освен да старее мизерно и безсмислено зад пишещата машина в служба на някой печалбар; или да се ожени за такъв един печалбар заради парите му; или да бъде един вид проститутка, това е също толкова неправилно, колкото, че човек като тебе — самотен, плах и отчаян — трябва да посегне към бръснача. При мене бедата беше може би повече материална и морална, при тебе — повече духовна, но пътят — един и същ. Мислиш ли, че не разбирам твоя страх от фокстрота, твоята досада от барове и дансинги, твоето настръхване срещу джазовата музика и цялата тази бакалия? Много добре ги разбирам. Също и твоята отврата от политиката; твоята жал заради празнотумството и безотговорното суетене на партиите, на пресата; отчаянието ти от войната, от миналата и идващата; от начина, по който днес се мисли, чете, строи, създава се музика, честват се празници, подтиква се образованието. Ти си прав, Степни вълко, хиляди пъти прав и въпреки това трябва да загинеш. За този прост,

удобен, задоволяващ се с толкова малко днешен свят ти си премного възискателен и жаден, той ще те изплюе, за него ти имаш едно измерение в повече. Днес, който иска да живее и да се радва на живота си, не бива да бъде човек като тебе и мене. За всеки, който изисква вместо дрънкане — музика; вместо удоволствие — радост; вместо пари — душа; вместо суетене — истински труд; вместо преструвка — истинска страст, този хубав тукашен свят не е родина... Тя сведе поглед и се замисли.

— Хермине — извиках аз нежно, — сестро, колко доброта има в очите ти! И все пак ти ме научи да танцувам фокстрот! Но защо смяташ, че хора като нас, хората с едно измерение в повече, не могат да живеят тук? На какво се дължи това? Само в нашето съвремие ли е така? Или е било винаги?

— Не зная. Искам за чест на света да приема, че всичко се дължи само на нашето време; че е само една болест, днешно нещастие. Водачите подготвят стегнато и успешно следващата война. В същото време ние, останалите, танцуваме фокстрот, печелим пари и ядем шоколадови бонбони. В такива години светът би трябвало да изглежда истински скромен. Да се надяваме, че другите времена са били по-добри и отново ще бъдат по-добри, по-богати, по-волни и задълбочени. Но това не ни помага. А може би винаги е било така...

— Винаги така, както е днес? Всякога само един свят за политици, търгаши, лакеи и епикурейци, свят без въздух за хората?

— Е, да, аз не зная, никой не знае това. Пък и е все едно. Но сега мисля за твоя любимец, приятелю, за когото понякога си ми разказвал и си ми чел писма — за Моцарт. Какво е било при него? Кой е управлявал света по времето на Моцарт, кой е обирал каймака, кой е давал тон и е имал тежест? Моцарт или търгашите, Моцарт или плиткоумните, посредствени хора? А как е умрял и е бил погребан? И аз смятам, че може би така е било и винаги ще бъде, а това, което в училищата наричат Световна история, и каквото трябва да се учи наизуст за образование, с всички герои, гении, велики дела и чувства — е просто шарлатания, измислено от учителите за целите на образованието и за да има с какво да се занимават децата през съответните години. Все пак така е било и винаги ще бъде — времето и светът, парите и властта са принадлежали на малките и

плиткоумните, а на другите, на същинските хора не принадлежи нищо. Нищо освен смъртта.

— И нищо повече?

— Е, да, и вечността.

— Ти имаш пред вид името, прославеността сред идните поколения?

— Не, вълче, не славата, та тя има ли стойност? И вярваш ли, че всички действително истински и пълноценни хора се прославят и са известни на потомците?

— Не, естествено не.

— Следователно и славата не им принадлежи. Тя съществува само за образованието и е работа на учителите. Не славата, о, не! А това, което аз наричам вечност. Религиозните го зоват „царство божие“. Мисля си: ние, хората, всички ние, които имаме по-големи изисквания, копнеж и едно измерение в повече, съвсем не бихме могли да живеем, ако извън въздуха на този свят нямаше за нашия дъх и друг въздух; ако извън времето не съществуваше и вечността, именно тя е царството на истинските. В нея остават музиката на Моцарт и стиховете на твоите големи поети, принадлежат ѝ и светците, извършили чудеса, изстрадалите мъченическа смърт и далите велик пример за всички люде. Но към вечността спада също образът на всяко истинско дело, силата на всяко истинско чувство, дори и когато никой не знае за тях, не ги вижда, не ги записва и съхранява за грядущите. Във вечността няма бъдни, само съвременни поколения.

— Имаш право — казах аз.

— Благочестивите — продължи тя замислено — все пак са знаели повече за това. Ето защо са издигнали светците и което наричат „светата общност“. Светците са истинските хора, по-младите братя на Спасителя. През целия си живот ние сме на път към тях чрез всяко добро дело, всяка смела мисъл и всяка любов. В далечно минало художниците са изобразявали общността на светците сред златно небе, сияйно красиво и миротворно, изпълнено с покой; тя не е нищо друго освен това, което преди нарекох „вечност“. Това е царството отвъд времето и видимостта. Там ни е мястото, там е нашата родина, към която се стремят сърцата ни, Степни вълко, и затуй ние копнеем за смъртта. Там ти отново ще намериш твоя Гьоте и твоя Новалис, и Моцарт, а аз моите светци, Христофор, Филип Нери и всички. Има

много светци, които първо са били страшни грешници; грехът също може да бъде път към светостта, грехът и порокът. Ти ще се смееш, но аз често си мисля, че моят приятел Пабло е прикрит светец. Ох, Хари, ние трябва да избродим толкова много нечистотии и безразсъдства, за да се доберем до дома си! А си нямаме никой, който да ни напъти, наш единствен предводител е тъгата по родния дом.

Последните си думи тя отново произнесе едва чуто и в стаята настъпи мирна тишина, слънцето клонеше към залез и в лъчите му позлатените надписи по гърбовете на многото книги в библиотеката ми заблестяха. Поех в длани лицето на Хермине, целунах я по челото и братски опрях буза до нейната, останахме така няколко мига. Най-приятно би ми било да не се разделяме и днес да не излизам никъде. Но Мария бе обещала да ми подари тази нощ, последната преди големия бал.

Отивайки при Мария, аз мислех не за нея, а за казаното от Хермине. Всичко това бяха, така ми се струваше, навярно не нейни собствени мисли, а мои, които тя, ясновидката, бе прочела и поела с дъха си, а сега ми ги връщаше, придобили форма, така че стояха пред мен като нови. В оня час аз ѝ бях дълбоко благодарен, особено за това, че бе изрекла мислите за вечността. Те ми бяха необходими, без тях не бих могъл да живея, също не и да умра. Святото отвъд, извънвременното, светът на вечните ценности, на божествената същност днес ми бяха отново дарени от моята приятелка и учителка по танц. Спомних си своя сън за Гьоте, образа на стария мъдрец, който се бе смял така нечовешки, и като безсмъртен си бе направил шега с мене. Едва сега разбрах смеха на Гьоте, смеха на безсмъртния. Този смях нямаше обект, той бе само светлина, само яснота, беше това, което остава, когато един истински мъж, преминал през страданията, пороците, измамите, заблудите, страстите и недоразуменията на хората, си проправя път във вечното, във вселената. И „вечността“ не беше нищо друго освен избавлението на времето; бе, така да се каже, неговото връщане към невинността, обратното му превращение в пространството.

Потърсих Мария в заведението, където обикновено се хранехме в нашите вечери, но тя още не беше дошла. Чакайки в тихата крчмичка на предградието, седях край сложената маса, с мисли още при разговора ни с Хермине. Всички тези мисли, които възникнаха

между мене и Хермине, ми изглеждаха толкова дълбоко истинни, така отдавна познати, сякаш почерпени от моята собствена митология и света на виденията ми. Безсмъртните, както живеят в извънвременното пространство — отдалечени, превърнали се във видения; и кристалната вечност, която се лее като ефир край тях; и хладната, звездно сияйна веселост на този извънземен свят — откъде бях така сроден с всичко това? Замислих се и ми хрумнаха откъси от Моцартовата „Касацион“ и от Баховото „Добре темперирано пиано“, струваше ми се, че навред в тяхната музика просветва този хладен звезден светлик, трепти тази ефирна яснота. Да, това бе, тази музика беше нещо като време, замръзнало в пространството, а над него трептеше безкрайно една свръхчовешка веселост, вечен божествен смях. Ох, и към това така добре отиваше старият Гьоте от моя сън! И изведнъж чух край себе си онзи непостижим за знанието смях, чух да се смеят безсмъртните. Седях омагьосан, омагьосан посегнах да извадя молива си от джоба на жилетката, търсех хартия, попаднах на листа за напитките, който лежеше пред мене, обърнах го и взех да пиша на гърба му — пишех стихове, които едва на другия ден отново намерих в джоба си. Те гласяха:

БЕЗСМЪРТНИТЕ

*От недрата на земята непознати
като пара се въззема порив за живот
и в злочестината дива няма брод —
кървав дим от пиршествата на джелати,
спазма на насладата и жад, която пари,
длани на молители, убийци и лихвари,
страх на гонена с камшик човешка гмеж,
изпарява се, дъхти на гнило и на леш,
вдишва пламенно блаженство, диви чувства,
както мре, отново се възражда на света,
съчинява си войни и прелестни изкуства
и с химери украсява своя дом на радостта.
Храни се, живее или блудства сред тия
панаирни радости на своя детски свят,*

*бърза винаги пред някого да се разкрие,
да превърне другото във кал и смрад.*

*Ний се срещнахме в ефира, който свети,
озарен от хладна звездна красота,
дните и годините за нас са слети,
нямаме ни плод, ни възраст на света.
Нашите грешки, грехове, несъвършенства
и убийствата, и жлъчните блаженства
ни приличат на пиеса в небосвода озарен
и за нас тече безкраен всеки ден.
Ние кимаме над вашия живот,
гледаме звездите в грейналия свод,
ние вдишваме безкрайния вселенски студ,
другаруваме с вихрушките и халите попътни,
неизменно хладен е животът ни нечут
и студен и звездноясен е смехът ни.*

Тогава дойде Мария и след една весела вечеря отидох с нея в нашата стаичка. Тази вечер Мария беше по-хубава, по-топла и по-искрена от когато и да било и ме дари с нежности и игри, които почувствах като крайна отдаденост.

— Мария — казах аз, — днес ти си щедра като богиня. Не уморявай и двама ни до смърт, нали утре е балът с маски? Що за кавалер ще имаш утре? Страхувам се, мое мило цвете, че той е приказен принц, ти ще бъдеш отвлечена от него и никога вече няма да намериш пътя за връщане при мене. Днес ме любиш почти така, както добрите влюбени на сбогуване, за последен път.

Тя притисна устни до ухото ми и прошепна:

— Не говори, Хари! Всеки път може да бъде последен. Когато те вземе Хермине, ти вече няма да се върнеш при мене. Това ще стане навярно утре.

Никога не бях изпитвал по-силно чувството, характерно за ония дни — чудноватото горчиво-сладко двойствено настроение, както в нощта преди бала. Това, което изпитах, беше щастие: красотата и отдаването на Мария; насладата, докосването, вдъхването на стотици

изтънчени прелести на чувствеността, които аз толкова късно, едва като стареещ човек опознавах; плискането на някаква кротко полюшваща вълна на удоволствие. И все пак това беше само обвивка — в средината си всичко имаше значение, напрегнатост, бъднина и докато аз, любвеобилен и нежен, се занимавах със сладките вълнуващи играчки на любовта и видимо плувах в бистрата прохлада на щастието, в сърцето си долавях как моята съдба главоломно се стреми напред, препуска и се носи като подплашен кон към пропастта, към сгромолясването, обзета от страх и обзета от копнеж, отдадена всецяло на смъртта. Така както до неотдавна със свян и плахост се противопоставях на приятното лекомислие на любовта, която е само чувствена; както изпитвах боязън пред ведрата, готова да дарява красота на Мария, така усещах сега страх от смъртта, но в него вече личеше, че скоро ще се превърне в самопожертвователност и избавление.

Докато ние мълком потъвахме в живите игри на нашата любов и принадлежахме един на друг по-искрено от всякога, душата ми се прощаваше с Мария, прощаваше се с всичко, което тя означаваше за мене. Чрез нея аз се научих, още веднъж преди края, по детски да се доверявам на играта на повърхностното, да търся бързолетни радости, да бъда дете и животно в невинността на пола — едно състояние, което при нявгашния ми живот познавах само като рядко изключение, защото чувствеността и полът за мен почти винаги са имали и горчивия привкус на вина, сладкия, но страшен вкус на забранения плод, от който човекът на духа трябва да се пази. Сега Хермине и Мария ми бяха показали тази градина в нейната невинност; аз с благодарност гостувах там, но за мен скоро щеше да настане време да отмина по-нататък, беше твърде хубаво и топло в тази градина. Беше ми предопределено да продължа да се домогвам до короната на живота, да продължа да изкупвам безкрайната вина на живота. Лекият живот, леката любов и леката смърт не бяха за мене.

От намеците на момичетата заключих, че за утрешния бал или във връзка с него са замислени съвсем особени удоволствия и волности. Може би това беше краят, може би Мария е права в предчувствието си и днес за последен път лежим заедно, а утре навярно започва нов съдбовен ход? В мене преливаше зноен копнеж, преливаше задушаващ страх и аз диво се впих в Мария, още веднъж

пламнал и жаден минах по пътеките и гъсталаците на нейната градина, още веднъж ухапах сладкия плод на райското дърво.

Заради съня, пропуснат в тази нощ, си отспах през деня. Сутринта отидох на баня, върнах се вкъщи смъртно уморен, затъмних спалнята си, когато се събличах, намерих в джоба си стихотворението и то пак ми излезе от ума. Веднага си легнах, забравих Мария, Хермине и бала с маски и проспях целия ден. Когато привечер станах, едва по време на бръсненето отново се сетих, че след един час балът с маски вече започва и трябва да си извадя риза, подходяща за фрака. В добро настроение завърших приготовленията си и излязох да хапна нещо преди бала.

Това беше първият бал с маски, в който щях да участвам. Наистина, по-рано от време на време бях посещавал такива празници и понякога дори ги намирах хубави, но не танцувах, оставах само зрител и въодушевлението, с което чувах другите да разказват и да се радват, винаги ми изглеждаше смешно. А днес и за мен балът беше събитие, на което се радвах с напрежение и не без плахост. Реших, тъй като нямаше да водя дама, да отида късно, така ми бе препоръчала и Хермине.

В „Стоманената каска“, някогашното ми убежище, където разочаровани мъже преседяват вечерите си, като пият вино и играят ролята на ергени, напоследък се отбивах много рядко, заведението вече не отговаряше по стил на сегашния ми живот. Но тази вечер съвсем естествено отново ме влечеше нататък; при тревожно-радостното настроение, че над мене виснат орис и разлъка, което ме бе овладяло от дни, всеки стан и всеки кът на спомени от моя живот още веднъж придобиваха болезнено красивия блясък на отминалото. Така бе и с малката опушена кръчма, където до неотдавна спадах към постоянните гости, където до неотдавна примитивното упоение на бутилката местно вино ми стигаше, за да се върна наново за една нощ в самотното си легло и отново да изтърпя още един ден от живота. Оттогава насам бях опитвал други средства, с по-голяма примамливост, насладих се на по-сладки отрови. Усмивнат влязох в старата кръчма, посрещнат с поздрав от стопанката и с мълчаливо кимване от постоянните посетители. Бе ми препоръчано и поднесено печено пиле, в селската дебела стъклена чаша се изля светлата струя на младо елзаско вино, с приветливост ме обграждаха чистите бели

дървени маси, старите потъмнели тапети. И докато се хранех и пиех, в мене се надигна чувството за увяхване и прощална празничност, това сладостно и болезнено глъбинно чувство за една никога неразтворима докрай, но сега клоняща към разтваряне спойка с всички сцени и предмети от моя по-раншен живот. „Модерният“ човек нарича това сантименталност, той вече не обича вещите, нито дори своята светиня, собствения си автомобил, надявайки се колкото е възможно по-скоро да го замени с по-добра марка. Този модерен човек е решителен, усърден, здрав, хладнокръвен и стегнат — забележителен тип; в следващата война той ще се прояви фантастично. Това с нищо не ме засягаше, аз не бях нито модерен, нито старомоден човек; отпаднал от времето, се носех, сроден със смъртта, решен на смърт. Нямах нищо против сантименталностите, бях радостен и благодарен, че в моето изпепелено сърце още можех да доловя нещо като чувства. Така се отдадох на спомените си за старата пивница, на моята привързаност към старите грубовати столове, отдадох се на дъха на цигари и вино, на искрицата привикналост, топлота и подобие на роден кът, които всичко това имаше за мене. Сбогуването е красиво, то настройва нежно. Свиден ми беше моят твърд стол, моята селска чаша; свиден и хладният плодов вкус на елзаското вино; свидна ми бе доверчивостта към всичко и всеки сред тези стени; свидни лицата на мечтателно седналите пиячи, на разочарованите, на които дълго бях брат. Това, което изпитвах тук, бяха бургерски сантименталности, леко ароматизирани с дъха на старомодната романтика на странноприемниците от юношеството ми, когато гостилница, вино и пури бяха още забранени, чужди, прекрасни неща. Но никакъв степен вълк не се надяваше да ми се озъби и разкъса на дрипи моите сантименталности. Седях спокойно, сгряван от миналото, от слабото сияние на едно междувременно залязло съзвездие.

Появи се някакъв уличен продавач на печени кестени и аз купих една шепа. Дойде стара жена с цветя, купих няколко карамфила и ги подарих на стопанката. Едва когато поисках да платя и направо посегнах към обичайния джоб на самото си, отново забелязах, че съм във фрак. Бал с маски! Хермине!

Но беше още доста рано, не можех да се реша да отида отсега в залите на „Глобус“. А и усещах, както ми се случваше при всички тези забавления в последно време, някаква съпротива и задръжка, една

неохота при влизане в големите препълнени задимени помещения, ученическа свенливост пред чуждата атмосфера, пред света на епикурейците, танците.

Разхождайки се по улиците, минах покрай едно кино, видях сноповете светлина и огромните цветни плакати да блестят; направих още няколко крачки, върнах се отново и влязох. Там можех твърде спокойно да седя в тъмното до единадесет часа. Воден с фенерче от момчето разпоредител, аз се препънах в завесите и влязох в затъмнената зала, намерих си място и изведнъж се озовах сред Стария завет. Филмът беше от ония, които привидно не се поставят за печалба, а за благородни и свети цели, с голям замах и изтънченост, на тях дори учителите по религия водят следобед учениците си. Представяше се историята на Мойсей и израилтяните в Египет с въвеждането на внушителни сцени с хора, коне, камили, палати, фараонско великолепие и юдейски мъки сред горещите пустинни пясъци. Видях Мойсей, с коси, нагласени донякъде по образа на Уолт Уитман; великолепен театрален Мойсей, който върви през пустинята пред юдеите с дълга тояга и вотановски крачки, пламенен и навъсен. Видях го да се моли на Бога край брега на Червено море и морето да се разделя и открива път — пролом между високи водни планини (юношите на възраст да бъдат конфирмирани, доведени от пастора на религиозния филм, след това могат дълго да спорят как кинематографистите са постигнали ефекта с водата), аз видях пророка и страхливия народ да минават през морето, а зад тях да се появяват колесниците на фараона; видях египтяните да се слисват и плашат от морския бряг, а после смело да се втурват напред и видях водните грамади да се събират над великолепия, в златна броня фараон и всичките му коли и хора, не без да си спомня един чудесен дует за два баса от Хендел, в който прекрасно е възпято това събитие. По-нататък видях Мойсей да се изкачва на Синай — мрачен герой сред мрачна скалиста пустош; видях как там през буря, вихър и светлинна поличба Йехова му дава Десетте заповеди, докато в това време в подножието на планината неговият недостоеен народ издига Златния телец и се отдава на твърде буйно веселие. За мен беше толкова странно и невероятно да присъствам на всичко това и да гледам светите истории, техните герои и чудеса, които някога, в нашето детство, ни внушаваха първото здрачно предчувствие за един друг свят, за нещо свръхчовешко,

представяни срещу входна такса на благодарната публика, която тихо си яде донесените сандвичи. Гледах изразителната малка картина от огромния сбиротък и разпродажбата на обезценени културни стойности в тази епоха. Боже мой, за да се предотврати това свинство, по-добре още тогава освен египтяните и евреите и всички други хора да бяха загинали от насилническа и почтена смърт, отколкото тази ужасна, привидна и половинчата, от която умираме днес. Да, да бяха!

Моите тайни задръжки, моята непризната плахост пред бала с маски не се смалиха чрез филма и вълненията, предизвикани от него, а неприятно се засилиха и аз трябваше, мислейки за Хермине, да се подтикна сам най-после да тръгна към залите на „Глобус“ и да вляза там. Беше станало късно, балът отдавна бе в своя разгар. Трезвен и боязлив, аз веднага, още преди да сваля палтото си, попаднах сред буйна навалица от маскирани; побутвах ме приятелски, момичета ми предлагаха да отидем в залата, където сервират шампанско, клоуни ме тупаха по рамото и ми говореха на „ти“. Не се отзовах на ничия покана, в претъпканото помещение с мъка си пробивах път към гардероба и когато получих номера за оставената дреха, много грижливо го скътах в джоба си с мисълта, че може скоро отново да ми потърбва, щом блъсканицата ми дотегне.

Във всички помещения на голямата сграда цареше празнично оживление; във всички зали се танцуваше, също и в сутерена; всички коридори и стълбища бяха наводнени от маски, танци, музика, смях и тичане. Със свито сърце аз се промъквах през гъмжилото, от негърския състав към селската музика, от голямата блестяща главна зала в коридорите, стълбищата, в баровете, към бюфетите, в залите, където се поднасяше шампанско. Стените бяха обкичени предимно с диви, весели картини на най-младите художници. Всякакви хора имаше тук: художници, журналисти, учени, търговци и към тях естествено — целият епикурейски свят на града. Сред един от оркестрите седеше мистър Пабло и въодушевено надуваше своята извита тръба. Когато ме забеляза, той високо ми изпя поздравлението си. Тласкан от тълпата, аз попадах в едно или друго помещение, изкачвах се и слизах по стълбищата. В сутерена един коридор беше оформен от художниците като ад, а оркестрантите дяволи биеха тимпаните, сякаш полудели. Постепенно започнах да диря с поглед Хермине, Мария, отдадох се на търсене, много пъти се опитвах да проникна в главната зала, всеки път

обаче се насочвах погрешно или потокът на тълпата идеше насреща. И към полунощ още не бях намерил никого. Макар да не бях танцувал, вече ми беше горещо и ми се виеше свят. Отпуснах се върху най-близкия стол, между съвсем непознати хора, поръчах си вино и намерих, че участието в такива шумни празници не е за стар човек като мене. Примирен, отпивах от чашата вино, втренчвах се в голите ръце и гърбове на жените, гледах да се гонят край мене много гротескни маскарадни фигури, оставях се да ме бутат и мълком отпратих няколко момичета, които искаха да седнат на скута ми или да танцуват с мене.

— Стар мърморко — извика една и имаше право.

Реших да пия за малко кураж и настроение, но и виното не ми беше вкусно, едва преглъщах втората чаша. И постепенно почувствах как, изплезил език, зад мен стои Степния вълк. Нищо не ме разведряваше, тук не бях на мястото си. Наистина дойдох с най-добро намерение, но не можех да се радвам и шумната кипяща радост, смехът, цялото лудуване наоколо ми изглеждаше глупаво и принудено.

Стана тъй, че към един часа, разочарован и ядосан, отново се запромъквах към гардероба, за да си облека палтото и да си отида. Това беше поражение, поврат към Степния вълк и Хермине едва ли би ми го простила. Но аз не можех другояче. В мъчителния път през навалищата до гардероба още веднъж внимателно се вглеждах наоколо, дали няма да видя някоя от приятелките си. Напразно. Вече стоях пред гардероба, любезният мъж зад преградата протягаше ръка за моя номер, аз бръкнах в джоба на жилетката — номера го нямаше! По дяволите, само това липсваше! Много пъти по време на моите тъжни скитания през залите и докато седях на чаша блудкаво вино бях посягал към джоба си, борейки се с решението да си тръгна, и всякога напипвах кръглата плоска марка на мястото й. А сега бе изчезнала. Всичко беше против мене.

— Номерът загубен ли е? — попита с пронизителен глас застаналия редом дребен жълто-червен дявол.

— Ето, приятелю, можеш да вземеш моя — и вече ми го протегна. И докато аз механично го поемах и превъртах в ръка, пъргавият дребен момък вече беше изчезнал.

Когато обаче вдигнах към очите си малкото картонено кръгче, за да погледна номера, видях, че там не бе написана никаква цифра, а със

ситен почерк — драскулки. Помолих гардеробиера да почака, отидох под най-близкия полилей и зачетох. С дребни разкривени букви на кръгчето беше надраскано нещо трудно за разчитане:

Тази нощ от четири часа
магически театър —
само за умопомрачени.
Входът струва разума.
Не за всеки. Хермине е в ада.

Както някоя марионетка, чиито конци за миг са се изплъзнали от ръката на кукловода, след кратка неестествена смърт и притъпеност пак оживява, отново влиза в играта и изпълнява ролята си, така и аз, току-що избягал от блъсканицата, уморен, без настроение и стар, сега, повлечен от магическите конци, тичах пъргав, млад и усърден обратно към нея. Никога грешник не е бързал повече да стигне до ада. Само преди миг лачените обувки ми стискаха; въздухът, силно наситен с парфюми, ме отвращаваше, а от горещината отмалявах; сега тичах живо, с гъвкави стъпки, в такта на уанстеп, през всички зали към ада, усещах въздуха пълен с омая, а себе си люлян и носен от топлината, от цялата ехтяща музика, от вихъра на цветовете, дъха на женски рамене, опиянението от стотиците, смеха, танцовия ритъм, блясъка на всички пламнали очи. Една испанска танцьорка се хвърли в обятията ми.

— Танцувай с мене!

— Не мога — казах аз, — трябва да ида в ада. Но на драго сърце ще си отнеса там една твоя целувка.

Червените устни под маската се приближиха до моите и едва в целувката познах Мария. Здравно склучих ръце около нея, пълните ѝ устни цъфтяха като късна лятна роза. И сега ние вече танцувахме, устните ни още бяха слети. Танцувайки, минахме покрай Пабло, който, влюбен, не се откъсваше от своята нежно стенеща тръба, и сияещ ни обгърна с полуунесения си красив поглед на животно. Но преди да направим и двадесет танцови стъпки, музиката секна, неохотно свалих ръце от Мария.

— С удоволствие бих танцувал още веднъж с тебе — казах аз, упоен от нейната топлина, — повърви няколко крачки с мене, Мария,

влюбен съм в твоята красива ръка, остави ми я още за един миг! Но виждаш ли, Хермине ме призова. Тя е в ада.

— Така си и мислех. Прощавай, Хари, аз запазвам обичта си към тебе.

Тя си вземаше сбогом. Това беше сбогуване, бе есен, бе съдба, след като лятната роза така зряло и щедро бе пръскала ухание.

Затичах по-нататък през дългите коридори, изпълнени от разнежена навалица, надолу по стълбите в ада. Там на смолисточерните стени горяха ярки страшни лампи, а оркестрантите дяволи свиреха трескаво. Облечен във фрак без маска, на високо столче пред бара седеше хубав младеж, бързо ме измери с присмехулен поглед. Аз бях притиснат към стената от водовъртежа на танцуващите, в много тясното помещение танцуваха към двадесет двойки. Жадно и плахо наблюдавах всички жени — повечето бяха още с маски; няколко ми се усмихнаха, но Хермине не беше сред тях. От високото столче до бара красивият младеж гледаше надолу с присмех. През следната танцова пауза, мислех си аз, тя ще дойде и ще ме покани. Ала танцът клонеше към своя край, а никой не идваше.

Отидох към бара, уреден в един тесен ъгъл на малкото ниско помещение. Застанах до столчето на младежа и поисках да ми дадат уиски. Докато пиех, гледах профила на младия мъж, той изглеждаше така познат и очарователен, като картина от много далечно време — скъпоценна поради тихия си воал от праха на миналото. Ох, и тогава светкавичен проблясък мина през ума ми: разбира се, това беше Херман, моят приятел от младостта!

— Херман! — казах аз колебливо.

Той се усмихна.

— Хари? Ти ме намери?

Това беше Хермине, само че с малко променена прическа и леко гримирана. Нейното умно лице изглеждаше изящно и бледо над модерната висока яка; удивително тънки, ръцете ѝ се подаваха от широките черни ръкави на фрака и белите маншети; удивително нежни, краката ѝ в черно-бели копринени мъжки чорапи — от дългите черни панталони.

— Хермине, това ли е костюмът, чрез който искаш да ме заставиш да се влюбя в тебе?

— Засега — кимна тя — първо накарах да се влюбят в мене няколко дами. Но вече идва твоят ред. Нека преди това изпием по чаша шампанско.

И ние пихме, седейки на нашите високи столчета, докато редом танцът продължаваше и кипеше горещата буйна струнна музика. И видимо без Хермине да полага никакви усилия, аз много скоро се влюбих в нея. А тъй като носеше мъжко облекло, не можех да танцувам с нея, не можех да си позволя никаква нежност, никаква волност и макар тя да изглеждаше далечна и безразлична в мъжкия си маскараден костюм, с погледи, думи и жестове ме обграждаше с цялата прелест на своята женственост. Без ни най-леко да я бях докоснал, аз се поддадох на нейната магия, самата магия спадаше към ролята ѝ, тя беше двуполова. Защото Хермине беседваше с мене за Херман и за детството — нейното и моето; за онези години преди половото съзряване, в които младенческата способност за любов обхваща не само двата пола, а всеки и всичко чувствено и духовно; дарява всичко с вълшебството на любовта и приказната способност за преобразяване, която понякога се възвръща само на избраници и поети и в по-късна възраст. Хермине играеше ролята на младеж, пушеше цигари и бърбеше леко и духовито, често малко подигравателно, но всичко бе пронизано от светлината на Ерос — по пътя към моите сетива всичко се превръщаше в очарователно изкушение.

Колко добре и вярно смятах, че познавам Хермине, и как през тази нощ тя ми се разкри в съвършено нова светлина! Колко леко и незабележимо изплиташе жадуваната мрежа около мене, как палаво и самодивски ми даваше да отпивам от сладката отрова!

Ние седяхме, бърбехме, пиехме шампанско. Разхождахме се, наблюдавайки из залите; авантюристи откриватели, ние си търсехме двойки, чиято любовна игра подслушвахме. Хермине ми показваше жени, с които ме насърчаваше да танцувам, и ми даваше съвети в изкуството да се прелъстява, приложими при една или друга. Ние се явявахме като съперници, известно време и двамата се домогвахме до една и съща жена, сменяхме се да танцуваме с нея и двамата се мъчехме да я спечелим. И все пак всичко това беше само игра на маски, бе само една игра между нас двамата, все по-тясно ни свързваше и ни разпалваше един за друг. Всичко беше приказка, всичко бе с едно измерение по-богато, с едно значение по-дълбоко —

игра и символ. Видяхме много красива млада жена, която изглеждаше малко страдаща и недоволна. Херман танцува с нея, успя да я накара да зацъфти, изчезна с жената в една от залите, където се поднасяше шампанско, и след това ми разказа, че я покорил не като мъж, а като жена, с омаята от Лесбос. На мен обаче постепенно цялата тази ехтяща от звуци сграда със залите, в които кипяха танци, навалицата от опиянени маскирани хора, взе да ми се струва лудешки фантастичен рай — цвят след цвят ме привличаха с аромата си; плод след плод галех, търсейки с опипващи пръсти; змии ме поглеждаха изкусително от зелената сянка на шумата; цветове на лотос витаеха над черно блато; вълшебни птици ме мамеха към клоните и всичко ме водеше пак към една бленувана цел, всичко отново ме изпълваше с копнеж към единственото. Веднъж аз танцувах с непознато момиче — жарко, прелъстително, то ме увлече в шемет и омая и докато ние се реехме в неземното, изведнъж, усмихвайки се, момичето каза:

— Човек не може да те познае. Тази вечер ти беше толкова глупав и скучен.

И аз я познах — тя беше същата, която преди часове ми каза „стар мърморко“. Сега смяташе, че ме е покорила, но в следващия танц аз вече горях по друга. Танцувах два часа или по-дълго, непрекъснато, всички танци, дори и такива, които никога не бях учил. Херман все се появяваше близо до мене, усмихнатият младеж изчезваше в навалицата.

За тази нощ на бала ми бе отредено едно преживяване, което до петдесетгодишнината ми бе останало непознато за мене, макар да е известно на всяко девойче и всеки студент — преживяването на празника, опиянението от празничната общност, тайната за потъването на личността в тълпата, за *Unio mystica*^[7] на радостта. Често бях слушал да се говори за това — преживяването бе познато на всяка слугиня. Също често бях виждал блясъка в очите на разказващите и винаги го приемах усмихнат, наполовина със завист и наполовина с превъзходство. Онова сияние в пияните очи на някой прехласнат; на човека, освободен от себе си. Усмивката и почти безумната вгълбеност на този, който се разтваря в опиянението на общността. Аз бях виждал стотици пъти в живота, при благородни и подли примери; у пияни новобранци и моряци; също както и у велики хора на изкуството, обзети от ентусиазма на тържествени представления; и не по-малко у

млади войници, които тръгват на война. Съвсем неотдавна за същата лъчезарност и усмивката на щастливо унесените аз се удивлявах и присмивах на моя приятел Пабло, обичах го и му завиждах, а той, блажен в омаята на музицирането с оркестъра, се извиваше със своя саксофон или гледаше към диригента, барабаниста, към мъжа с банджото, възхитен, екзалтиран. Понякога си мисля, че такава усмивка, такава детска лъчезарност е възможна само за съвсем млади хора или за народи, които не си позволяват силна индивидуализация и диференциране на отделния човек. Но днес, в тази благословена нощ, аз самият, Степния вълк Хари, сияех със същата усмивка, сам плувах в това дълбоко, детински приказно щастие, сам дишах това сладостно бленуване и опиянение от общността, музиката, ритъма, виното, половата наслада, чието възхваляване в разказа за бал на някой студент нявга толкова често слушах с присмех и жалко превъзходство. Аз не бях повече аз, моята личност се бе разтворила в празничния унес като сол във вода. Танцувах с една или друга жена, но не само тя беше тази, която прегръщах, чиито коси ме докосваха, чийто дъх поемах, а всички, всички други жени, които бяха в същата зала, плуваха като мене в същия танц и в същата музика, и чиито сияещи лица като големи фантастични цветя пробягваха край моето — всички ми принадлежаха, на всички принадлежах, всички бяхме отредени един за друг. И мъжете спадаха към тази общност, аз бях и в тях и те не ми бяха чужди, тяхната усмивка беше моя, тяхното домогване — мое, моето — тяхно.

В онази зима нов танц, един фокстрот с името „Yearning“, завладя света. Този танц се свиреше едно след друго и все отново бе желан, всички ние бяхме пропити и опиянени от него, всички тананикахме мелодията му заедно с оркестъра. Аз танцувах непрекъснато с всяка жена, която попадаше на пътя ми, със съвсем млади момичета, с цъфтящи млади жени, с полятному зрели, с прецъфтяващи в тиха тъга и от всички бях очарован, на всички се усмихвах щастлив, сияещ. И когато Пабло ме видя така засиял, мене, когото той винаги бе приемал като достоен за съжаление беден клетник, щастлив ми хвърли искрящ поглед, въодушевен стана от оркестрантския стол, буйно наду своя рог, качи се върху стола и така изправен горе, свиреше с надуті бузи, извиваше се заедно с инструмента си диво и блажено в такта на фокстрота, а аз и моята

танцьорка му праскахме въздушни целувки и пеехме високо. Ах, мислех си междувременно, каквото и да ми се случи, един път все пак, и аз бях щастлив, сияещ, освободен от себе си, брат на Пабло, дете.

Бях загубил чувството за време, не знаех колко часа или минути траеше това шеметно щастие. Също не забелязвах, че колкото по-разпалено ставаше празненството, в толкова по-тясно пространство се ограничаваше. Повечето си бяха вече отишли, в коридорите бе притихнало и много от светлините бяха угасени, стълбището — замряло, в горните зали музикалните състави един след друг замлъкваха и си отиваха; само в главната зала и долу в ада още бушуваше, като непрестанно се разгаряше пъстрото празнично опиянение. Тъй като с Хермине, с младежа, аз не можех да танцувам, ние се срещахме и бегло се поздравявахме винаги само в паузите между танците, а накрая тя съвсем изчезна, не само от погледа ми, но дори и от мислите ми. Мисли вече нямаше. Аз плувах, разтворен в пияната танцуваща навалица, докосван от аромати, звуци, въздишки, думи, поздравяван от чужди очи, разпалван, заобиколен от чужди лица, устни, бузи, ръце, гърди, колена, люлян в такт от музиката, която ме подхвърляше като вълна.

Сега изведнъж, полусъбуждайки се за един момент сред последните останали на празненството гости, които в този час изпълваха една от малките зали, където още звучеше музика, ненадейно видях една черна Пиерета с бяло гримирано лице, красиво свежо момиче, единствено то беше с маска, очарователна фигура, която през цялата нощ никъде не бях забелязал. Докато на всички други вече личеше късният час по червените разгорещени лица, измачканите костюми, увисналите яки и рюшове, черната Пиерета изглеждаше бодра и свежа с бялото си лице зад маската, в костюма, по който нямаше нито гънка, с недокосната накъдрена яка, блестящи дантелени маншети и безупречна фризура. Испитах влечение към нея, прегърнах я, поведох я в танца — нейната ухаеща накъдрена яка гъделичкаше брадата ми, косите ѝ докосваха моята буза по-нежно и по-интимно, отколкото всяка друга танцьорка през тази нощ; нейното стройно младо тяло откликваше на движенията ми, изплъзваше се от тях и в игра принуждаваше и мамеше към все нови и нови докосвания. И изведнъж, докато аз танцувайки се приведох и търсех устата ѝ с моята, тази уста ми се усмихна родно близка и с чувство на превъзходство —

познах волевата брада, щастлив познах раменете, лактите, ръцете. Това беше Хермине, вече не Херман, преоблечена, свежа, леко парфюмирана и напудрена. Жарки, нашите устни се срещнаха, в един момент цялото ѝ тяло, чак до коленете, се притисна към мене, привличайки и отдавайки се, после тя ми отне устните си и затанцува съдържано и отдалечено. Когато музиката секна, ние останахме прегърнати, всички очаровани огнени двойки около нас ръкопляскаха, тропаха с крака, викаха, подбуждаха уморените музиканти да повторят фокстрота. И изведнъж сега всички ние почувствахме настъпването на утрото, видяхме бледата светлина зад завесите, доловихме близкия край на удоволствието, предусетихме идващата умора и сляпо се втурвахме, смеейки се гръмко и отчаяни, отново в танца, в музиката, в потока от светлина, крачейки буйно в такт, притиснати двойка до двойка, изпитвахме още веднъж блаженството на голямата вълна, която ни обливаше. В този танц Хермине потисна своето превъзходство, своя присмех, хладината си — тя знаеше, че не ѝ е потребно да прави нищо повече, за да ме накара да се влюбя. Аз ѝ принадлежах. И тя се отдаваше в танца, в погледа, в целувката, в усмивката. Всички жени от тази трескава нощ; всички, които бяха разпалили моята страст; всички, които се бях опитвал да спечеля; всички, след които бях гледал с любовен копнеж, се бяха стопили и превърнали в една-единствена, която цъфтеше в ръцете ми.

Дълго трая този сватбен танц. Два-три пъти музиката замираше: духачите отпуснаха инструментите си; пианистът ставаше от рояла; оня, който свиреше първа цигулка, клатеше отрицателно глава и всеки път, отново разпалени от молещата навалица на последните танцьори, те свиреха още веднъж, свиреха по-бързо, свиреха диво. После — ние още стояхме прегърнати и тежко задъхани от последния жаден танц, — капакът на рояла се затвори с трясък, нашите ръце се отпуснаха уморено, както ръцете на духачите и цигуларя, а флейтистът, смигайки, прибра инструмента си в калъфа, вратите се разтвориха, нахлу студен въздух, явиха се прислужници с престилки и барманът угаси светлината. Призрачно и зловещо се разбяга всичко; танцьорите, допреди малко силно разгорещени, мръзнейки, се увиваха в палтата си и вдигаха яките. Хермине стоеше бледа, но усмихната. Тя бавно вдигна ръце, приглади косите си назад, в светлината ямките на мишниците ѝ блеснаха и една тънка, безкрайно нежна сянка мина оттам към

прикритите ѝ гърди и ми се стори, че малката трептяща линия на сянката прибра в себе си целия чар, всички игри и възможности на нейното красиво тяло като една усмивка.

Ние стояхме и се гледахме, последни в залата, последни в сградата. Някъде долу аз чух да се хлопва врата, чаша да се разбива, да заглъхва кискане, смесено със зъл забързан шум на потеглящ автомобил. Някъде, в неопределима далечина и висота, аз чух да звучи смях, необикновено ясен и радостен и при това страховит и чужд кикот; смях като от кристал и лед, светъл и лъчист, но студен и неумолим. Откъде все пак звукът на този странен смях ми бе познат? Не се сещах.

Двамата стояхме и се гледахме. За един миг аз бях разбуден и отрезвен, усетих пропитите от пот дрехи, неприятно влажни и хладни да висят на мене, погледнах ръцете си, които, червени и с дебели жилки, се подаваха от смачканите и замърсени от пот маншети. Но веднага всичко това отново изчезна, един поглед на Хермине го угаси. От нейния взор, през който като че ли ме гледаше собствената ми душа, всичко реално рухваше, също и реалността на моето чувствено влечение към нея. Омагьосани, ние се гледахме един друг, гледаше ме моята малка бедна душа.

— Ти готов ли си? — попита Хермине и усмивката ѝ отлетя, както бе отлетяла сянката над нейните гърди, далече и високо, в незнайни покои отзвуча оня чужд смях.

Аз кимнах с глава. О, да, бях готов.

В този момент на вратата се появи Пабло, музикантът, и ни погледна с грейнали радостни очи, които всъщност бяха очи на животно, но очите на животните са винаги сериозни, а неговите всякога се смееха, и тъкмо усмивката ги правеше човешки. С цялата си сърдечна приветливост той ни кимна. Беше облякъл пъстра копринена домашна дреха, над чиито червени ревери смачканата яка на ризата му и неговото преуморено бледо лице изглеждаха странно увехнали и бледи, но сияещите черни очи заличаваха това. И те заличаваха действителността, и те омагьосваха.

Ние последвахме знака на Пабло, а когато стигнахме до вратата, той ми каза тихо:

— Братко Хари, поканвам ви на едно малко забавление. Входът е само за умопомрачени, струва разума. Готови ли сте?

Аз отново кимнах.

Мило момче! Нежно и грижовно то ни хвана под ръка — Хермине отдясно, мене отляво — и ни поведе нагоре по една стълба в малка кръгла стая, която високо бе синкаво осветена и почти празна, вътре нямаше нищо, освен малка кръгла маса и три кресла, в които ние седнахме.

Къде бяхме? Спях ли? Вкъщи ли си бях? Пътувах ли в някакъв автомобил? Не, седях в едно кръгло, осветено в синьо помещение, сред разреден въздух, в един слой на много разредена действителност. Защо Хермине беше толкова бледа? Защо Пабло говореше толкова много? А не бях ли може би аз, който го кара да говори, който говори чрез него? От неговите черни очи не гледаше ли само моята собствена душа, загубената плаха птица, също както и от сивите очи на Хермине?

С всичката своя добра и малко церемониална приветливост приятелят Пабло ни гледаше и приказваше, приказваше много и дълго. Той, когото никога не бях чувал да говори свързано, който не се интересуваше от никакъв диспут, от никаква формулировка, за когото аз мислех, че едва ли е способен да размишлява, сега говореше, разказваше ми със своя добър топъл глас, плавно и безпогрешно.

— Приятели, аз съм ви поканил за едно забавление, каквото Хари отдавна вече си желае, за каквото отдавна е мечтал. Малко е късно и навярно всички ние сме доста уморени. Затова нека първо тук малко да си починем и да се подкрепим.

От една ниша в стената той взе три чашки и неголямо забавно шише, извади мъничка екзотична кутия от цветни дъсчици, наля от шишето и напълни трите чашки, взе от кутийката три дълги тънки жълти цигари, извади от копринената си дреха запалка и ни предложи огън. Всеки от нас, облегнат назад в креслото си, вече бавно пушеше цигарата, чийто дим беше гъст като пушек от тамян, и пиеше на малки бавни глътки тръпчиво-сладкото чудно непознато и със странен вкус питие, което всъщност действаше безкрайно оживяващо и пораждаше чувство за щастие, като че ли човек се изпълва с някакъв газ и загубва тежестта си. Така седяхме ние, пушехме с леки всмуквания, почивахме, потапяхме устни в чашките, усещахме как ставаме леки и радостни. Това говореше Пабло, приглушено, с топъл глас.

— За мен е радост, мили Хари, за малко да ви бъда домакин тука днес. Често вие сте бивали съвсем преситен от своя живот, стремили

сте се да бъдете далече оттука, нали? Вие копнеете за това да напуснете сегашното време, този свят, тази действителност и да преминете в друга, която да ви подхожда повече, в един свят без време. Направете го, мили приятелю. Аз ви каня за това. Вие, разбира се, знаете къде се таи този друг свят, че светът, който търсите, е свят на вашата собствена душа. Само в собствената ви същност живее онази друга действителност, за която копнеете. Аз не мога да ви дам нищо, което вече не е съществувало във вас самия. Не мога да ви открия друга картинна галерия освен тази на вашата душа. Не мога да ви дам нищо, само възможност, подтик, ключ. Аз ви помагам да направите видим собствения си свят, това е всичко.

Той отново посегна към джоба на пъстрата си дреха и извади малко кръгло огледалце.

— Погледнете, досега сам сте се виждали така.

Той ми поднесе огледалцето пред очите. (И аз веднага се сетих за един детски стих: „Огледалце, огледалце, във ръката“) и видях в него нещо разлято и облачно, един злокобен образ, който се движи в своите очертания, бурно се изменя и кипи в тях — себе си самия, Хари Халер, и вътре в този Хари — Степния вълк, едно плахо, красиво, но объркано същество, което гледаше страхливо, чиито очи блясваха ту зли, ту тъжни, и тази вълча фигура се носеше непрестанно, сякаш минаваше през Хари — както през река тече страничен приток с друг цвят, размътва и дълбае, борейки се мъчително, единият поглъщаше другия, изпълнени с неутолим копнеж за формиране. Тъжно, тъжно ме гледаше постоянно движещият се полуочертан вълк с красивите си плахи очи.

— Така вие сам сте се виждали — повтори Пабло кротко и отново скри огледалото в джоба си.

Аз благодарно затворих очи и едва-едва отпих от еликсира.

— Сега си отдъхнахме — каза Пабло, — подкрепихме се и побъбрихме малко. Ако вече не се чувствате уморени, аз искам сега да ви заведа в моята панорама и да ви покажа своя малък театър. Съгласни ли сте?

Ние се изправихме, Пабло усмихнат тръгна напред, отвори една врата, придърпа настрани завесата и ние се намерихме в кръгъл подкововиден коридор на театър, точно в средата, а в двете си дъги коридорът водеше покрай много, невероятно много тесни врати на ложи.

— Това е нашият театър — обясни Пабло, — един забавен театър; надявам се, че тук ще намерите всякакви смешни неща. — При това той се изсмя високо, чуха се само няколко тона, но те ме пронизаха рязко, това беше отново ясният странен смях, който още преди това бях доловил горе.

— В моя малък театър водят към ложите толкова много врати, колкото пожелаете — десет, сто или хиляда, — и зад всяка врата ви очаква тъкмо онова, което търсите. Това е една хубава картинна галерия, мили приятелю, но вие не бихте имали никаква полза, ако я разгледате набързо такъв, какъвто сте. Вие ще бъдете ограничен и заслепен от това, което сте свикнали да наричате своя личност. Без съмнение, вие естествено отдавна сте отгатнали, че преодоляването на времето, освобождаването от действителността или каквито и имена да бихте дали на своя копнеж, не значи нищо друго, освен желание да се избавите от вашата така наречена личност. Тя е затворът, в който стоите. И ако вие, такъв какъвто сте, пристъпите в театъра, то ще виждате всичко с очите на Хари, всичко през старите очила на Степния вълк. Вие сте поканен за това, да се избавите от тези очила и най-любезно тук, на гардероба, да свалите от себе си тази многоуважавана личност, където тя при желание по всяко време отново ще ви бъде на разположение. Приятната танцова вечер, която преживяхте, трактатът за Степния вълк и накрая това малко възбуждащо средство, което току-що взехте, трябва да са ви подготвили достатъчно. Вие, Хари, след като се избавите от скъпата си личност, ще имате на разположение лявата страна на театъра, а Хермине — дясната; вътре, ако желаете, можете отново да се срещате. Моля те, Хермине, иди за малко зад завесата, искам първо да въведа Хари.

Хермине изчезна надясно покрай едно огромно огледало, което заемаше задната стена от пода до свода.

— И така, Хари, елате сега и бъдете в най-добро настроение. Целта на цялото начинание е да разведри настроението ви, да ви научи да се смеете. Надявам се, вие няма да ми създадете трудности. Чувствате се добре? Нали? И не се страхувате никак? Е, хубаво тогава, много хубаво. Сега без страх и с най-искрено задоволство ще влезете в нашия илюзорен свят, въведен чрез едно малко, също илюзорно самоубийство, какъвто е обичаят.

Той отново извади малкото джобно огледалце и го поднесе пред лицето ми. Отново видях в себе си обърканата, замъглена и постоянно движеща се фигура на вълка, която пронизваше Хари, един добре познат ми и наистина несимпатичен образ, чието унищожаване не можеше да ми създаде никакви грижи.

— Сега вие, мили приятелю, ще угасите този огледален образ, който ви е станал излишен, нищо повече не е необходимо. Достатъчно е вие, ако настроението ви позволява, да наблюдавате този образ с непринуден смях. Тук сте в една школа на хумора, трябва да се научите да се смеете. Няма как, всеки възвишен хумор започва с това, че човек престава да взема сериозно собствената си личност.

Съсредоточено се вгледах в огледалцето, огледалцето в ръката, в което се виждаха трептенията на образа на Хари-вълка. В един момент в мене нещо трепна дълбоко интимно, тихо, но болезнено, като спомен, като носталгия, като разкажание. После леката притесненост бе засенчена от ново чувство, подобно на това, което се изпитва, когато от упоената с кокаин челюст бива измъкнат болен зъб, чувство на облекчение, дълбоко поемане на дъх и едновременно учудване, че изваждането не е причинило никаква болка. И към това чувство у мене се прибави нова веселост, желание да се смея, на което не можех да противостоя, тъй че избухнах в спасителен смях.

Мътното отражение в огледалото трепна и угасна, малката кръгла огледална повърхност изведнъж беше като изгоряла, бе станала сива, груба и непрозрачна. Пабло с усмивка хвърли стъклото и търкаляйки се по пода, то изчезна в безкрайния коридор.

— Приятен смях, Хари — извика Пабло, — ти ще се научиш да се смееш като безсмъртните. Най-после сега ти погуби Степния вълк. С бръснач това не става. Внимавай той да не се съживи! Веднага ще можеш да напуснеш глупавата действителност. При най-близкия повод ние ще прием за побратимяването, мили, никога не си ми се харесвал така, както днес. И ако още държиш на това, после можем заедно да пофилософстваме и поспорим за музиката и за Моцарт, и за Глук, да говорим за Платон и Гьоте, колкото искаш. Сега ти ще разбереш защо по-рано не вървеше. Надявам се, че ще ти се удаде и за днес ще се освободиш от Степния вълк. Защото, естествено, твоето самоубийство не е окончателно; тук ние сме в един магически театър, тук има само картини, няма действителност. Потърси красивите и весели картини и

покажи, че наистина вече не си влюбен в своята проблематична личност! Но ако ти отново зажадуваш за нея, ще бъде достатъчно само да погледнеш пак в огледалото, което сега ще ти покажа. Ти знаеш старата мъдра пословица: „Едно огледало в ръката е по-добре от две на стената.“ Ха-ха! — (Той отново се засмя така хубаво и ужасно.) — И тъй, сега остава да се изпълни само още една съвсем малка весела церемония. Сега ти отхвърли очилата на своята личност. Ела и погледни веднъж в едно истинско огледало. Ще ти направи удоволствие.

Със смях и леки забавни ласки той ме обърна така, че аз застанах срещу огромното стенно огледало. В него видях себе си.

Видях за един бързолетен миг познатия ми Хари, само че необикновено добре настроен, с ведро, усмихнато лице. Но едва го бях познал, образът се разпадна, от него се отдели втора фигура, после трета, десета, двадесета и цялото огромно огледало беше изпълнено само от Хари или откъси от Хари, безброй ликове на Хари, всеки от които съзирах и познавах само за светкавичен миг. Няколко от многото образи на Хари бяха стари колкото мене, имаше неколцина по-стари, други — прастари, а трети — съвсем млади, юношески, момчешки, ученически, хлапашки, детски. Образи на Хари на петдесет и на двадесет години тичаха и се премятаха един през друг, тридесетгодишни и петдесетгодишни, сериозни и радостни, достойни и комични, добре облечени и окъсани, а също и съвсем голи, без коси и с дълги къдри — всички те бях аз и всеки мълниеносно съзирах и познавах, после той изчезваше, образите се разбягваха на всички страни — наляво и надясно, в огледалната дълбочина и вън от нея. Един млад и елегантен момък, усмихнат, скочи срещу Пабло, прегърна го и избяга заедно с него. А друг, който особено много ми харесваше — хубав очарователен младеж на шестнадесет или седемнадесет години, — тичаше като светкавица по коридора, жадно четеше надписите по всички врати, аз тичах след него, той се спря пред една врата, а на нея прочетох надписа:

Всички момичета са твои!
Пусни една марка

Като скочи с главата напред, милото момче бързо се мушна през дупката и изчезна зад вратата.

И Пабло беше изчезнал, и огледалото изглежда бе изчезнало, а с него и всичките безбройни фигури на Хари. Аз долових, че сега съм оставен на себе си и на театъра и любопитно пристъпвах от врата към врата, на всяка прочитах по един надпис, една съблазън, едно обещание.

Надписът:

Напред към веселия лов!
Лов на зверове с автомобили

ме привлече, аз отворих тясната врата и влязох.

И там ме грабна един шумен и възбуден свят. По улиците фучаха автомобили, отчасти бронирани, и гонеха пешеходците, премазваха ги на каша, притискаха ги смъртно към зидовете на къщите. Аз веднага схванах — това беше борбата между хора и машини, която дълго се подготвяше, дълго се очакваше, дълго вдъхваше страх и най-после бе избухнала. Наоколо навред лежаха мъртви и ранени, също преобърнати, разбити, полуобгорели автомобили; над този отвратителен хаос кръжаха самолети, от много покриви и прозорци се стреляше по тях с пушки и автоматични оръжия. По всички стени диви, чудесно разпалващи плакати с огромни букви, които горяха като факли, призоваваха нацията най-после заради хората да се възправи срещу машините, най-после да унищожи дебелиите, хубаво облечени, парфюмирани богаташи, които с помощта на машините, изстискват силите на другите, и то заедно с техните големи, кашлящи, зло ръмжащи, дяволски шумни автомобили най-после да подпали фабриките и малко да разчисти опетнената земя, да я обезлюди, за да може отново да расте трева, отново в запрашения циментов свят да се появи нещо като гора, поляна, ливада, поток и тресавище. А пък други плакати, нарисувани чудесно, прекрасно стилизирани в нежни, не така детински цветове, съчинени необикновено мъдро и остроумно — в противовес, вълнуващо предупреждаваха всички собственици и всички благоразумни от заплашващия хаос на анархията — описваха наистина прочувствено благодатността на реда, на труда, на

собствеността, културата, правото, възхваляваха машините като върховно и последно откритие на хората, с чиято помощ те щели да станат богове. Замислен и удивен аз четях плакатите, червените и зелените, и тяхната пламенна словоохотливост, настойчивата им логика ми влияеха приказно, те имаха право и, дълбоко убеден, аз стоях ту пред един, ту пред друг, но все пак забележимо смутен от сравнително честата стрелба наоколо ми. Е, главното дело бе ясно — това беше война, една бурна, расова и крайно симпатична война, при която не се биеха за кайзер, република, граници на страната, за знамена и цветове и други подобни — повече декоративни и театрални неща, всъщност за дрипи, — но в нея всеки, комуто не достига въздух и животът вече съвсем не му харесва, дава съкрушителен израз на досадата си и се стреми да проправи път към всеобщото разрушение на тенекиения цивилизован свят. Аз виждах как в очите на всички се смее толкова ясна и искрена жажда за разрушаване и убийство, и в мен самия тези диви червени цветове цъфтяха едри и пищни и се смееха не по-малко. Радостен се присъединих към борбата.

Най-хубавото от всичко беше, че до мене изведнъж се появи моят другар от училище Густав — когото не бях виждал от десетилетия, — някога най-буйният, най-силният и най-жаден за живот от приятелите ми в ранното детство. Сърцето ми се разведри, когато го видях срещу мене отново да ми смига със светлосивите си очи. Той ми кимна и аз веднага го последвах с радост.

— Господи, Густав — извиках аз щастлив, — най-после да те видя отново. Какъв си станал?

Той се засмя малко ядосан, също както в детството.

— Говедо, веднага ли трябва да почнеш да разпитваш и бърбриш? Станал съм професор по богословие, сега вече знаеш. Но в момента, за щастие, не се занимавам с теология, момче, а с война. Е, хайде, ела!

Той простреля шофьора на един малък камион, който тъкмо идваше към нас с бучене, скочи пъргаво като маймуна в колата, спря я и ми нареди да се кача, после подкарахме дяволски бързо, провирайки се между куршумите и обърнатите коли, за да излезем извън града и предградията.

— Ти на страната на фабрикантите ли стоиш? — попитах аз моя приятел.

— А, това е въпрос на вкус, после вън от града ще го обмислим. Но не, чакай, аз съм по-склонен ние да изберем другата партия, макар естествено, общо взето, това да е напълно безразлично. Аз съм теолог, а моят праотец Лутер на времето е помагал на князете и богатите срещу селяните, сега ние трябва малко да поправим това. Ама че лоша кола, да се надяваме, че ще издържи още няколко километра!

С бързината на вятъра — бесен, син, небесен — ние трещяхме с колата през зелена спокойна местност, минахме много мили през една голяма равнина и после бавно се заизкачвахме по грамадна планина. Тук спряхме на някакво право блестящо шосе, което водеше нагоре между стръмна скална стена и нисък защитен зид, в много остри завои, високо над синеещо се в далечината езеро.

— Красива местност! — казах аз.

— Много хубава! Можем да наречем шосето „Път на осите“, тука ще има да трещят различни оси, Хари, внимавай само.

Край пътя растеше висока пиния и горе в короната ѝ ние видяхме направено от дъски нещо като колиба, наблюдателница и заслон за засада при лов. Густав високо се засмя, смигна ми хитро със сините си очи и ние двамата бързо слязохме от колата и се покатерихме нагоре по стъблото, задъхани се скрихме в наблюдателницата, която много ни хареса. Там намерихме пушки, пистолети, сандъци с патрони. И едва се бяхме малко поразхладили и нагласили за засада, и от най-близкия завой вече се чуваше прехрипнало и властно клаксонът на голяма луксозна кола, която с бръмчене идеше насам с висока скорост по блестящото планинско шосе. Ние вече държахме пушките в ръце. Беше страшно напрегнато.

— Прицели се в шофьора! — заповяда Густав бързо. Тежката кола тъкмо минаваше стремително под дървото и аз вече се прицелих, натиснах спусъка, стрелях в синята шапка на водача. Мъжът падна, колата отмина с шум, удари се в стената, върна се обратно, тежка и бучаща като голяма дебела земна пчела, тя се блъсна в ниския зид, преобърна се и с кратък слаб трясък се преметна в пропастта.

— Готово! — засмя се Густав. — Следващата вземам аз. И отново бързо се приближаваше кола, свити в нея седяха трима или четирима пътници; от главата на някаква жена се развяваше краят на шал, неизменно плуваше хоризонтално във въздуха един светлосин воал, това всъщност събуди у мене съжаление — кой знае дали под

него не се усмихваше най-красивото женско лице. Господи, щом ние вече играем на разбойници, то навярно би било по-правилно и по-хубаво да следваме големите образци и да не разпростираме нашето почтено желание да убиваме върху хубавите дами. Густав обаче вече беше стрелял. Шофьорът трепна, сви се, колата подскочи високо към отвесната скала, с трясък падна назад отново на пътя, колелата стърчаха нагоре. Ние чакахме, нищо не се движеше — уловени като в капан, хората безшумно лежаха под собствената си кола, която продължаваше да бучи и хъхри, а колелата ѝ забавно се въртяха във въздуха. Внезапно се раздаде страшен гръм и тя цялата бе обхваната от пламъци.

— Форд беше — каза Густав. — Трябва да слезем и да освободим пътя.

Ние слязохме и огледахме горящата купчина. Много бързо беше изгоряла, междувременно бяхме направили от жилави клони лостове, с които повдигнахме колата, изтласкахме я и я прехвърлихме през оградния зид на шосето в пропастта, където дълго пукаше сред храстите. При обръщането на колата двама от мъртвите паднаха, сега лежаха на пътя, дрехите им бяха отчасти изгорели. Палтото на единия беше сравнително запазено, претърсих джобовете му дали ще открием кой е бил. Подаде се кожен портфейл, вътре имаше визитни картички. Взех една от тях и на нея прочетох думите: „Тат твам аси^[8].“

— Много смешно! — каза Густав. — Всъщност обаче няма никакво значение как се казват хората, които убиваме. Те са клетки нещастници като нас, имената нямат значение. Този свят трябва да загине и ние заедно с него. Да го потопиш за десет минути във вода би било най-безболезнената развръзка, залавяй се за работа.

Хвърлихме мъртвите след колата. Насам вече идеше, давайки сигнали, нов автомобил. По него ние стреляхме направо от шосето. Автомобилът започна да се върти бясно като пиян, придвижи се малко напред, после се повали и остана така, моторът се задъхваше. В колата тихо седеше някакъв пътник, едно хубаво младо момиче обаче излезе от нея невредимо, макар бледо и силно разтреперано. Ние го поздравихме приветливо и му предложихме услугите си. То беше премного изплашено, не можеше да говори и известно време ни гледаше втренчено като обезумяло.

— Я първо да видим стария господин — каза Густав и се обърна към пътника, който все още бе отпуснат на седалката зад мъртвия шофьор. Беше някакъв господин с къси сиви коси; бе отворил светлосивите си умни очи, но изглеждаше тежко ранен, най-малкото се виждаше, че от устата му тече кръв, а и шията си държеше страшно изкривено и вдървено.

— Разрешете, уважаеми господине, да ви се представя, моето име е Густав. Ние си позволихме да застреляме вашия шофьор. Смейте ли да попитаме с кого имаме честта?

Старият погледна хладно и тъжно с малките си сиви очи.

— Аз съм главният прокурор Лоеринг — каза той бавно. — Вие не убихте само бедния ми шофьор, а и мене; усещам, че идва краят. Защо стреляхте по нас?

— Заради прекомерно бързото ви каране.

— Ние пътувахме с нормална скорост.

— Това, което вчера беше нормално, днес вече не е, господин главен прокурор. Днес сме на мнение, че всяка скорост, с която би могъл да пътува един автомобил, е твърде голяма. Сега ние унищожаваме автомобилите, всички, и другите машини също.

— И вашите пушки ли?

— И на тях трябва да им дойде редът, в случай, че още намерим време за това. Вероятно утре или вдругиден с всички ни ще бъде свършено. Вие знаете, нали, че нашата земя беше ужасно пренаселена. Е, сега ще се даде простор.

— По всеки човек ли стреляте, без избор?

— Естествено. За някои, без съмнение, трябва да се съжалява. Например за младата хубава дама би ми станало жал. Дъщеря ли ви е?

— Не, тя е моята стенографка.

— Толкова по-добре. А сега, моля, излезте от колата или се оставете да ви извадим, защото машината ще бъде унищожена.

— Предпочитам да ме унищожите заедно с нея.

— Както желаете. Позволете ми още един въпрос! Вие сте прокурор. Винаги ми е било непонятно как един човек може да бъде прокурор. Вие живеете от това, че други хора, предимно клети нещастници, биват обвинени, осъждани и наказвани. Нали?

— Така е. Аз изпълнявам дълга си. Това ми беше служебно задължение. Също както службата на палача е да убива осъдените от

мене. Та нали сам вие сте поели същата служба — убивате?

— Правилно. Само че ние не убиваме по дълг, а за удоволствие, или по-скоро за неудоволствие, поради отчаяние от света. Затова убиването ни доставя известно удоволствие. Никога ли не ви е правило удоволствие да убивате?

— Вие ми досаждате. Имайте добрината да свършите работата си докрай. Ако понятието за дълг ви е непознато...

Той замълча и сви устни, сякаш искаше да се изплюе. Но от устата му излезе само мъничко кръв, която полепна по брадата.

— Почакайте — каза Густав вежливо, — понятието за дълг всеки случай не го знам, вече не. По-рано служебно се занимавах с него. Бях професор по богословие. Освен това бях войник и участвах във войната. Това, което на мен ми изглеждаше дълг и което авторитетните и висшестоящите органи някога ми заповядваха, съвсем не беше добро, от началото до край, всякога би ми било по-приятно да върша точно обратното. Но макар вече да не познавам понятието за дълг, то все пак познавам вината, може би те двете означават едно и също. Щом и аз съм от майка роден, то съм виновен, осъден съм да живея, длъжен съм да принадлежа към една държава, да бъда войник, да убивам, да плащам данъци за въоръжаване. И сега, в този момент, вината на живота отново, както някога по време на войната, ме доведе до това да трябва да убивам. Но този път не убивам с отвращение, аз се покорявам на дълга, нямам нищо против този тъп, задръстен свят да бъде разбит, аз на драго сърце помагам в това и на драго сърце сам ще загина с него.

Прокурорът силно се напрегна, за да ми се усмихне леко със слепнати от кръв устни. Не му се удаде блестящо, но все пак пролича доброто намерение.

— Добре — каза той, — значи ние сме колеги. И тъй, моля, изпълнете дълга си, господин колега.

Междувременно хубавото момиче беше седнало край пътя и паднало в несвяст.

В този момент отново някаква кола даваше сигнал, приближаваше насам с пълна скорост. Ние отдръпнахме момичето малко по-настрана, сами се притиснахме до скалите и оставихме идващата кола да се вреже в останките от другите. Шофьорът рязко

натисна спирачка, колата се изправи, но спря, без да бъде разбита. Ние бързо взехме пушките в ръце и ги насочихме към новите.

— Слизайте от колата — изкомандва Густав. — Ръцете горе!

От колата излязоха трима мъже и послушно държаха ръцете си вдигнати нагоре.

— Няма ли сред вас някой лекар? — попита Густав. Те отрекоха.

— Тогава имайте добрината внимателно да извадите господина там от седалката, той е тежко ранен. А после го вземете във вашата кола и го откарайте до следващия град. Хайде, давайте!

Скоро старият господин беше настанен в другата кола, Густав изкомандва и всички тръгнаха. Междувременно нашата стенографка отново бе дошла на себе си и беше наблюдавала станалото. Харесваше ми, че имаме такава хубава плячка.

— Госпожице — каза Густав, — вие загубихте своя работодател. Да се надяваме, че иначе старият господин не ви е бил близък. Вие сте ангажирана от мене. Бъдете ни добър другар! Така, а сега трябва много да се бърза. Тук скоро ще бъде съвсем неуютно. Можете ли да се катерите, госпожице? Да? Е, хайде, ние двамата ще ви помогнем.

Сега ние тримата се покатерихме колкото можехме по-бързо в нашето покритие сред дървото. Горе на госпожицата й прилоша, но й дадохме глътка коняк и тя отново се почувства добре дотолкова, че можа да се възхити на чудесния изглед към езерото и планината и да ни каже, че се нарича Дора.

Веднага след това отдолу се зададе кола, която предпазливо заобиколи съборената, без да спре, и после веднага ускори ход.

— Хитрец — засмя се Густав и застреля водача.

Колата се завъртя малко, направи завой срещу зида, изкърти го и остана да виси косо над пропастта.

— Дора — казах аз, — можете ли да боравите с пушка?

Тя не можеше, но се учеше от нас как да зарежда оръжието.

Отначало беше несръчна и си одраска пръста до кръв, зарева и поиска английски пластир. Но Густав й обясни, че това е война и тя трябва да покаже, че е добро, храбро момиче. Тогава работата тръгна.

— Но какво ще стане с нас? — попита тя после.

— Не зная — каза Густав. — Моят приятел Хари обича хубавите жени, той ще ви стане приятел.

— Но те ще дойдат с полиция и войници и ще ни убият.

— Полиция и нищо от този род вече няма. Ние имаме право на избор, Дора. Или ще останем спокойно тук, горе, и ще простреляме хората във всички коли, които искат да минат, или самите ще вземем една кола, ще тръгнем оттука, а другите ще стрелят след нас. Все едно е чия страна ще вземем. Аз съм за това, да не мърдаме оттука.

Долу отново се задаваше кола, ясно звучеше клаксонът ѝ. Тя скоро бе унищожена и остана да лежи с колелата нагоре.

— Смешно е — казах аз, — че стрелянето може да прави такова голямо удоволствие. А по-рано аз бях противник на войната.

Густав се засмя:

— Да, но на света има твърде много хора. По-рано не се забелязваше така. Но сега, когато всеки не просто диша въздух, а иска да има и кола, тъкмо днес го забелязват. Естествено това, което правим тук, не е разумно, то е детинщина, както и войната беше една огромна детинщина. Някога по-късно човечеството ще трябва да се научи с разумни средства да ограничава увеличаването на числеността си. Засега ние реагираме на непоносимото положение сравнително неразумно, но общо взето, постъпваме правилно — понижаваме населеността.

— Да — казах аз, — това, което правим, вероятно е лудешко и въпреки всичко може би е добро и необходимо. Не е хубаво, когато човечеството пренапряга ума си и се мъчи да уреди с помощта на разума неща, които още никак не са му достъпни. Тогава възникват идеали, като тези на американците или болшевиките — и едните, и другите са изключително разумни, — но тъй като те твърде наивно опростяват живота, страшно го насилват и ограбват. Обликът на човека, някога възвишен идеал, вече клони да се превърне в клише. Ние, умопомрачените, може би отново ще облагородим всичко това.

Усмихнат, Густав отговори:

— Момче, ти говориш много мъдро. Радостно и полезно е човек да слуша този извор на мъдростта. И може би дори имаш малко право. Но бъди така добър и сега отново зареди пушката си, ти си ми прекалено мечтателен. Всеки момент може отново да дотичат няколко сръндаци, които не ще успеем да убием с философия, все пак трябва да имаме куршум в цевта.

Един автомобил дойде и веднага падна, шосето беше барикадирано. Някакъв останал жив човек — пълен, червендалест —

жестикულიраше диво до развалините, гледаше опулено нагоре и надолу, забеляза нашето прикритие, с рев се затича и четири пъти стреля срещу нас с револвера си.

— Махайте се или сега ще стрелям! — изкрещя Густав.

Мъжът се прицели в него и стреля още веднъж. Тогава ние го повалихме с два изстрела.

Приблжиха се още две коли, на които също им видяхме сметката. После шосето остана тихо и празно, изглежда вестта, че тук застрашава опасност, се бе разпространила. Имахме време да наблюдаваме красивия изглед. Отвъд езерото, в долината, бе разположен малък град, оттам се издигаше дим и скоро видяхме как огънят се пренася от покрив на покрив. Чу се и стрелба. Дора заплака, аз погалих мокрите ѝ бузи.

— Трябва ли всички да умрем? — попита тя.

Никой не ѝ отговори. Междувременно долу се зададе някакъв пешеходец, видя разбитите автомобили, почна да тършува из тях, превит се мушна в един, извади пъстър чадър, кожена дамска чанта, бутилка вино, седна спокойно на зида, пиеше от шишето и ядеше нещо от чантата, завито в станиол, изпи шишето до капка, продължи пътя си доволен, стиснал чадъра под мишница.

Когато той спокойно се оттегли, аз казах на Густав:

— Ти би ли могъл да стреляш по това мило момче и да му пробиеш главата? Бог ми е свидетел, аз не мога.

— Пък и не се изисква — проръмжа моят приятел. Но явно и той бе изпитал неприятно чувство. Едва бяхме видели един човек, който още се държеше безгрижно, спокойно и детински, още живееше с чувството за невинност и ето че цялото наше толкова похвално и необходимо действие изведнъж ни се видя тъпо и противно. По дяволите всичката тази кръв! Ние се срамувахме. Но навярно по време на война понякога дори и генерали са изпитвали такова чувство.

— Ние не бива да оставаме тука по-дълго — жаловито каза Дора, — трябва да слезем, сигурно ще намерим в колите нещо за ядене. Ама не сте ли гладни? Ех, вие, болшевики!

Долу, в горящия град, започнаха да бият камбаните — възбудено и страховито. Пригответх се да слезем. Когато помагах на Дора да се прехвърли през парапета, целунах коляното ѝ. Тя се разсмя звучно. Но

тогава подпорите поддадоха и ние двамата стремително полетяхме в пустотата.

Отново се намерих в кръглия коридор, оживен от ловното приключение. А навред, по всички безбройни врати мамеха надписи.

MUTABOR^[9]

Преобразяване във всякакви животни и растения

Кама Сутра

Обучение в индийското любовно изкуство.

Курс за начинаещи: 42 различни метода за любов

Самоубийство, което носи наслада

Ще се пукнеш от смях

Искате ли да се превърнете в дух?

Мъдрост на Изтока

О, да имах хиляда езика!

Само за господата

Залезът на Запада

Умерени цени. Нещо никога неவிжданo.

Олицетворение на изкуството

Превръщане на времето в пространство чрез
музиката

Смеещата се сълза
Кабинет на хумора

Игри на отшелници
Пълноценен заместител на всяко общуване

Редицата от надписи продължаваше безкрайно. Един от тях звучеше:

Въведение в изграждането на личността
Успехът гарантиран

Видя ми се, че това заслужава внимание и влязох в тази врата.

Попаднах в здрачно тихо помещение, там един човек седеше без стол, на пода, по източен маниер, пред себе си той имаше нещо като голяма шахматна дъска. В първия момент ми се видя, че това е приятелят ми Пабло, или поне, че мъжът носи пъстра копринена дреха, подобна на неговата и има същите тъмни блестящи очи.

— Пабло, вие ли сте? — попитах аз.

— Аз съм Никой — обясни той вежливо. — Ние тук не носим никакви имена, тук не сме никакви личности. Аз съм един играч на шах. Искате ли да ви преподам урок за изграждането на личността?

— Да, моля.

— Тогава бъдете любезен и ми дайте на разположение няколко десетки от вашите фигури.

— Моите фигури?

— Фигурите, на които видяхте да се разпада вашата така наречена личност. Без фигури аз, разбира се, не мога да играя.

Той ми поднесе едно огледало, в което отново видях как единството на моята личност се разпада на много „аз“, тяхното число изглеждаше нараснало още повече. Сега обаче фигурите бяха съвсем малки, с размери за обикновен шах и играчът с тихи сигурни движения взе няколко десетки от тях и ги сложи редом с шахматната дъска на

пода. При това говореше монотонно, като човек, който повтаря често държана реч или лекция.

— Вам е известно грешното и носещо нещастие схващане, че човек представлява трайно единство. Известно ви е също, че човек се състои от куп души, от твърде много „аз“. Да се раздели видимото единство на личността на тези много фигури се смята за лудост, затова науката е измислила названието шизофрения. В случая тя има право дотолкова, доколкото естествено никое множество не е без предводителство и не може да се обуздае без известен ред и групиране. Но науката не е права, вярвайки, че е възможно само едно неповторимо, свързващо за цял живот подреждане на многото „под-аз“. Тази заблуда на науката има някои неприятни последици, нейната стойност е преди всичко в това, че държавно назначените учители и възпитатели опростяват своята работа и си спестяват мисленето и експериментите. Вследствие на това заблуждение много хора, които са неизлечимо умопомрачени, минават за „нормални“, дори за социално пълноценни, и обратно — някои, гениални, биват вземани за умопомрачени. По тази причина ние допълваме празнините в научното схващане за душата чрез понятието, което наричаме изкуство на изграждането. На оня, който е преживял разпадането на собственото си „аз“, показваме, че по всяко време той може да събере късовете и ги подреди наново в какъвто желае ред и по този начин да постигне безкрайно разнообразие от игри на живота. Както поетът от шепа образи създава една драма, така ние от фигурите на нашето разчленено „аз“ отново и отново съставяме нови групи, с нови игри и напрежения, с вечно нови положения. Гледайте.

С тихи мъдри пръсти той взе моите фигури, всички старци, младежи, деца, жени, всички весели и тъжни, силни и нежни, пъргави и тромави фигури, бързо ги подреди на своята дъска за една игра, в която те веднага се престроиха в групи и семейства за игри и борби, за приятелства и вражди, създавайки в умален вид един свят. Пред моите очаровани очи той накара оживения и все пак добре подреден малък свят известно време да се движи, да играе и се бори, да сключва съюзи и да води битки, фигурите да се ухажват, женят и плодят; всъщност това беше драма с много герои, оживена и увлекателна.

После с весел израз на лицето той замахна над дъската, полекичка събори всички фигури, струпа ги на купчина и замислен,

като много взискателен художник, от същите фигури построи една съвсем нова игра, със съвсем други групировки, отношения и преплитания. Втората игра беше сродна на първата: това бе същият свят, същият материал, от който човекът градеше, но гамата беше променена, темпото — променено, мотивите — акцентирани другояче, ситуациите — поставени по-различно.

И така, мъдрият строител с фигурите, всяка от които беше дял от мен самия, изграждаше една след друга игри, всички с далечна прилика помежду си, на всички личеше, че принадлежат към един и същ свят, че са свързани чрез един и същ произход и все пак всяка бе свършено нова.

— Това е изкуството на живота — заговори той поучително, — вие сам за в бъдеще бихте могли както желаете да оформите по-нататък и да оживявате играта на своя живот, да я разбърквате и обогатявате, това е във ваши ръце. И тъй както умопомрачението в един висш смисъл е начало на всяка мъдрост, то шизофренията е начало на всяко изкуство, на всяка фантазия. Дори учените вече наполовина са открили това, както примерно може да се прочете във „Вълшебният рог на принца“, в оная обаятелна книга, в която мъчителният и прилежен труд на един учен бива облагороден чрез гениалното сътрудничество на неколцина обезумели, затворени в лудница художници. Ето, само вземете със себе си своите фигури, играта още често ще ви доставя радост. Фигурата, която днес се е превърнала за вас в непоносимо страшилище и ви е развалила играта, утре можете да принизите в благодушна и незначителна. А пък от клетата мила фигурка, която известно време ще изглежда осъдена на истинска мъка и живот под лоша звезда, в следващата игра вие ще направите принцеса. Желая ви голямо удоволствие, господине!

Аз се поклоних дълбоко и благодарно пред този талантлив играч на шах, пъхнах фигурките в джоба си и се оттеглих през тясната врата.

Собствено аз си мислех, че сега в коридора незабавно ще седна на пода и часове, цяла вечност, ще играя с фигурите, но едва се бях намерил отново в светлия кръгъл театрален коридор и ме повлякоха нови течения, по-силни от мене. Пред очите ми ярко пламна един плакат:

Този надпис предизвика у мене различни чувства: всякакви страхове и притеснения от по-ранния ми живот, от действителността, която бях напуснал, мъчително свиваха сърцето ми. С трепереща ръка отворих вратата и се намерих в една панаирджийска барака, където видях издигната желязна решетка, която ме отделяше от жалката сцена. На сцената обаче съгледах изправен звероукротител, той имаше вид на викач от пазар и на даващ си важност господин, който въпреки големите мустаци, изпъкналите мускули на мишците и крещящото цирково облекло, по един глупав, много отвратителен начин приличаше на мене. Този як мъж водеше на въженце като куче — жалка гледка — един едър, красив, но страшно измършавял и с робски плах поглед вълк. И беше колкото отвратително, толкова и увеличащо, също така ужасно, както и тайнствено-приятно бе да се види грубият дресьор, който показва благородното и все пак позорно послушно хищно животно в поредица от трикове и сензационни сцени.

Мъжът, мой проклет близък, образ от криво огледало, без съмнение беше обуздал своя вълк приказно. Вълкът внимателно се подчиняваше на всяка заповед, на всеки вик и на всяко изплющяване с камшика реагираше като куче: коленичеше; преструваше се на мъртъв; изправяше се на задни крака; послушно и прилежно носеше в муцуната си хляб, яйце, парче месо, кошничка; трябваше дори да вдигне от земята хвърления от дресьора камшик и да му го занесе със зъби, при което нетърпимо раболепно махаше опашка. Доведоха до вълка едно питомно зайче и после бяло агне — наистина той се озъби и дори слюнка му покапа от трепетна жад, но не докосна никое от животните, свити и разтреперани на земята, а по заповед ги прескочи в красива дъга, дори легна между заека и агнето, прегърна двете с предните си лапи и представи с тях една вълнуваща семейна група. Освен това той изяде от ръката на човека парче шоколад. Истинска мъка беше да гледаш до каква фантастична степен този вълк бе приучен да се отрича от природата си, косите ми настръхнаха.

Но все пак за тази мъка, във втората част на представлението развълнуваният зрител, също както и старият вълк, бяха обезщетени. Именно след показването на тази програма на изтънчена дресура, след като звероукротителят, застанал над вълка и агнето, победно и със сладникава усмивка се бе поклонил, ролите бяха разменени. Изведнъж, приличащият на Хари звероукротител, с дълбок поклон остави своя камшик пред краката на вълка и също започна да трепери, да се свива и изглежда жалък, както преди това животното. Вълкът обаче, засмян облиза муцуна, у него изчезнаха страхът и смущението, погледът му светна, цялото му тяло се изпъна и зацъфтя, възвърнало си своята дивота.

И сега вече вълкът заповядваше, а човекът трябваше да изпълнява. По заповед човекът падна на колене, играеше ролята на вълк — провесил език и с пломбирани зъби закъса дрехите от тялото си. Той вървеше, в зависимост от заповедта на укротителя на хора, на два или четири крака, изправяше се на задни крака, преструваше се на мъртъв, остави се вълкът да го язди, носеше му камшика. Кучешки предано и талантливо човекът приемаше всяко унижение и всичко противоестествено — с фантазия. Едно красиво момиче излезе на сцената, приближи се до дресирания мъж, поглади го по брадата, докосна с буза неговата, но той продължи да стои на четири крака, остана си животно, тръскаше глава и взе да показва на красавицата зъбите си, накрая така заплашително и по вълчи, че тя избяга. Поднесоха му шоколад, който той, след като презрително и звучно подуши, отблъсна. И най-после отново бяха въведени агнето и дебелото пъстро зайче и обученият мъж с последни усилия игра ролята на вълк така, че това доставяше удоволствие. С пръсти и зъби той улови ревящите животни, късаше им парчета кожа и месо, ухилен дъвчеше живите късове, смучеше пристрастен, затворил очи, с наслада пиеше тяхната топла кръв.

Ужасен, аз избягах през вратата. Видях, че този магически театър не е никакъв чист рай, а под неговата хубава повърхност лежах всички преизподни. Господи, нима и тук няма избавление?

И обзет от страх, тичах насам-натам, усещах в устата си вкуса на кръв и на шоколад, единият толкова неприятен, колкото и другият; с копнеж мечтаех да изплувам от тази мътна вълна и в себе си най-искрено се борех за по-поносими, по-ведри картини. „О, приятели, не

в тези тонове“^[10] — звучеше в мене и с ужас си спомних за отворотителните фотографии от фронта, които бях виждал понякога по време на войната; за купчините безредно струпани трупове, чиито лица бяха превърнати от газовите маски в ухилени сатанински муцуни. Колко глупав и още детински разсъждаващ съм бил тогава, когато, човеколюбиво настроен противник на войната, се ужасявах от тези картини! Днес знаех, че никой звероукротител, никой министър, никой генерал, никой безумец не е способен да измъти в главата си мисли и картини, които да не живееха и у мене, също толкова ужасни, толкова диви и зли, сурови и тъпи.

Отдъхвайки си, аз си спомних оня надпис, който преди това, при започването на театъра, бях виждал хубавия младеж толкова бурно да следва, надписа:

ВСИЧКИ МОМИЧЕТА СА ТВОИ

и ми се стори, че в края на краищата, всъщност нищо друго не заслужава да бъде пожелано така силно, както това. Радостен, че отново можех да се измъкна от проклетия вълчи свят, аз влязох вътре.

Странно, всичко ми се видя така приказно и едновременно толкова дълбоко познато, че изтръпнах — тук ме обляхна дъхът на моята младост, атмосферата от времето, когато бях юноша, младеж и в сърцето ми затече тогавашната кръв. Това, което току-що правех, мислех и сам представлявах, се свлече зад мене — отново бях млад. Допреди час, допреди няколко мига вярвах, че много добре зная какво е любов, копнеж, какво е жажда, но това бяха любовта и копнежът на един стар човек. Сега отново бях млад и това, което чувствах в себе си, този разпален огнен поток, този властно привличащ копнеж, тази отприщена страст, също като вятър, който топи снеговете през март, бяха млади, нови и истински. Ох, как отново горяха забравени огньове; как прииждаха и тайнствено звучаха тоновете от някога; как разцъфваше и искреше кръвта; как викаше и пееше душата! Аз бях момче на петнадесет или шестнадесет години, главата ми беше пълна с латински, гръцки и с красиви стихове, а мислите ми — проникнати от

стремеж и честолубие, фантазиите ми — от мечти за изкуството, но много по-дълбок, по-силен и по-страшен от целия този лумнал огън в мене гореше и трептеше огънят на любовта, гладът на пола, изтощаващото предчувствие за насладата.

Стоях на един скалист хълм над моя малък роден град; усещах дъха на топлия вятър и първите теменуги; откъм градчето блестяха реката и прозорците на родната ми къща; всичко това изглеждаше, кънтеше и ухаеше така пълнозвучно, така ново и творчески опиянено, сияеше с такива наситени багри и се носеше с пролетния вятър толкова свръхземно и прояснено, както някога, в най-пълните поетични часове на първата си младост бях виждал света. Стоях на хълма, вятърът играеше с дългите ми коси; с блуждаеща ръка, унесен в мечтателен любовен копнеж, аз откъснах от едва раззеления храст една млада полуразтворена листна пъпка, подържах я пред очите си, помирих я (и още с този дъх отново ме обжари споменът за всичко тогавашно), после на игра поставих малката зелена пъпчица между устните си, които все още не бяха целували момиче, и взех да я дъвча. И с нейния тръпчив ароматно-горчив вкус изведнъж съвсем точно съзнах какво преживявам, всичко се бе върнало отново. Повторно преживявах един час от последните ми юношески години, един неделен следобед в ранна пролет — деня, в който при моята самотна разходка срещнах Роза Крайслер, поздравих я свенливо и се влюбих до зашеметяване в нея.

Тогава в тревожно очакване гледах хубавото момиче, което само и замечтано се изкачваше нагоре по хълма към мене и още не ме виждаше. Чаках, гледах косите ѝ, сплетени на дебели плитки, но от двете страни на лицето ѝ имаше свободни кичури, с които вятърът играеше и ги развяваше. Видях, за пръв път в живота си, колко красиво бе това момиче; колко красива и мечтателна е тази игра на вятъра в нежните му коси; как красиво и събуждаща копнеж тънката синя рокля се дипли върху младото тяло. И също както с горчиво-ароматния вкус на сдъвканата пъпка бях пронизан от цялата плахо-сладостна нега и страха на пролетта, така и съглеждайки момичето, ме обзе цялото смъртно предчувствие на любовта — предчувствието за жената, потресният предусет за огромните възможности и обещания, за безименни удоволствия, за невъобразими заблуди, страхове и мъки, за най-съкровено освобождаване и най-дълбоката вина. О, как този

горчив пролетен вкус пареше на езика ми! О, как игриво вятърът развяваше свободните коси край нейните румени бузи! После тя дойде близо до мене, съзря ме и ме позна. В един миг леко порумения и погледна встрани. Тогава аз я поздравих, сваляйки юношеската си шапка, и Роза веднага спокойно ме поздрави, едва усмихната и малко по дамски, с вдигнато лице, продължи да върви бавно, уверена и с чувство на превъзходство, сподирена от хиляди любовни желания, изисквания и възхвали, които аз ѝ изпращах.

Така беше някога, в един неделен ден преди тридесет и пет години, и в този миг се бе върнало всичко тогавашно: хълмът и градът, мартенският вятър и дъхът на разтворени пъпки, Роза и нейната кестенява коса, прииждащият копнеж и сладостният задушаващ страх. Всичко беше като в миналото и ми се струваше, че в живота си никога вече не съм обичал така, както обичах тогава Роза. Този път обаче ми беше дадено да го преживея по-различно, отколкото навремето. Аз забелязах нейното изчервяване, когато тя ме позна, видях стремежа ѝ да прикрие това заруменияване и знаех веднага, че тя ме харесва, че и за нея тази среща значи същото, каквото и за мене. И вместо отново да сменя шапка и да стоя тържествено със свалена шапка, докато тя отmine, този път, въпреки страха и стеснението си аз постъпих така, както ми нашепваше моята кръв. И извиках: „Роза, слава Богу, че ти дойде, ти — красиво, красиво момиче! Аз толкова те обичам!“ Това, което казах в този миг, може би не бе най-остроумното, но тук не беше потребен ум и то стигаше. Роза не придаде на лицето си женствен израз и не продължи да върви — тя се спря, погледна ме и още позачервена отпреди каза: „Добър ден, Хари, наистина ли ме обичаш?“ При това на едрото лице нейните кафяви очи пламнаха и аз долових: целият ми минал живот и цялата тая любов бяха погрешни, объркани и глупаво нещастни от мига, в който през оня неделен ден оставих Роза да си иде. Но сега грешката беше поправена, всичко бе друго, всичко бе добре.

Ние си подадохме ръце и ръка за ръка бавно продължихме да вървим неизразимо щастливи, много свенливи. Не знаехме какво да си кажем и какво да правим; от смущение започнахме да вървим по-бързо и да тичаме, докато останахме без дъх и трябваше да спрем, но не пускахме ръцете си. Ние и двамата бяхме още деца и не знаехме как да се отнесем един към друг. В оня неделен ден не стигнахме дори до

първа целувка, но бяхме неизмеримо щастливи. Стояхме задъхани, седнахме на тревата и аз погалих ръката ѝ, а с другата си ръка тя плахо докосна косата ми, после отново станахме и се опитахме да се премерим кой от нас е по-висок — собствено аз бях с един пръст по-висок, обаче не го признавах, а установих, че сме съвсем еднакви на ръст и че добрият Бог ни е отредил един за друг, и по-късно ние ще се оженим. Тогава Роза каза, че усеща аромат на теменужки. Коленичихме в ниската пролетна трева, затърсихме, намерихме няколко теменужки с къси стъбълца и всеки подари на другия своите. А когато се захлади и лъчите на слънцето вече падаха косо над скалата, Роза каза, че трябва да се прибира, и двамата се натъжихме много, защото аз не се осмелявах да я придружа, но ние вече имахме своя тайна и това беше най-прекрасното, което притежавахме. Аз останах горе сред скалите, миришех теменужките на Роза, легнах на земята при една урва, с лице към пропастта, и гледах надолу към града, следях как нейната мила малка фигурка се появи съвсем долу, мина покрай кладенеца и по моста. И сега знаех, че тя е вече в бащината си къща и там броди из стаите, а аз лежах тук горе, далече от нея, но между мене и Роза се обтягаше лента, протичаше поток, носеше се една тайна.

През цялата тази пролет ние се виждахме отново тук и там, при скалите, край градинските огради, и когато люлякът започна да цъфти, за пръв път плахо се целунахме. Малко беше това, което ние, деца, можехме да си дадем един на друг, и нашата целувка беше още без жар и без пълнота, и свободната къдрица до ухото на Роза аз се осмелявах само леко да докосна. Но всичко беше наше — цялата любов и радост, на която бяхме способни; и с всеки свенлив досег, с всяка незряла любовна дума, с всяко плахо очакване на единия или другия познавахме ново щастие, изкачвахме едно малко стъпало нагоре по стълбата на любовта.

Така, започвайки с Роза и теменужките, аз преживях отново целия си любовен живот под по-щастливи звезди. Роза се загуби и се появи Ирмгард и слънцето стана по-жарко, звездите по-опиянени, но нито Роза, нито Ирмгард бяха мои. Стъпало по стъпало аз трябваше да се изкачвам, много да преживея, много да науча и отново да загубя както Ирмгард, така и Ана. Всяка девойка, която бях обичал някога в младостта си, обичах отново, но на всяка можех да вдъхна любов, на всяка да дам нещо и сам да бъда дарен от нея. Желания, мечти,

възможности, съществували някога единствено в моето въображение, сега бяха действителност и живееха. О, вие, всички красиви цветя, Ида и Лоре, всички вие, които някога бях обичал едно лято, един месец или един ден!

Проумях, че сега аз бях хубавият пламенен младеж, когото преди видях така усърдно да тича към дверите на любовта; че сега изживях отново и оставях да расте тази част от мене, тази само на една десета, на една хилядна осъществена част от природата и живота ми, неутежнена от други фигури на моето „аз“, несмутена от мислителя, неизмъчвана от Степния вълк, неограничавана от поета, от фантаста, от моралиста. Не, сега аз не бях нищо друго, освен любящ, не вдъхвах никакво друго щастие и никаква друга мъка освен на любовта. Още Ирмгард ме бе научила да танцувам. Ида — да целувам. И най-красивата — Ема, беше първата, която в една есенна вечер под ронещите се листи на бряста ми позволи да целуна мургавите ѝ гърди и да изпия чашката на наладата.

В малкия театър на Пабло аз преживях много и нито една хилядна от него не може да се предаде с думи. Всички момичета, които някога бях обичал, сега бяха мои; всяко ми даваше това, което само то би могло; и на всяко аз давах това, което единствено то умееше да вземе от мене. Много любов, много щастие, много наслада, много смущение, а също и страдание трябваше да изпитам през този мечтателен час. Цялата пропусната любов на живота ми цъфтеше вълшебно в моята градина — девствени нежни цветя, ярко пламнали цветове, тъмни, бързо увяхващи цветя, едва тлееща наслада, съкровена мечтателност, пламенно униние, тревожно умиране, сияйно възраждане. Аз срещах жени, които можеха да бъдат спечелени само бързо и с пристъп; и други, чието дълго и грижливо ухажване беше щастие. Всеки здрачен кът от моя живот изплуваше отново — кътовете, които някога, било и само за минута, бяха чували призива, гласа на нагона; когато един женски поглед ме е разпалвал; проблясъкът на бяла девича плът ме е примамвал и всичко пропуснато бе наваксано. Всяка беше моя и всяка по свой начин. Жената с чудните тъмнокафяви очи и светли прави коси бе тук. Тази жена, до която някога четвърт час стоях на прозореца в коридора на един бърз влак и по-късно много пъти се бе явявала в сънищата ми, не изговори нито дума, но тя ме научи на неподозирани, страшни, смъртни любовни

изкуства. И гъвкавата, тиха, стъкленоусмихваща се китайка от пристанището на Марсилия, с гладката гарвановочерна коса и игривите очи, и тя знаеше нечути неща. Всяка имаше своите тайни, носеше аромата на своето земно царство, целуваше, усмихваше се по свой начин, беше по особен маниер срамежлива, по особен маниер безсрамна. Те идваха и си отиваха, потокът ги носеше към мене или ме изтласкваше до тях и пак ме откъсваше. Това бе палаво, детинско плуване в потока на нагоните, пълно с очарование, пълно с опасности, пълно с изненади. И аз се удивявах колко моят живот, моят видимо така беден и без обич живот на степен вълк е бил богат на влюбвания, на възможности и призови. Почти всички ги бях пропуснал и оставил да избягат; бях се препъвал с тях и мигом забравял, но тука всички те бяха съхранени — хиляди, без ни един пропуск. Сега ги видях, отдадох им се, приех ги открито, потънах в едва заруменения здрач на техния подземен свят. Върна се отново и онова изкушение, което някога ми беше предложил Пабло, и други по-раншни, които на времето никак не проумявах; фантастични игри за трима и четирима с усмивка ме вземаха в своя хоровод. Много неща се случиха, много игри бяха изиграни, с думи не могат да се изкажат.

От безкрайния поток на изкушенията, на пороците, на примамките отново изплувах нагоре тих, мълчалив, подготвен, наситен със знания, мъдър, дълбоко опитен, съзрял за Хермине. Като последна фигура в моята хилядолика митология, като последно име в безкрайната редица изплува тя — Хермине, а едновременно се върна съзнанието ми и сложи край на любовната приказка, защото аз не исках да я срещам тук, в здрача на едно вълшебно огледало, на нея принадлежеше целият Хари. Ох, сега аз ще преустроя играта с моите фигури така, че всичко да се насочи към Хермине и да се сбъдне.

Течението ме бе изхвърлило на брега, отново стоях в смълчания коридор на театъра. Какво сега? Посегнах към фигурките в моя джоб, но този порив още преди да го осъществя бе угаснал. Неизчерпаем, светът на безкрайните врати, на надписите и магическото огледало ме обграждаше. Безволев, аз прочетох следващия надпис и изтръпнах.

КАК СЕ УБИВА ЧРЕЗ ЛЮБОВ

беше написано там. Трепвайки бързо, само за секунда в мене светна картината на един спомен: Хермине край масата в ресторанта, изведнъж забравила за вино и ястия, потънала в задълбочен разговор, със страшна сериозност в погледа да ми казва, че тя ще ме накара да се влюбя в нея, за да бъде убита от моята ръка. Тежка вълна на страх и тъмнина обля сърцето ми, неочаквано всичко отново се яви пред мене, неочаквано дълбоко в душата си отново почувствах беда и нещастие. Отчаян, посегнах към джоба си, за да извадя фигурите, да се опитам да направя магия и възстановя реда на моята шахматна дъска. Но в него вече нямаше никакви фигури. Вместо фигурите извадих от джоба си един нож. Смъртно уплашен, затичах през коридора покрай вратите, внезапно се възправих пред огромното огледало, вгледах се в него. В огледалото се виждаше огромен, висок колкото мене, красив вълк. Стоеше тихо, гледаше плахо с неспокойни очи. Той ме погледна с искрящи присвити очи, усмихваше се малко, така че муцуната му леко се отвори и за миг се провидя червеният език.

Къде беше Пабло? Къде беше Хермине? Къде беше мъдрият човек, който така хубаво разправяше за изграждането на личността?

Още веднъж погледнах в огледалото. Бях полудял. Зад високото стъкло нямаше никакъв вълк, който да върти език в муцуната си. В огледалото се виждах аз, виждаше се Хари със сиво лице, изоставен от всички игри, уморен от всички пороци, ужасно блед, но все пак още човек, все още някой, с когото може да се разговаря.

— Хари — казах аз, — какво правиш тука?

— Нищо — отвърна той от огледалото, — само чакам. Чакам смъртта.

— Че къде е смъртта? — попитах аз.

— Тя идва — каза другият.

И аз чух от празните зали във вътрешността на театъра да звучи музика, красива и страховита музика; онази музика от „Дон Жуан“, която придружава появата на Каменния гост. В тази призрачна сграда ледените звуци ехтяха ужасяващо, сякаш идваха отвъд, от безсмъртното.

„Моцарт“ — помислих си аз и с това име, като със заклинание, извиках най-милите и най-възвишените картини на моя духовен живот.

Тогава зад мене проехтя смях, ясен и леденостуден, смях от един недоловим за човека отвъден свят на изстраданото, роден от божествен хумор. Аз се обърнах смразен и изпълнен с блаженство от този смях и тогава се зададе Моцарт, усмихнат мина покрай мене, спокойно и бавно стигна до една от вратите, отвори я и влезе, а аз любопитен го последвах — бога на моята младост, който през целия ми живот беше цел на моята любов и обожание. Музиката продължи да звучи. Моцарт стоеше облегнат на парапета на ложата, от театъра не се виждаше нищо, мрак изпълваше безграничното пространство.

— Вие виждате — каза Моцарт, — че може да мине и без саксофон, при все че аз естествено не бих искал да засегна много този фамозен инструмент.

— Къде сме? — запитах аз.

— Ние сме на последното действие на „Дон Жуан“. Лепорела е вече на колене. Една превъзходна сцена и музиката е приятна за слушане — е, да, макар и да има в себе си още много човешко, в нея вече се долавя отвъдното, смехът, нали?

— Това е последната велика музика, която е създадена — казах аз тържествено като учител. — Разбира се, след това идва Шуберт, идва и Хуго Волф, не бива да забравя също и бедния прекрасен Шопен. Вие смръщвате чело, маестро. О, да, разбира се, съществува и Бетховен, и той е чудесен. Но във всичко това, колкото и да е красиво, вече има някаква разпокъсаност, разпадане в себе си. Произведение, което да е така съвършено, цялостно излято, както „Дон Жуан“, хората вече не са сътворили.

— Не се изсилвайте толкова — засмя се Моцарт страшно подигравателно, — да не би сам да сте музикант? Аз се отказах от занаята, оттеглих се на спокойствие. Само за удоволствие от време на време още поглеждам в театъра.

Той вдигна ръце, като че ли дирижираше, и някъде изгря луна или може би бледо съзвездие. Над парапета, в неизмеримата дълбочина на пространството, аз съзирах да плуват мъгла и облаци, здрачни планини и морски брегове; под нас се разстилаше вселенски необятна, прилична на пустиня, равнина. В тази равнина ние видяхме възрастен господин, достолепен наглед, с дълга брада и натъжено лице, да предвожда огромно шествие от няколко десетки хиляди

облечени в черно мъже. Той изглеждаше мрачен и безнадежден, а Моцарт каза:

— Виждате ли, това е Брамс. Той се стреми към избавлението, но има още дълго време, докато го постигне. Аз узнах, че хилядите, облечени в черно, изобразяваха всички онези гласове и ноти, които, по божествена преценка, биха били излишни в партитурите на Брамс. Прекалено инструментирание, пропиляване на много материал — кимна Моцарт.

И веднага след това ние видяхме начело на една също толкова голяма армия да върви Рихард Вагнер и почувствахме как тежките хиляди го теглят назад и се впиват в него; уморен, с мъченически стъпки, го гледахме да се влачи и той.

— В моята младост — забелязах аз тъжно — тези двама музиканти минаваха за мислимо най-голямото противоречие.

Моцарт се засмя:

— Да, така е винаги. Погледнати от известно отдалечаване, такива противоречия започват все повече да си приличат. Прекомерното инструментирание впрочем не бе лична грешка нито на Вагнер, нито на Брамс, то беше заблуда на времето.

— Как? И затова те трябва сега да изкупят толкова тежка вина? — извиках аз укоряващо.

— Разбира се, така е по установения ред. Едва след като изкупят вината на своето време, ще проличи дали още е останала и толкова много лична вина, че да заслужава разплата.

— Но те и двамата не биха могли да бъдат обвинени.

— Естествено не. Те не са виновни и за това, че Адам е изял ябълката, и все пак грехът трябва да се изкупва.

— Това обаче е ужасно.

— Разбира се, животът винаги е ужасен. Ние нямаме вина и все пак сме отговорни. Още щом е роден, човекът вече е виновен. Вие трябва да сте минали съвсем особено обучение по религия щом не знаете това.

Аз се почувствах много нещастен. Видях себе си като смъртно уморен странник да се влачи през пустинята на отвъдното, под бремето на многото ненужни книги, които бях написал, на всички статии, на всички литературни отзиви, преследван от цяла армия словослагатели, работили по тях, от армията на читателите, които е

трябвало да погълнат всичко това. Боже мой! Освен това ми тежаха и Адам, и ябълката, и всичко останало от първородния грях! Следователно всичко това трябваше да се изкупи с безкрайни пъклени мъки и чак тогава да възникне въпросът, дали зад него съществува и нещо лично, нещо собствено и дали всички мои постъпки и техните последици са били просто празна пяна в морето, просто безсмислена игра в реката на преживелиците.

Когато видя моето разкривено лице, Моцарт започна да се смее високо. От смях той се преметна във въздуха, започна да изпълнява трели и да тактува с крака. При това ми изкрещя:

— Виж го ти момчето, сърби го май небцето, боли го сърчицето! Дали мисли за своите читатели, тези бедни попиватели и гладни почитатели, за своите словослагатели, тези подстрекатели, вечни еретици и грозни страшници? На смях ме избива, съчинители такива, смехът ме залива, за нищо ви не бива, порода дрислива! О, сърце лековерно, нали страдаш безмерно по туй мастило черно — за твоята душица ще запаля свецица, макар и на шегица. Халосай, лустросан, заливосан, изтипосан, размахвай опашка с решителност юнашка. Да ще господ време и дяволът ще те вземе, дано те той уплаши, дано те напердаши, мили мой писачо и славни драскачо: което си е право, накрал си се здраво.

Това вече ми се виждаше истинско нахалство, гневът не ми остави време да се отдам на меланхолия. Улових Моцарт за плитката, той полетя. Плитката ставаше все по-дълга и по-дълга като опашка на комета, на чийто край аз висях и се носех през света. По дяволите, студено беше в този свят! Безсмъртните понасят ужасно разреден леден въздух. Но той създава задоволство, този леден въздух, почувствах това още в краткия миг, преди сетивата ми да се притъпят. Прониза ме страшно остра стоманено-блестяща ледена веселост, желание да се смея също така ясно, диво и свръхземно, както се смееше Моцарт. Но тогава дъхът ми секна и загубих съзнание.

Объркан и разбит, аз отново се свързах; бялата светлина на коридора се отразяваше по блестящия под. Не бях при безсмъртните, още не. Аз все още бях от тази страна на загадката, на страданието, на степните вълци, на мъчителните сложности. Това не бе добро място, не беше поносим престой. Трябваше да му се сложи край.

В голямото стенно огледало срещу мен стоеше Хари. Той не изглеждаше добре. Не изглеждаше много по-различно, отколкото в онази нощ след посещението при професора и на бала в „Черният орел“. Но това беше много отдавна, преди години, столетия. Хари бе станал по-стар, беше се научил да танцува, беше посещавал магически театър, чул бе да се смее Моцарт, вече не се страхуваше от танци, от жени, от ножове. И средно надареният човек, когато пробяга няколко столетия, съзрява. Дълго наблюдавах Хари в огледалото, още го познавах добре, той все още съвсем мъничко приличаше на петнадесетгодишния Хари, който в един мартенски неделен ден бе срещнал Роза при скалите и бе свалил пред нея шапката си на току-що конфирмиран младеж. И все пак оттогава той бе остарял с годинките на няколко века; беше се занимавал с музика и философия и се бе преситил от тях; беше пил елзаско в „Стоманената каска“ и спорил с почтени учени върху Кришна; бе обичал Ерика и Мария; беше се сприятелил с Хермине; бе стрелял по автомобили и спал с гъвкавата китайка; бе срещнал Гьоте и Моцарт и прокъсал различни дупки в мрежата на времето и на измамната действителност, в която още беше уловен. Отново беше загубил и своите красиви шахматни фигури, но пък си имаше добър нож в джоба. Напред, стари Хари! Напред, старо уморено момче!

Ех, по дяволите, колко е горчив животът! Аз се изплюх срещу Хари в огледалото, блъснах с крак и го разбих на парчета. Бавно вървах по ехтящия коридор, като внимателно наблюдавах вратите, които ми бяха обещавали толкова много хубави неща, на никоя от тях вече нямаше надпис. Бавно минавах покрай всичките сто врати на магическия театър. Не бях ли днес на бал с маски? Оттогава трябва да са изтекли сто години. Скоро изобщо вече няма да има години. Но още нещо имаше да се свърши, Хермине още чакаше. Една странна сватба щеше да бъде това. В мътна вълна плувах нанякъде, мътно повлечен, роб, степен вълк. Пфу, по дяволите!

При последната врата се спрях. Там ме бе довякла мътната вълна. О, Роза; о, далечна младост! О, Гьоте и Моцарт!

Отворих, зад вратата намерих проста и красива картина. Върху килими на пода видях да лежат двама души голи — красивата Хермине и красивият Пабло, един до друг, дълбоко заспали, дълбоко изнемогнали от любовна игра, която изглежда толкова ненаситна и все

пак насища бързо. Красиви, красиви хора, прелестни картини, чудесни тела. Под лявата гръд на Хермине имаше пресен кръгъл белег, тъмно кървясал — едно любовно ухапване от красивите блестящи зъби на Пабло. Там, където беше белегът, аз забих моя нож, цялото му острие — докрай. По бялата нежна кожа на Хермине потече кръв. Тази кръв аз бих изсмукал с целувка, ако всичко би станало другояче, ако би тръгнало по-различно. Сега не го направих; само гледах как кръвта тече и видях как очите на Хермине се отварят, за миг пълни с болка, дълбоко учудени. „Защо е учудена?“ — мислех аз. После се сетих, че трябва да затворя очите ѝ. Но те се склопиха сами. Бях извършил делото. Тя само леко се пообърна настрани и аз видях от ямката на мишницата към гърдата да трепва нежна лека сянка, която искаше да ми напомни за нещо. Да се забрави! А после Хермине лежеше тихо.

Аз дълго я гледах. Накрая потръпнах, сякаш будейки се от сън, и исках да си отида. Тогава видях Пабло да се протяга, да отваря очи, да раздвижва крайници, видях го да се надвесва над мъртвата и да се усмихва. „Това момче никога не може да бъде сериозно — мислех аз. — Всичко го кара да се смее.“ Пабло внимателно повдигна единия край на килима и покри Хермине чак до гърдите така, че раната вече не можеше да се види, и после нечутото излезе от ложата. Къде отиде той? Всички ли ме изоставят? Останах сам с полузавитата мъртва, която обичах и на която завиждах. Върху нейното бледо чело бе спуснат момчешкият кичур, устата ѝ сияеше червена върху съвсем преbledнялото лице и беше полуотворена, косата ѝ имаше нежен дъх и през нея се провиждаше светло малкото добре оформено ухо.

Ето че нейното желание беше изпълнено. Още преди да бъде всецяло моя, аз бях убил любимата си. Бях извършил немислимото и сега коленичех, гледах я втренчено и не знаех какво означава тази постъпка, не знаех дори дали тя беше добра и правилна, или тъкмо обратното. Какво ще каже за нея мъдрият играч на шах, какво ще каже Пабло? Не знаех, не можех да мисля. На угасващото лице все по-румена гореше начервената уста. Такъв беше целият мой живот, такава беше и моята троха от щастие и любов, също както тази смразена уста — малко червенина, нанесена на мъртвешко лице.

А от мъртвото лице, от мъртвите бели рамене, от мъртвите бели ръце се излъчваше, бавно се промъкваше някакъв ужас, някаква зимна пустота и самотност, един едва-едва засилващ се студ, от който взеха

да се смразяват ръцете и устните ми. Не угасих ли слънцето? Не убих ли сърцето на целия живот? Нима нахлуваше смъртният студ на вселената?

Изтръпнал, аз се вторачвах във вкамененото чело, в застиналата къдрица върху бледо-хладното проблясване на ушната мида. Мразът, който струеше от нея, беше смъртен и въпреки това красив: той ехтеше, трептеше чудно — беше музика!

Нима някога в една далечна ера вече не бях усещал същото изтръпване, което едновременно беше и щастие? Не бях ли някога долавял вече тази музика? Да, при Моцарт, при безсмъртните.

И в ума ми се върнаха стихове, които някога, в далечно време, бях намерил някъде.

*Ний се срещнахме в ефира, който свети,
озарен от хладна звездна красота,
дните и годините за нас са слети,
нямаме ни пол, ни възраст на света...
Неизменно хладен е животът ни нечут
и студен и звездноясен е смехът ни...*

Тогава вратата на ложата се отвори и вътре влезе, а аз го познах едва като се вгледах, Моцарт — без плитка, не с панталони до коленете и обувки с токи, а модерно облечен. Той приседна съвсем близо зад мене, почти бих го докоснал и възпрял да не се изцапа с кръвта, която се бе стекла по пода от гръдта на Хермине. Моцарт седна и съсредоточено се занимаваше с няколкото малки апарата и инструмента, които бяха там наоколо; смяташе, изглежда, това за много важно, побутваше и завинтваше по тях разни неща, а аз с възхита гледах неговите сръчни пъргави пръсти, които с такова удоволствие бих искал веднъж да видя как свирят на пиано. Но потънал в мисли, аз го наблюдавах или, собствено, не бях замислен, а само мечтателно настроен и унесен в съзерцание на неговите красиви мъдри ръце, стоплен от чувството за близост и малко изплашен. С какво, собствено, бе зает той, какво имаше там да върши и завинтва, изобщо не внимавах.

Това беше обаче един радиоапарат, който той бе монтирал и пускаше, а сега включи високоговорителя и каза:

— Слушате Мюнхен, „Кончерто гросо“ във фа мажор от Хендел.

И всъщност, за мое неописуемо удивление и ужас, дяволската ламаринена фуния веднага изплю онази смесица от бронхиална слуз и размекната дъвка, която собствениците на грамофони и радиоабонатите са се споразумели да наричат музика, и зад мътната лига и граченето наистина и тук можеше да се открие, също както под дебел пласт нечистотия стара скъпоценна картина, благородната структура на тази божествена музика, нейната царствена композиция, хладното просторно дихание, широкият пълнозвучен тон на струнните инструменти.

— Боже мой — извиках аз ужасен, — какво правите, Моцарт? Сериозно ли сте се заели да причините на себе си и мене зло, че пускате срещу нас този ужасен апарат, този триумф на нашето време, неговото последно победно оръжие в унищожителната борба срещу изкуството? Така ли трябва?

О, как се засмя тогава този загадъчен човек, как се смееше студено и призрачно без звук и все пак разрушавайки всичко чрез своя смях! С искрено задоволство той гледаше моите мъки, въртеше проклетите винтове, занимаваше се с тенекиената фуния. Усмивнат, той остави тази ужасна, лишена от душа и отровена музика да се процежда в помещението и с усмивка ми отговори:

— Моля без патос, драги съседе! Впрочем обърнахте ли внимание на ритардантото? Хрумване, нали? И сега вие, нетърпеливи човече, си помислете за това ритарданто, чувате ли басовете? Те спорят като богове. Оставете това чудесно хрумване на стария Хендел да проникне и във вашето неспокойно сърце и да го успокои. Послушайте веднъж, човече, без патос и без присмех; всъщност зад безнадеждно идиотското покривало на този комичен апарат пристъпва далечният образ на божествена музика. Забележете, че все пак от него тук има какво да се научи! Обърнете внимание как тези безумни тръби вършат видимо най-тъпото, най-безполезното и забраненото на света; без избор, тъпо и сурово, при това жалко преиначена, запокитват музиката, изсвирена някъде, в едно чуждо пространство, което не ѝ подхожда, и как те въпреки това не могат да разрушат изначалния дух на тази музика, а чрез нея само да докажат безпомощността на

собствената си техника и бездушното боравене с нея! Слушайте добре, човече, това ви е нужно. И тъй, наострете, уши! Да, добре. А сега вие не слушате просто изнасилената от радиото музика на Хендел, която дори и в тази ужасна форма на поднасяне още е божествена, вие слушате и виждате, скъпи мой, едновременно едно отлично иносказание за целия живот. Ако се вслушате в радиото, то ще доловите и видите изначалната борба между идея и изображение, между вечност и време, между божественото и човешкото. Точно така, мили, както радиото за десет минути, без избор хвърля най-прелестната музика на света в най-невъзможни пространства, в бюргерски салони и тавански стаички, сред слушатели, които бърбят, тъпчат се с ядене, прозяват се или заспиват; както то ограбва на тази музика нейната смислова красота и я разваля, издрасква и наслончва, ала въпреки това не може да сломи съвсем духа ѝ, точно по същия начин и животът, така наречената действителност, пилее наляво и надясно, запокитва чудесната картинна игра на света и допуска след Хендел да се предава доклад за техниката, да се подправя балансът на средни индустриални предприятия, от вълшебните звуци на оркестъра прави неприятна слуз от тонове и навред тласка своята техника, своята суета, деловитост, необузdana потребност между идея и действителност, между оркестър и слушател. Целият живот е такъв, момчето ми, и ние трябва да го оставим такъв и само да му се надсмеем, ако не сме магарета. На хора от вашия тип изобщо не подхожда да критикуват радиото или живота. По-добре първо се научете да слушате! Научете се да вземете сериозно онова, което заслужава да бъде взето сериозно и се смейте над останалото! Или може би вие самият сте създали нещо по-добро, по-благородно, по-умно, с по-голям вкус? О, не, мосю Хари, вие не сте постигнали това. От своя живот сте направили една отвратителна история на болен човек, от дарованието си — нещастие. И вие, както виждам, не сте знаели да постъпите с едно толкова хубаво и очарователно момиче другояче, освен да забиете ножа в тялото му и да го погубите. Смятате ли това за правилно?

— Правилно? О, не! — извиках аз отчаяно. — Боже мой, разбира се, не, всичко това е грешно, така адски тъпо и лошо! Аз съм животно, Моцарт, едно глупаво зло животно, болно и покварено и вие имате

право, хиляди пъти. Но що се отнася до това момиче, то само бе пожелало така, аз изпълних единствено неговото собствено желание.

Моцарт се разсмя беззвучно, но все пак имаше голямата добрина да изключи радиото.

Моята защита на мен самия ми звучеше още доверчиво и като че ли можеше да ѝ се повярва. Но тя беше наистина глупава. Някога, когато Хермине, така си спомних изведнъж, ми бе говорила за времето и вечността, аз веднага бях готов да погледна на нейните мисли като отражение на моите собствени. Но че мисълта да бъде убита от мене, собственото хрумване и желание на Хермине ни най-малко не бе повлияно от мене, аз възприемах за естествено. Защо обаче тогава не приех просто тези ужасни и толкова отчуждаващи мисли и не им повярвах, но дори предварително ги отгатнах? Може би все пак защото те бяха мои собствени? И защо погубих Хермине тъкмо в момента, когато я намерих гола в прегръдките на другия? Беззвучен, смехът на Моцарт бе пълен с премъдрост и сарказъм.

— Хари — каза той, — вие сте шегобиец. Трябваше ли наистина това хубаво момиче да няма какво друго да пожелае от вас освен едно пробождање с нож? Другиму разправяйте това! Е, поне здравата сте го проболи, бедното дете е мъртво! Сега навярно би било време вие да си изясните последиците от вашата галантност към тази дама или искате да се измъкнете от последствията.

— Не — извиках аз, — нима не разбирате нищо? Аз не искам да се измъквам от последствията. Аз не жадувам нищо друго, освен да изкупя вината си, да я изкупя, да я изкупя, да сложа главата си под брадвата, да се оставя да бъде наказан и унищожен.

Моцарт ме гледаше с нетърпим присмех.

— Колко сте патетичен винаги! Но вие ще се научите на още хумор, Хари! Хуморът е винаги горчив смях пред лицето на смъртта и ако е необходимо, вие ще го научите именно пред смъртта. Готов ли сте за това? Да? Добре. Тогава идете при прокурора и мълчаливо понесете върху себе си целия апарат на съдопроизводството, който съвсем не е смешен, чак докато в ранен утринен час в двора на затвора хладно ви отсекат главата. Значи сте готов и за това?

Неочаквано пред мене блесна един надпис:

И аз кимнах в знак на съгласие. Един гол двор между четири стени с малки решетъчни прозорци; чисто поддържана гилотина; десетина господа в тоги и рединготи и сред тях аз — потръпващ от студ в сивия въздух на ранното утро, със сърце, свито от жалък страх, но готов и съгласен. По заповед излязох напред, по заповед коленичих. Прокурорът свали шапката си, покашля се и всички други господа се поокашляха. Той държеше разгънат пред себе си официален документ и почна да чете на глас: „Господа, пред вас стои господин Халер, обвинен и признат за виновен заради разюздана злоупотреба с нашия магически театър. Халер не само оскърби високото изкуство, смесвайки нашата красива галерия с така наречената действителност, но и прободне смъртно огледалния образ на едно момиче с огледалното отражение на нож. Освен това, по съвсем несмешен начин у него пролича намерение да си послужи с нашия магически театър като с механизъм за самоубийство. Вследствие на което ние осъждаме Хари Халер на вечен живот и за двадесет и четири часа му отнемаме правото да влиза в нашия театър. Обвиняемият не може също така да бъде освободен от наказанието — еднократно осмиване. Господа, започвайте! Едно, две, три!“

И на „три“ всички присъстващи, залягайки безукорно, избухнаха в смях, висок смях в хор, страховит, едва поносим за човека смях от отвъдния свят.

Когато отново дойдох на себе си, както и преди до мене седеше Моцарт, потупа ме по рамото и каза:

— Вие чухте присъдата си. Следователно трябва да привикнете и занапред да слушате радиомузиката на живота. Тя ще ви се отрази добре. Вие сте необикновено слабо надарен, мило глупаво момче, но така постепенно все пак ще схванете какво се изисква от вас. Трябва да се научите да се смеете, това ще се изисква от вас. Вие трябва да съумеете да научите хумора на живота, горчивия смях на този живот. Но естествено сте готов за всичко на света, само не и за това, което се изисква от вас. Готов сте да пробождайте смъртоносно момичета, готов

сте да се оставите тържествено да ви екзекутират. Положително дори бихте били готов сто години да се самоизтезавате и бичувате. Или не?

— О, да, от сърце съм готов — извиках аз.

— Естествено, можете да бъдете спечелен за всяко глупаво и лишено от хумор представление, вие, великодушни господине, за всичко патетично и неостроумно. Така ли е, аз обаче не съм склонен да слушам за това и за цялото ваше романтично покаяние не давам нито грош. Вие искате да бъдете екзекутиран, да ви отсекаат главата — ех, вие, яростен воин! За този глупав идеал сте готов да нанесете още десет смъртоносни удара. По дяволите, но тъкмо затова трябва да живеете! И щеше да е справедливо, ако ви осъдеха на най-тежкото наказание.

— Ох, що за наказание би било то!

— Ние бихме могли например да съживим момичето и да ви оженим за него.

— Не, за това аз не съм готов. Би станало нещастие.

— Като че не е достатъчно нещастие това, което вече направихте. Но на патетиката и смъртоносните удари сега трябва да се сложи край. Вразумете се най-после! Вие трябва да живеете и да се научите на смеха. Потребно е да се научите да слушате проклетата радиомузика на живота, да уважавате и почитате духа, скрит в нея, и да се смеете на данданията, която съдържа. Край, повече няма да се иска от вас.

Тихо, през стиснати зъби аз попитах:

— Но ако се възпротивя? И ако ви оспоря правото, господин Моцарт, да разполагате със Степния вълк и да се намесвате в неговата съдба?

— Тогава — каза Моцарт спокойно — бих ти предложил да изпушиш още една от моите хубави цигари.

И като каза това и по вълшебен начин измъкна от джоба на жилетката си една цигара и ми я предложи, той изведнъж вече не беше Моцарт, а с тъмни екзотични очи към мене топло гледаше приятелят ми Пабло и едновременно приличаше като близък на човека, който ме учеше на играта с фигурките.

— Пабло — извиках аз, потръпвайки. — Пабло, къде сме?

Пабло ми даде цигарата и огън за нея.

— Ние сме — засмя се той — в моя магически театър и в случай, че ти пожелаеш да се научиш да танцуваш танго, да станеш генерал или да беседваш с Александър Велики, то идния път всичко това е на твое разположение. Но аз трябва да ти кажа, Хари, че малко ме разочарова. Ти ужасно се забрави, прониза хумора на моя малък театър, направи свинство, прободe с нож нашия хубав картинен свят и го оскверни с петната на действителността. Това не беше хубаво от твоя страна. Надявам се, че поне си го направил от ревност, когато ни видя да лежим с Хермине. За съжаление ти не разбра как да се отнасяш с тази фигура. Аз вярвах, че по-добре си научил играта. Е, възможно е работата да се поправи.

Той взе Хермине, която в неговите пръсти веднага се смали до фигурка за шах, пхна я в същия джоб на жилетката, откъдето преди беше извадил цигарата.

Тежкият сладък дим ухаеше приятно, аз се чувствах опустошен и готов да спя цяла година.

Ох, аз разбрах всичко, разбрах Пабло, разбрах Моцарт. Някъде зад себе си чувах страховития му смях и знаех, че всички стотици хиляди фигури на играта на живота са в моя джоб; потресен, разбирах смисъла и бях склонен още веднъж да започна играта, още веднъж да изпитам нейните мъки, още веднъж да изтръпвам пред нейното безсмислие и още веднъж и често да преминавам през ада на моята душа.

Някога ще се науча да играя по-добре с фигурите. Някога аз ще се науча да се смея. Пабло ме очаква. Моцарт ме очаква.

1927 г.

[1] Стиховете в книгата са преведени от Иван Николов. ↑

[2] Фридрих фон Матисон (1761–1831) — немски поет, по негови стихове е композирал и Бетховен. ↑

[3] Готфрид Аугуст Бюргер (1747–1794) — немски поет, написал стихове за Моли — любимата му Аугусте Леонхард. ↑

[4] Кристиане Вулпиус (1765–1816) — жената на Й. В. Гьоте. ↑

[5] Валтер фон дер Фогелвайде — поет, живял по приблизителни данни от 1160 до 1230 г. ↑

[6] Yearning (англ.) — копнеж. ↑

[7] Unio mystica (лат.) — мистичен съюз. ↑

[8] Тат твам аси (санскр.) — Това си ти. ↑

[9] Mutabor — преобразява се. ↑

[10] „О, приятели, не в тези тонове“ — заглавие на антимилитаристична статия на Х. Хесе (1914 г.), заимствано от „Ода на радостта“ на Фр. Шилер. ↑

ПОСЛЕСЛОВ НА АВТОРА

Поетичните творби могат да бъдат разбрани или неразбрани по различни начини. В повечето случаи авторът на една творба не е инстанцията, на която подобава решението къде читателите престават да я разбират и откъде почва неразбирането. Някои автори вече са намирали читатели, които да прозират техните творби повече, отколкото те самите. Освен това, при дадени обстоятелства дори и недоразуменията могат да бъдат плодотворни.

Все пак ми се струва, че „Степния вълк“ е оная моя книга, която по-често и по-бурно, отколкото всяка друга, не е бивала разбрана и повечето пъти се е случвало тъкмо съгласните, дори въодушевените читатели — не тези, които я отричат, — да говорят за нея по един начин, странен за мене. Отчасти, обаче само отчасти, честотата на тези случаи се дължи на това, че книгата е написана от човек на петдесет години и третира проблемите именно на тази възраст, а тя много често попада в ръцете на съвсем млади читатели.

Но и сред читателите от моята възраст аз нерядко срещам такива, които, макар книгата да им прави впечатление, по някакъв забележителен начин виждат нейното съдържание само наполовина. Тези читатели, така ми изглежда, откриват в „Степния вълк“ себе си, идентифицират се с него, изстрадали са мъките му и са мечтали заедно с него и затова съвсем не забелязват, че книгата съдържа и друго — разкрива и друго освен за Хари Халер и неговите трудности; че над Степния вълк и неговия проблематичен живот се издига един втори, по-възвишен, непреходен свят и че „Трактатът“ и всички ония места в книгата, които се отнасят за духа, за изкуството и за „безсмъртните“, противопоставят на страдалческия свят на Степния вълк един позитивен, весел, свръх личното и свръх времето, свят на вярата, и затова се мисли, че книгата, въпреки разказа за страдания и беди, в никакъв случай не е книга на отчаян човек, а на вярващ.

Аз естествено не мога и не желая да предпиша на читателите как да разбират моето повествование. Нека всеки направи от него това,

което му отговаря и което му е полезно. Но все пак би ми било приятно, ако много от читателите забележат, че историята на Степния вълк, макар да изобразява болест и криза, не е такава, която води към смърт — не е залез, а обратното — едно изцеление.

1942 г.

Издание:

Херман Хесе. Степния вълк

Издателство „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1978

Редактор: Венцеслав Константинов

Оформление: Кънчо Кънев

Художник: Добри Янков

Художник-редактор: Веселин Христов

Технически редактор: Найден Русинов

Коректор: Вера Димулска

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.